

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI**

**HIRVAT MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞU:
19. YY'IN İLK YARISINDA MİLLİYETÇİ KİŞİ VE KURULUŞLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN:

Darel KAPETANOVIC

DANIŞMANI:

Prof. Dr. A. Osman KARATAY

İZMİR 2017

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI

HIRVAT MİLLİYETÇİLİĞİNİN DOĞUŞU:
19. YY'IN İLK YARISINDA MİLLİYETÇİ KİŞİ VE KURULUŞLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Darel KAPETANOVIC

JÜRİ ÜYELERİ

Prof. Dr. A. Osman Karatay

Doç. Dr. Yahya Kemal TAŞTAN

Yrd. Doç. Dr. Zafer ATAR

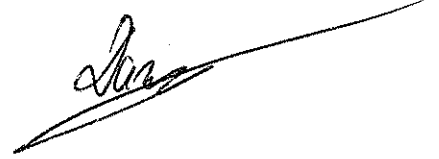
Doç. Dr. Bilgin ÇELİK (Yedek Üye)

Yrd. Doç. Dr. Muhammet ŞEN (Yedek Üye)

İZMİR 2017

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum "Hırvat Milliyetçiliğinin Doğuşu: 19. yy'ın İlk Yarısında Milliyetçi Kişi ve Kuruluşlar" adlı yüksek lisans tezinin tarafından bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Darel KAPETANOVIC

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Darel Kapetanovic

Numarası : 92120000624

Anabilim Dalı : TDAE Türk Tarihi

Tez Başlığı (Türkçe) : "Hırvat Milliyetçiliğinin Doğuşu: 19. yy'ın İlk Yarısında Milliyetçi Kişi ve Kuruluşlar"

Tez Başlığı (İngilizce) : "The Emergence of Croatian Nationalism: Nationalist People and Organizations in the First Half of the 19th Century"

Tez Savunma Tarihi : 25.08.2017

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Prof. Dr. A. Osman KARATAY

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Yahya Kemal TAŞTAN

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. Zafer ATAR

Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme

İmza

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle

Oy çokluğuyla

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
I. HIRVATİSTAN'IN KISA TARİHİ VE SİYASİ DURUMU	3
1.1. Hırvatların Kökenine Dair Teoriler	4
1.2. İlkçağda Dalmaçya ve Slavonya.....	8
1.3. Ortaçağda Dalmaçya ve Slavonya	11
1.4. Yeniçağlarda Dalmaçya ve Slavonya	17
II. HIRVAT MİLLİYETÇİLİĞİNİN İÇ ETKENLERİ	27
2.1. Hırvat Milliyetçiliği Üzerinde Kilisenin Etkisi.....	27
2.2. Milliyetçiliğin Ekonomik Sebepleri.....	32
2.3. Milliyetçilik Üzerinde Eğitimin Etkisi.....	35
III. HIRVAT MİLLİYETÇİLİĞİNİN DIŞ ETKENLERİ	45
3.1. Roman ve Yunan Etkisi	45
3.2. Osmanlı İmparatorluğu'nun Etkisi	48
3.3. Panslavizm'in Etkisi	50
3.4. Hırvat Milliyetçiliği Üzerinde Diğer Halkların Etkisi	55
IV. MİLLİYETÇİ KİŞİ VE KURULUŞLAR.....	63
4.1. Milliyetçi Önderler.....	63
4.1.1. Ljudevit Gaj	63
4.1.2. Stanko Vraz	70
4.1.3. Grof Janko Drašković	75
4.1.4. Josip Ban Jelačić.....	76
4.2. Milliyetçi Kuruluş ve Oluşumlar	78
4.2.1. <i>Novine</i> ve <i>Danica Ilirska</i>	78
4.2.2. <i>Matica Ilirska</i> ya da <i>Matica Hrvatska</i>	80
4.3. Milliyetçi Hareketler	84
4.3.1. Ilirizm Hareketi.....	84
4.3.2. Devrim (1848–1849)	90
SONUÇ	95
KAYNAKLAR.....	97
ÖZET.....	101
ABSTRACT	102

ÖNSÖZ

Bu yüksek lisans tezi konusun seçilmesinde Hırvat ulusal hareketinin karmaşık yapısının tetkiki ihtiyacı etkili olmuştur. Bu karmaşıklığın ilk nedeni bu hareketin, Güneydoğu Avrupa'daki diğer ulusal hareketlerde olduğu gibi, ilk olarak bir diriliş hareketi olarak başlayıp, sonraları ulusal (Hırvat) bir harekete dönüşmüş olmasıdır. Bu hareket Slavonya ve Dalmaçya'da (günümüzde Hırvatistan Cumhuriyeti'nin bulunduğu bölge) gerçekleşmiştir. Karmaşıklığın ikinci nedeni ise 19. yüzyılın ilk yarısında Slavonya ve Dalmaçya'dakidiriliş/yeniden doğuş hareketinin "İlir" ismi altında gelişmesi ve bu nedenle iki farklı ideoloji olarak değerlendirilmeleridir.

Tarih yazarlarının Slavonya ve Dalmaçya'da yaşayan halkı farklı dönemlerde farklı veya yanlış isimlendirmesi de bu hareketin karmaşıklığını artırmıştır. Bu yanlışlık, önde gelen tarihçilerin günümüzde Hırvatistan Cumhuriyeti'ne ait olan bölgelerde eskiden yaşayan halkları asıllarına bakmaksızın rastgele "Hırvat" olarak adlandırmasıyla da tekrar edilmiştir. Eski olayları günümüz penceresinden bakarak değerlendiren tarihçiler, bu problemin çözülmesiyle uğraşmamışlardır.

Bu nedenle, bu çalışmanın asıl amacı, milliyetçi tutumla yapılan tarih yazımı ve konuya ciddi yaklaşılmamasıyla oluşan mitolojinin, 18. yüzyılın sonundan 19. yüzyılın ilk yarısına kadar gerçekleşen Slavonya ve Dalmaçya'daki diriliş hareketinin temel özelliklerinin belirlenerek, gerçekle değiştirilmesidir.

İzmir'de, Ege Üniversitesi'ndeki yüksek lisans eğitimim sırasında gerek bu konu, gerekse karşılaştırma yapma imkânı sağlayacak şekilde geniş Avrasya bölgesiyle ilgili çok değerli bilgi ve belgelere ulaşma imkânım oldu. Tez danışmanım Prof. Dr. Osman Karatay, kendisi bir Balkan, özellikle de Hırvat uzmanı olarak konunun çerçevesini çizdi ve temel kaynakçanın bir kısmını sağladı. Prof. Dr. Turan Gökçe Osmanlı döneminde Balkanlar, Doç. Dr. Yahya Kemal Taştan ise daha yakın dönemlerde Balkanlar ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gelişmelerle ilgili dersler verdi ve katkıda bulundu. Doç. Dr. Abdullah Temizkan ise özellikle 19. yy'da Rusya sahasıyla ilgili derslerinde ufuk açıcı oldu. TDAE Türk Tarihi anabilim dalı araştırma görevlileri Mertcan Akan ve Umut Üren ve enstitü kütüphane görevlisi Serap Çelik başta olmak üzere, gerek İzmir'de, gerekse Zagreb ve başka şehirlerde yardımını gördüğüm herkese teşekkür ediyorum. Bu tezin yazıldığı dil Boşnakçadır

ve tezin ilk bölümü Türkçeye Maja tarafından çevrilmiştir. Ancak Maja'nın Türkçe çeviriye devam edememesi nedeniyle tezin ikinci bölümünü Fuad Velić tarafından çevrilmiştir. Fuad Velić'in de çeviriye devam edememesi üzerine tezin son iki bölümü şahsım tarafından Boşnakçadan İngilizceye çevrilmiş ve İngilizceden Türkçeye çeviriyi ise Caner Adıyaman yapmıştır. Tezin çevirisinde ve düzenlenmesindeki katkılarından dolayı Maja ve Caner başta olmak üzere tüm çevirmenlere teşekkür ederim.

Darel Kapetanovic

GİRİŞ

Dönemin statükosuyla ilişkili olarak gelişen bir fikirler bütünü olarak, 19. yüzyılın ilk yarısında tüm Avrupa'da birçok milli hareket gerçekleşmekteydi. Otoriter yöneticilere sahip sistemler yavaşça çökerken, etnik özellikler ülke olgusunu devam ettirme adına öne çıkıyordu. Gittikçe yayılan yeni fikirler tek bir yönetici tarafından oluşturulan ve yönetilen toplumlar yerine, dil ve kültür gibi etnik özellikler etrafında oluşan toplumlar kurmanın gerekliliği üzerine yoğunlaşıyordu.

Habsburg (Avusturya) İmparatorluğu'nda o dönemde en önemli iki halk olan Alman ve Macarlar arasında milliyetçilik yaygınlaşmaya başlamıştı. Artan bu milliyetçiliklerle temas halinde olan Habsburg idaresindeki Dalmaçya ve Slavonya'daki¹ ezici çoğunluğu Hırvat, bir kısmı da Sırp olan halk, yeni bir zorlukla karşılaşmaya başladı. Bu iki büyük milliyetçi güç karşısında kendini baskı altında hisseden genç nüfus, büyük Habsburg merkezlerinde okuyan Slav öğrenciler arasında yaygınlaşan benzer ideolojilerle etkileşime geçmeye başlamışlar ve karşılaştıkları problemlere en uygun cevabı vermeye çalışmışlardı.

Bu çalışma 18. yüzyılın sonlarında başlayıp 19. yüzyılın ilk yarısı boyunca sürmüş (1790-1850) Slavonya ve Dalmaçya'daki Hırvat diriliş hareketinin gelişimini ele almaya çalışmaktadır. Çalışmamız diriliş hareketinin oluşumunda etkili olmuş kişi ve olayların daha belirgin bir şekilde anlatılması adına dört bölüme ayrılmıştır. Başka yerlerde de Hırvatlar yaşamakla birlikte, bu çalışmaya konu olan bölgeler, günümüzde Hırvatistan Cumhuriyeti'nin parçası olan yerler - Slavonya, Dalmaçya ve İstirya yarımadası - ve bu bölgenin önemli kısımlarıdır.

¹ Slavonya kabaca Sava ve Drava nehirleri, ya da Bosna ile Macaristan arasındaki bölgedir ve nüfusu ağırlıklı olarak Hırvat'tır.

Konunun daha iyi anlaşılması adına ilk bölümde Slavonya ve Dalmaçya bölgelerinin eski tarihleri ve Hırvatların kökenleriyle (İran, İilir, Slav, Got, Bulgar ve Oğur gibi) ilgili ortaya atılmış önemli teoriler sunulmaktadır. Bunlara ek olarak İlkçağ, Ortaçağ ve Yeniçağ'da gerçekleşmiş önemli olayların ana hatları konuyla olan bağlantıları ile sunulmaktadır.

İkinci bölümde din, ekonomi ve eğitim gibi iç unsurların diriliş hareketi sırasında Slavonya ve Dalmaçya'daki halk üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde Katolik Roma dünyasının etkisi, Yunanistan'daki gelişmelerin yansımaları, Panslavizmin yaygınlaşması, Osmanlı'daki gelişmelerinile diğer ülkelerin etkileri dış etkenler olarak sunulmaktadır. Dördüncü bölümde ise diriliş hareketiyle ilgili ayrıntılar, önemli isimler ve hareketle ilgili Slavonya ve Dalmaçya'da 19. yüzyılda gerçekleşmiş önemli olaylardan bahsedilmektedir.

Bu tezin odak noktası olarak 18. ve 19. yüzyıl ele alınsa da, konunun daha iyi anlaşılması için daha geniş bir zaman aralığı ve daha detaylı başlıklar da yeri geldikçe teze dâhil edilmiştir. Bu yüzden bu karmaşık konu kronolojik olarak anlatılmamakta ve farklı dönemlerde gerçekleşen bağlantılı olaylar bir arada sunularak okuyucunun bu büyük konuyu daha kolay bir şekilde anlaması amaçlanmaktadır. Tezde bahsedilen tüm bölümler diğer bölümlerden ayrı okunduğu zaman da bir anlam sunacak şekilde yazılmıştır.

Tezin büyük bir kısmında Slavonya ve Dalmaçya'daki nüfusun görüşlerinin şekillenmesinde etkili olan dil ve kültür gibi etnik unsurlara değinilmiştir. Tezde kullanılan ana kaynaklardan birisi Amerikan yazar John VA Fine'in *When Ethnicity Did Not Matter In Balkans* adlı eseridir. Bu eser, günümüz Hırvatistan bölgesinde eskiden yaşamış insanların, kendilerini Hırvat olarak görmemiş olmamalarına rağmen, bu insanları rastgele "Hırvat" olarak adlandıran diğer tarihi kaynakların çoğuna kıyasla, Slavonya ve Dalmaçya'da farklı dönemlerde yaşamış halkları incelemesi ve doğru bir şekilde isimlendirilmesi açısından önemlidir.

I. HIRVATİSTAN'IN KISA TARİHİ VE SİYASİ DURUMU

Konuyu daha iyi anlamak için ilk bölümde bugünkü Hırvatistan Cumhuriyeti'nin sınırlarında bulunan bölge, Dalmaçya² ve Slavonya bölgesi sunulacaktır.³ Hırvatların kökeni hakkındaki teoriler hariç, bu bölümde kronolojik olarak, ilk yazılı kayıtlardan 1790 yılına kadarki en önemli olaylar ve 19. yüzyılın başında olanları anlamak için önemli unsurlar kısaca açıklanacaktır. Dolayısıyla, 1790 yılına kadar yaşamış olan nüfusun özellikleri ve kimlikleri incelenecektir.

Bu bölümde söz konusu bölgede bulunan nüfusun adlandırılması ve kimliğinin tespit edilmesi dikkate alınmıştır. Bunun nedeni ise, şimdiye kadar tarih yazımındaki nüfusun keyfi adlandırılması, tarihi gerçekleri saptırmış olmasıdır. Çalışmaların büyük bir kısmında tarihi gerçekler bugünkü bakış açısıyla yazılmıştır. Özne toplumgerçeğe tarihte kendisinin hiçbir zaman ait hissetmediği bir kıvamda tanıtılmıştır. Bugünkü, ideolojik olarak sınırlandırılmış bakış açısı büyük ölçüde keyfiliğe yol açmış ve tarihi yazarken tarihi olaylar saptırılmış ve gerçeklerin yerine mitler ortaya çıkmıştır.

² Bu terimleri kullandığımızda bugünkü Hırvatistan Cumhuriyeti'nin bölgelerini kastedeceğiz. Dolayısıyla, bu terimlerin bir dönem Roma idari biriminin işaretlenmesinde kullanılan Dalmaçya terimiyle hiç bir alakası bulunmamaktadır. Dalmaçya teriminin geçmişte kullanılmasını. Miho Brada ayrıntılı anlatmıştır: *Dalmatio Superior*, Rad Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, Knjiga 276, Zagreb 1949.

³ “19. Yüzyıl öncesi Batı Balkan tarihini çalışan tarihçiler, bu bölgenin ya da Dalmaçya ve Slavonya gibi aynı benzer özelliklere sahip bölgelerin zaman içinde modern Hırvatistan haline geleceğini yazmaktadırlar. Ancak o zamanlarda Hırvat milleti kavramı henüz olmadığı için bu bölgeleri Hırvat tarihine dâhil edemezler...” John V. A. Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, The University Of Michigan Press, Michigan 2006, s.9.

1.1. Hırvatların Kökenine Dair Teoriler

Etnisite Hırvatistan tarihindeki en karışık sorulardan biridir. Dolayısıyla, yıllarca yerli ve yabancı araştırmacıların dikkatini çekmiştir ve karışık olmasının da aslında birçok sebebi vardır. Aşağıdaki metinde bunlar kısaca incelenecektir. Hırvatistan'ın tarihinde erken dönem çoğunlukla üç önemli Ortaçağ kaynağına dayandırılmıştır: *De administrando Imperio*, *Regnum Sclavorum* ve *Thomas Archidiaconus Spalatensis*. Bu üç kaynak sayısız kere yorumlanmasına rağmen yeni bilgilerin ve anlaşmazlıkların tükenmez kaynağı olmayı sürdürmektedir. Anlaşmazlıklar şu sırayla incelenmiştir: Hırvat adının kökeni, ulusun kökeni, Hırvat etnosusunun oluşmasının unsurları, Hırvatların Balkan Yarımadası'na nereden ve ne zaman geldiği. Bu üç kaynak dışında teorilerin gelişimine daha fazla ya da daha az katkıda bulunan başka kaynaklar ile dilsel, arkeolojik vb. diğer veri birçok diğer yorumların kaynağı olmaktadır. En öne çıkan teorilerin arasında *İran*, *Got*, *Slav*, *Bulgar*, *Oğuz* ve *İlir* teorisi yer almaktadır.

İran teorisi Hırvatların İranî bir kökten geldikleri varsayımına dayanmaktadır. Bu teorinin ilk nüveleri Rus tarihyazımında yer almış ve daha sonra Hırvat tarihyazımında da uzun zamandır kabul edilegelmiştir. Bu teoriye göre Sarmatlar İranî bir milleti ve *Xoróatos*, yani sonraki sonraki Hırvatlar Sarmatlardandı.⁴ Bu yorumlamaya ek olarak, bazı araştırmacılara göre İranî *haurvata* 'çoban' kelimesi Hırvat etnik adının kökeninde yer almaktadır. Bazıları Tanais (Don) yakınlarında şehrinde yaşayan iki Yunan'ın isimleriyle (*Horoathos* ve *Horuathos*) bağlantı kurmuşlardır.⁵ Bu teori uzun zaman yasaklanmış ve sansürlenmiştir. Temsilcileri özellikle Yugoslavya zamanında susturulmuştur, çünkü o zamanki ideolojiye göre Slav teorisinden başka hiç bir teori devlet çıkarlarına uygun bulunmamıştır.

⁴ Karatay, Osman, *In Search of the Lost Tribe – The Origins and Making of the Croatian Nation*, KaraM, Çorum 2003, s.10.

⁵ Margetić, Lujo, *Dolazak Hrvata / Anknft Der Kroaten*, Biblioteka znanstvenih djela 119, Split 2001, s.23.

Got teorisi iki tarihsel kaynağa dayanan bir teoridir: Thomas Archidiaconus Spalatensis'in (Splitli Toma) *Regnum Sclavorum* veya *Regnum Gothorum* adlı kitabı ile Pop Dukljanin'in (Karadağlı Peder) daha çok kendi adıyla bilinen eseri. Toma, eserinin birçok yerinde Got ve Hırvat kelimelerini karıştırarak kullanır. Bazı bilim adamlarına göre, dikkatli okunduğu zaman, yazarın 'Got' kelimesini Hırvat ya da Slavlara hitap etmek için kullandığı görülmektedir öbür türlü, kökenlere dair veri sunmaz. Bu teori İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya destekli Hırvatistan Bağımsız Devleti'nde (*Nezavisna Država Hrvatska - NDH*) oldukça desteklenmiştir. Sosyalist Yugoslavya zamanında ise tamamen yasaktı. Fakat Yugoslavya bölününce ve Hırvatistan Cumhuriyeti kurulunca bu teori tekrardan ortaya çıkmıştır. Kuramcılarının çoğu teoriyi daha önce adı geçen iki kaynağa ve Hırvatçada çok sayıda Almanca kelimenin varolmasına dayandırmaktadır. Ayrıca, bazı araştırmalara göre, yeni genetik araştırma yöntemleri de Hırvatların Gotlarla bağlantısını göstermektedir.⁶

Slav teorisi Hıvatların diğer Slavlarla beraber gelmelerinden bahseden 10. Yy'da yazılmış *De Administrando Imperio* adlı esere ve Slav halklarının dil benzerliğine dayanmaktadır. Bu teori, Bizans imparatoru 7. Konstantinos'un yazdığı bu kitabın ilk yorumlanmalarından itibaren görülmüş, fakat Hırvat milli hareketlerinin geliştiği dönemde (19. yüzyılın ortası ve sonunda) ve Yugoslavya döneminde (20. yüzyıl) zirveye ulaşmıştır. Üstelik bu teori birinci ve ikinci Yugoslavya'nın kurulmasında resmi görüş tarafından tek doğru olarak kabul edilmiştir. Dilsel kanıtlar hariç, yüksek oranda Slav geninin varolmasını gösteren yeni araştırmalar yapılmaktadır.

Bulgar teorisi ise biraz farkla ayrıldığı *Oğur teorisi* ile birlikte en yeni teoridir ve özellikle son dönemde Hırvat araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Bulgar teorisi Avar kağanına karşı çıkan ve onun birliklerini püskürten Bulgar hükümdarı Kubrat'a

⁶ Barač, Lovorka vd., "Y Chromosomal Heritage of the Croatian Population and Its Island Isolates", *European Journal of Human Genetics*, Sayı 11 (2003), 2004, s.535-542.

dayanmaktadır (eski yazılışlarda *Kuvrat*, *Krovat* vb.).⁷ Buna göre, Avar kağanlık hanedanına karşı ayaklanan onun bağlıları, ‘Krovalılar’, Avarların yönettiği bazı bölgelere yayılmışlardır.⁸ Bu teoride, onların nasıl geldikleri ile ilgili açıklamalar tarihçiden tarihçiye değişmektedir. Bu teorinin arkeolojik temelleri vardır, fakat genetik olarak hiç bir temeli olmadığı görülmektedir.⁹ Destekçileri Hırvatların küçük bir çeteden müteşekkil bir etno-politik grup olarak oluştuğunu düşünmektedir.

Oğur teorisi Hırvatların kökeni hakkındaki teorilerin en yenisidir. Buna göre, Hırvatlar Kafkasların kuzeyinden Karpatların kuzeyine göçen ve sonra orada Slavlaşan Sarağur (Ak Oğur) adlı Türk boyuna dayanmaktadır. Bu teori temelde iki kaynağa dayanmaktadır: Yukarıda anılan *De administrando imperio* ve Rus ana vakayinamesi *Povest’ vremenikh let*. İlk eserde Ak Hırvatlar olarak geçen halk, ikinci kaynaktan Ak Oğurlar olarak geçmektedir.¹⁰ Genetik araştırmalara göre bu teori temelden yoksundur. Oysa, bu teorinin destekçileri günümüzdeki Hırvat ulusunun tamamının değil, Karpatlar havzasında devlet kurup yönettikleri Slav kitesine adını yayan küçük bir topluluğun Oğurlar Türklerinden olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, teorinin temelinde sosyolojik bir bakış vardır ve günümüzdeki tüm halkı içeren bir yaklaşım bulunmamaktadır. Ayrıca, destekçileri genin etnik konusunda bir ulusu belirlemediğini, fakat etnik sürecin bireysel ve toplumsal tercihlerle şekillendiğini düşünmektedirler.¹¹

İlir teorisi en eski, fakat fazla desteklenmeyen teorilerden biridir. İlirlerin mirasına ve Slavlar o bölgeyi işgal etmeden önce siyasi kuruluşları olan Hırvat bölgelerinin yerli

⁷ Yaklaşık aynı günlerde, 9. yy başında yazan Nikephoros ve Theophanes eserlerinde Onogundurların hükümdarı Organa'nın yeğeni olarak *Krovatos*'tan bahsederken, aynı bilgiyi Yunancadan tercüme eden Anastasios Latince *Crobat* biçimini kullanmıştır. - Margetić, *Dolazak Hrvata*, s.16-17.

⁸ Margetić, *Dolazak Hrvata*, s.16-17.

⁹ Margetić, *Dolazak Hrvata*, s.26.

¹⁰ Karatay, *In Search of the Lost Tribe*, s.80.

¹¹ “Ethnic process is related to individual and social consciousness, and not to genetic affiliation.”, Karatay, *In Search of the Lost Tribe*, s.143.

sakinlerine dayanmaktadır. Bu teori, çalışmamızda incelediğimiz Hırvat milli hareketinin bir safhasında (İlir hareketi) çok dikkat çekmiştir. Fakat 19. yüzyıldan öncesi de vardır. Daha eski kitaplardaki *Leh*, *Meh* ve *Çeh* hakkındaki mit üzerinde kurulmuş bir teoridir. Bu teori hep *Slav* teorisinin gölgesinde kalmıştır, çünkü *Slav* teorisi milliyetçiliğin palazlandığı zaman daha inandırıcı görünüyordu.

Hırvatların Balkan Yarımadası'na, daha doğrusu anavatanlarına nasıl geldiklerine dair birkaç teori daha sözkonusudur. Fakat bu teoriler daha önce bahsettiğimiz teorilerin karışımıdır ve bu sebeple tarihsel gerçekliğin oluşmasına katkıda bulunmamaktadırlar. Temelde Hırvatların İranî halkların yaşadığı yerlerden geldiklerini iddia etmektedir. Bu açıdan İran teorisine bağlanırlar. İran teorisinin daha şiddetli bir versiyonu vardır, o da *Afgan* teorisidir.¹² Bu teoriye göre Hırvatlar bugünlü Afganistan'dan gelmişlerdir. Onun dışında iki Türk teorisinin (Avar/Bulgar ve Oğur teorisi) karışımı olarak Hırvatların Orta Asya bölgesinden geldiklerini iddia eden bir diğer teori vardır.

Hırvatların hangi yönden ve nereden geldikleri dışında bir tartışma noktası da geliş zamanlarıdır. Tarihçilikte genellikle *De Administrando Imperio*'daki veriye dayanarak, 7. yüzyılın başında, Avarların Konstantinopolis'i kuşattığı günlerde bu göçün gerçekleştiği fikri esas alınır. Tarihçilerin çoğu Hırvatların tam varış yılını 626 olarak kabul etmektedirler. Fakat kaynakların Hırvatlar hakkındaki iki yüzyıl süren sessizliği yeni teorilerin ve soruların nedeni olmuştur. Dolayısıyla, bazı tarihçiler Hırvatların varış zamanı olarak 8. yüzyıl sonunu kabul etmiştir. Bu teorilerin ayrıntılarına burada girilmeyecektir, fakat belirttiğimiz gibi, bu düşüncenin kaynağı Hıvatlardan iki yüzyıl boyunca, 7. ve 8. yy'larda tarihsel kaynaklarda söz edilmemesidir. Bu görüş aslında tarih yazımında bir yenilik sunmaktadır, fakat tarihçilerin çoğu bununla ilgilenip ciddiye almıyorlar. Buna göre, teorilerini VII. Konstantin'in eserinde verilen yıllara göre kurmuş olanlar, şimdi kendi teorilerini değiştirmeye çalışıp tarihsel gerçekliğe uydurmaya çalışıyorlar. Tarihçilerin çoğu fikirlerini 626 yılı çevresinde kurmuşlardır, çünkü o tarihte Avarlar İstanbul önlerinde

¹² Bu teori çok az desteklendiği için bu tezde onu incelemeyeceğiz.

yaşadıkları yenilgiden sonra zayıflamışlardır ve Hırvatlar kolayca Avar topraklarından geçebilirlerdi.

Teorilerin çoğu Hırvatların diğerlerinin üstünde yükselen ve o bölgelerde oturan çoğunluk üzerinde hâkim olan küçük bir grup olmasına dayanmaktadır. Dolayısıyla, bütün bu teorilerin iki önemli sorusu vardır: Birincisi, bir milletin oluşması için gerekli siyasi unsurlara bunların etkisi etkileyen nedir? İkincisi ise, küçük bir topluluk büyük bir siyasi unsurun oluşmasını sağlayabilir mi? Bu sorular Hırvatlar hakkındaki araştırmalarda yeni ufuklar açmasına rağmen, erken tarihe dair nihai gerçeklere henüz ulaşılamamıştır.

1.2. İlkçağda Dalmaçya ve Slavonya

Dalmaçya ve Slavonya bölgesinde tarih öncesi dönemde yerleşimin varlığını kanıtlayan birtakım arkeolojik alanlar vardır.¹³ Bu dönemde yazılı kayıtlar olmadığı için, tarih arkeolojik buluntular ve diğer araştırma yöntemlerinin üzerine kurulmuştur. Buluntular yaşam tarzı, cenaze töreni, adetler, din, inanç ve el sanatlarına dair bilgileri günümüze ulaştırmıştır. Sonuçlar, insanların takas etme ihtiyacından bazıları zenginleştikleri için, toplumun ilk defa katmanlara bölünmek zorunda kaldığını göstermektedir. Bu sosyal sınıflar sonradan o dönemdeki toplumun ilk siyasi unsurlarını oluşturan kabile topluluklarının oluşmasına neden olmuşlardır. Esasen bunlar bu bölgedeki ilk siyasi örgütlerdi.

Tarihi dönemde Dalmaçya ve Slavonya'da yerleşen kabile topluluklarından ilk kaydedilenler İilir kabileleriydi. Bu kabileler batıda Adriyatik sahili boyunca, doğuda Tuna nehrine kadar ve güneyde bugünkü Makedonya'ya kadar yerleşmişlerdir. Dalmaçya ve Slavonya bölgesinde yerleşen İilir kabilelerinden en önemlileri ismini onlardan alan İistriya bölgesinde yerleşen *Histri*¹⁴, onların güneyinde *Krka* nehrine kadar, Dalmaçya kıyısı

¹³ *Historija Naroda Jugoslavije-I*, Zagreb 1953, s.1-24.

¹⁴ Histriler bugünkü İistra'da yerleşmişlerdir ancak İilir kabilesi olup olmadıkları belli değildir.

boyunca yerleşen *Liburni*,¹⁵ ve onların da güneyinde Duvanaj ve Glamoč ovalarına kadar yerleşen *Delmati* kabileleridir. Roma'nın ilk genişleme döneminde Delmatiler devamlı Romalılarla savaşmışlardır. Neretva nehri boylarının alt kısmı *Daorslara*, ağzı ise *Ardiyeylere* aitti. Bu iki kabilenin güney tarafını önce *Plereyler*, daha sonra *Enheleyler* işgal etmişlerdir. Bugünkü *Lika* ve Bosna bölgesinde *Yapodlar* yerleşmiştir. Vrbas nehri etrafındaki bölge *Mezeylere*, Orta ve Doğu Bosna *Desiyatlara* aitti. *Yaslar* Hırvatistan'ın kuzeybatısında, *Breukler* ise bugünkü Slavonya ve Sirem'de bulunmuşlardır.¹⁶

MS 4. yüzyılda İlirlerin topraklarına kuzeyden *Keltler* gelmişlerdir. Yerlilerle karışıp ve asimile olup toplumsal ve siyasal gelişmelere katkıda bulunmuşlardır. Bazı kabileler (örneğin *Yapodlar*), *Keltler*le tamamen karışmışlardır ki, İilir mi yoksa *Kelt* mi oldukları belli değildir.¹⁷ Bazı kabile ve topluluklar o kadar asimile olmuştur ki, bu bölgede varolduklarına dair hiçbir iz dahi bırakmamışlardır. Bu dönemde, *Keltlerin* yanında Yunanlar da vardı. Yunan etkisi eski zamanlardan beri Dalmaçya'daki şehirlerde hissedilmekteydi. *Vis* (Yunan *Issa*), *Hvar* (Yunan *Pharos*) ve *Korçula* (Yunan *Korkira Melaina*) adalarında Yunan kolonileri vardı. Aynı zamanda *Trogir* (Yunan *Tragurion*), *Solin* (Yunan *Salona*) ve *Stobreč* (Yunan *Epetion*) şehirlerini kurmuşlardır.¹⁸ Adı geçen adalarda *Korçula*'daki yazıt gibi yazılı kayıtlar bırakmışlardır.¹⁹ İilerleyen zamanlarda Yunanların devamlı İilirler tarafından tehdit edilmesi Romalıların Dalmaçya'ya gelme sebeplerinden birisiydi. Romalılar Yunan kolonilerinin davetiyle gelip Adriyatik Denizi'nin doğu tarafına etkilerini yayma fırsatını bulmuşlardır.²⁰ Daha sonra Romalılar yavaş yavaş

¹⁵ Liburni halkı çok iyi denizcilerdi, ama İilir kabilesi olup olmadıkları belli değildir.

¹⁶ Goldstein, *Hrvatski Rani Srednji Vijek*, Zavod za hrvatsko povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1995, s.50.

¹⁷ Goldstein, *Hrvatski Rani Srednji Vijek*, s.50-51.

¹⁸ *Historija Naroda Jugoslavije*, s.20.

¹⁹ *Historija Naroda Jugoslavije*, s.20.

²⁰ *Historija Naroda Jugoslavije*, s.30.

bugünkü Dalmaçya bölgesini, sonra da Slavonya'yı ve Tuna nehrine kadar uzanan diğer bölgeleri işgal etmişlerdir.

Romalılar eski dönemden en fazla yazılı ve diğer kayıtları bırakan topluluktur. Zamanla Adriyatik'in doğu sahillerini parça parça işgal etmişler ve en son Tuna nehrine kadar geldiklerinde fethettikleri bölgelerde etkilerini güçlendirmeye çalışarak kuzey tarafından diğer halkların ilerlemesini engellemişlerdir. Bu amaçla daha sonra savunma karakteri taşıyan *limes* inşa etmişlerdir. Romanlılar zamanında bugünkü Hırvatistan bölgesinde yollar, şehirler, *villa rustica* (yazlıklar), sulama kanalları inşa edilmiş, madenler açılmış ve diğer Romanlaştırma sürecini kapsayan faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bazı bölgeler ise Roma'dan çok uzakta kaldığı için tamamen ihmal edilmiştir. Dolayısıyla, ilerleyen zamanlarda daha kolay yönetme amacıyla bu dev imparatorluk idari olarak doğu ve batı olarak ikiye bölünmüştür. Doğu (*Bizans*) Roma İmparatorluğu'nun merkezi *Konstantinopolis*, Batı Roma İmparatorluğu'nun merkezi ise *Roma*'ydı. Bu bölünme Roma ve Yunan kültürleri etkisine göre yapılmıştır. Daha sonra İmparatorluğu'nun bölünmesi dihi sınırlara da yansımış, yani Kilise de bölünmüş ve bu durum bugünkü Hırvatistan'daki milli hareketlerin temelinde büyük etkiye sahip olmuştur.²¹

Romalıların yanında *Vizigotlar*, *Ostrogotlar*, *Lombardlar* ve *Alanlar* gibi diğer topluluklar da buraya uğramış ve etki bırakmışlardır.²² Bu etnik hareketlenmeler bir bakıma sonradan gelecek ve bu bölgenin tarihini oldukça değiştirecek topluluklar için bir hazırlıktı. Bu dışardan gelen topluluklardan ülkede kalanların çoğu yerlilerle karışıp asimile olmuşlardır. Bu budurum, bölgedeki halkın oluşmasının önemli bir karakteristik özelliğidir. Bu göçmenlerin sayısı yerlilere nazaranhayli azdı ve kültürde de fazla iz bırakmamışlardır. Fakat bu kabileler erken Orataçğ'daki ilk kurumların oluşmasına katkıda bulunmuşlardır.

²¹ Kilise Sırp ve Hırvat etnik unsurlarını ayıklayan ve onları İilir ya da Güney Slav birliği fikirlerinde birleştiren nedenlerden en önemlisiydi. Kilisenin etkisine dair daha ayrıntılıbilgiyi ilgili bölümde vereceğiz.

²² Gračanin, Hrvoje, "Gepidi, Heruli, Langobardi i Južna Panonija", *Scrinia Slavonica* 7, *Od kraja antike do ranog novig vijeka: nestali narodi, ustanove, plemstvo*, Zagreb 2007, s.7-47.

Ostrogotlar ve ünlü kralları *Odokar* zamanında Dalmaçya bölgesinde yollar ve diğer çok amaçlı yapılar inşa edilmiştir.

Burada İlkçağ'dan Ortaçağ başlarına kadar bugünkü Hırvatistan'ın topraklarında gerçekleşen etnik ve demografik gelişmelere kısa bir bakış sunduk. Bu bölge kayıtlı ya da kayıtsız, iz bırakan veya bırakmayan birçok topluluğun kalıntılarını barındırıyordu. Yeni genetik araştırma yöntemleri hangi topluluğun ne oranda şimdiki nüfusu etkilediğini gösterebilir.²³ Bu bakış önemlidir çünkü bazı gruplar belki sonraki etnik yapıların oluşmasının başlatıcısı değildi, ama toplumda çok önemli izler bırakmışlardır.

1.3. Ortaçağda Dalmaçya ve Slavonya

Ortaçağ başlarında şimdiki Hırvatistan'ın sınırlarını kapsayan arazideki etnik ve demografik durum yukarıda belirttiğimiz aynısıydı. Ancak bu dönemden itibaren köklü bir değişiklik başladı. Dalmaçya'nın iç bölgelerinde bir grup diğerlerinin üzerine çıkarak kimliğini yaymaya başlamıştır. Bu bölgeleri işgal edip zamanla *Hrvati* (Hırvatlar) ya da *Kroati* (Kroatlar) olarak adını duyuran bu topluluğun nitelikleri bölgedeki kimliklerde bir ortaklaşma sağlamaya başlamıştır.²⁴ Tarihin bu kısmı çok karışık ve belirsizdir. Dolayısıyla, öncelikle şimdiye dek ortaya konan tarihsel üretimden ve son da muhafaza edilen bilgilere göre Dalmaçya ve Slavonya'nın o denimki sakinlerinin kimlik aidiyetinden kısaca bahsedeceğiz.

Yukarıda anılan VII. Konstantinos'a göre, Hırvatlar Karpatlar bölgesinin kuzeyinden gelerek Avarlarla savaşmış ve onları kovduktan sonra Dalmaçya bölgesini almışlar, ardından da adım adım ilk siyasi yapılarını yaratmaya başlamışlardır. Bu oluşum

²³ Barac vd., "Y Chromosomal Heritage of the Croatian Population and Its Island Isolates", s.535-542.

²⁴ Muhafaza edilen kaynaklara göre *Hrvati* (Slavca biçim) ya da *Kroati* (Latince biçim). Bunun yanında bazı kaynaklarda *Rvati* kelimesi de kullanılmıştır.

kalıcı olmuş ve zamanla daha çok destek alarak Avarlara karşı tutunmuş ve bu bölgelerin en önemli siyasi faktörlerinden biri olmuştur. Fakat Avarlarla kavgalarının yanında, VII. Konstantinos'a göre, yine onlar gibi bölgeye yeni gelmiş olan Slavlarla da çatışıyorlardı.²⁵ Belirttiğimiz gibi, kaynaklarda Hırvatların gelişine dair iki yüzyıllık bir sessizlik söz konusudur ve gelişmeler karanlıktadır.

Önemli bir siyasi unsur ve askeri güç olarak Hırvatlar ortaya çıktıktan sonra, bölgenin sakinleri adalara ya da deniz kıyısındaki şehirlere çekilmiştir. Muhafaza edilen belgelerden artık Romalı ortak adıyla bilinen yerliler ile yeni gelen Hırvatlar, Slavlar ve Dalmaçya'daki şehirleri tehlikeye alan diğer topluluklar arasındaki hoşgörüsüzlük ve geçimsizlik ortaya çıkmaktadır. O zamanda Dalmaçya'daki şehirler batı tarafından gelen Roma etkisine ve kültürüne açıldı. Aslında, onlar kendilerini artık Latin olarak hissediyorlardı, hatta Latin asıllı nüfustan yerleşmeler de olmuştu ve kendi kültürlerinde Latin nitelikleri taşımayan topluluklara karşı önyargılı idiler. Bu durum deniz kenarındaki şehirleri Hırvatların ve Slavların oturdukları iç bölgelerden ayırıyordu.

Fakat "gelişmiş medeniyet"²⁶ ile temasa geçen kabilelerin çoğunun, örneğin Hırvatların tek amaçları şehirleri işgal etmek değildi; aynı zamanda yeni karşılaştıkları kültürü benimsemekten de geri kalmamışlardır. Hırvatlardan ilk defa bahsedilen yazılı kayıtlarda, bu kültürün bir parçası olmak için harcadıkları çabalar görülebilir. Dolayısıyla, Hıvatlarda ilk siyasi unsurun oluşturulmasının özü Dalmaçya'nın iç ve deniz kenarına kadar uzanan bölgede aranabilir, ama deniz kenarındaki şehirlerde değil. O zamanlarda Hıvatlar deniz kenarındaki şehirlerde az sayıda oturuyorlardı. Latinler, daha önce bahsedildiği gibi, onlara kötü bakıyorlardı, dolayısıyla, bütün etkileşime rağmen bu iki dünya, bu iki kültür devamlı ayrılıyordu.

²⁵ Goldstein, *Hrvatski Rani Srednji Vijek*, s.129.

²⁶ Gelişmiş medeniyet bölgesi dışarıdan gelen göçebe kabilelerden birçok konuda daha gelişmiş Roma şehirlerinin bölgesidir.

7. ve 9. yüzyıl arasındaki karanlık dönemde Avrupa siyaset sahnesinde bir çok büyük değişiklik olmuştur. Bir yandan bu, antik dünyanın ölümü ve Ortaçağ Avrupa dünyasına giriş anlamına geliyordu. Bu dönemde iki başat güç olarak Franklar ve Bizanslılar mücadele ediyordu. Bu mücadelenin tam ortasında kalan Hırvatlar bazı noktalarda önemli bir rol oynuyorlardı. 9. yüzyılda Hırvatların Hıristiyanlığı benimsemesi köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Durum çok karışıktı ve din değiştirme süreci kolay olmamıştır ama sonuçta bu dönemde Hıristiyanlık kabul edilip çok sayıda kilise inşa edilmiştir. Fakat sonraki yüzyıllarda kilisenin etkisi azalmıştır. Bu duruma Hırvatların ve onlardan önce gelen ve Hıristiyanlığı tam kabul etmeyen milletlerin varlığı da sebep olmuş olabilir. Burada özellikle Kelt Kilisine bağlı olan Ostrogotlar kastedilmiştir.

Sonraki yıllarda güçlenecek olan ilk kurumlar da bu dönemde kaydedilmiştir. Bu şekilde ilk bölümlenmelerden daha büyük idari birimlere geçip belli bir coğrafi bölgeyi örgütlemişlerdir. Bu bölgeler zaman geçtikçe üst idare ile daha çok bütünleşmiştir. İlk Hırvatların küçük bir askeri topluluk olma ihtimali göz önünde bulundurulduğunda, bu süreç zaten daha kısa olamazdı. Bu çekirdek grup Dalmaçya'nın iç bölgesindeki diğer halkların üstesinden gelip belli nitelikleri onların üzerinde yaymaya başlamıştır. Bugünkü Dalmaçya ve Slavonya bölgesinde birçok etnik topluluğun kalıntısının olduğu dikkate alınır, dilsel ya da başka bir ortaklık olmadan küçük bir topluluğun diğerlerine kimliğini yayması etkileyicidir.

Bu süreçler adım adım ilerliyordu; zaten Hırvatlar bu dönemde Avar, Lombard (Langobard) ve Bizanslılarla kuşatılmış haldeydi. Büyük olasılıkla dışarıdan gelen etki veya baskı altında 'Hrvat' ismi altında birleşmeye başlamışlardır.²⁷ Sonraki yıllarda şehirler o dönemdeki yaşamın temel merkezi olmuştur. Surla çevrili şehirler insanları duvarların dışındaki güvensiz alandan koruyorlardı. Bunun dışında, o zamanda Adriyatik denizinde Venedik ve Neretvalıların da büyük bir rolü vardı. Kral Trpimir zamanında Hırvatlar, belirttiğimiz gibi, dışarıdan gelen etkiler altında, o bölgede belirleyici bir unsur

²⁷ Goldstein, *Hrvatski Rani Srednji Vijek*, s.129.

olmanın ilk kademesine geçmişlerdir. Avrupalılar ile Araplar arasındaki savaş sıklıkla Adriyatik'te de olmak üzere sürüyordu ve Roma ile İstanbul arasındaki bölünme dikkate alınınca, Hırvatlar o dönemde doğu ve batının arasında bulunuyorlardı.

Sonraki yıllarda Hırvatlar Hıristiyanlaştırılıp Hıristiyan ahlakını ve üst kültürünü kabul etmişlerdir. Bu şekilde bu nispeten küçük siyasi unsur daha büyük bir birliğin parçası olmuştur. Bundan sonra sosyal hayatta Hıristiyanlığın rolü çok büyük olmuştur. İleriki yıllarda dini kurumlar siyasi yapı üzerinde daha çok etkili olmuştur. Hıristiyanlık ve Papa aracılığıyla bu siyasi süreç zaman geçtikçe derinleşmiş ve kökleşmiştir. Domagoj, Branimir ve Mutimir zamanlarında ise zirveye ulaşmıştır. Hırvat hanedanı, Hırvatların tarih yazımında Dimitar Zvonimir ile birlikte, en ihtilafli kişi olan *Tomislav* zamanında oluşmaya başlamış kabul edilir.²⁸ Dimitar Zvonimir kral ilan edilmiştir ve bu olay o zamana kadarki Hırvat siyasi hayatının en önemli gelişmesi olarak anlaşılmış olabilir.

Dimitar Zvonimir'in ölümü etrafındaki tartışmalar Hırvatistan'da ve dışında tarih yazımının bir noktada bölünmesine neden olmuştur. Onun şiddetli ölümüne dair bir sürü efsane oluşmuş ve çeşitli görüşlerden tarihçiler ve olayı ve sonuçlarını tartışmışlardır. Halefi olmadığı için ölümünden sonra taht, eşi Jelena Lijepa'nın (Güzel Yelena) Macar Arpad hanedanından olan akrabalarına düşmüştür. Petar Svačić Hırvat krallığının Hırvatların ellerinde kalması için çok çaba göstermiş, erken ölümüyle Hırvatistan tamamen Macar kralı Koloman'ın hâkimiyeti altına girmiştir. Bu olay, Koloman'ın Hırvatistan'a gelişi ve Biograd'da Hırvatların da kralı edildiği tören *Pacta Conventa* adlı belge ile kayda alınmıştır.²⁹

Bu bölgenin bu kısa tarihi incelemesinde odak noktası kendine Hırvat diyentopluluk ve onun siyasi unsurlarıdır. Bu unsurlar Dalmaçya'nın iç bölgesinde bulunduğu için, Slavonya ve Dalmaçya'nın diğer bölgeleri başka bir siyasi terim ve yapıların altında biliniyordu, fakat bu tezde onlara odaklanılmayacaktır. Bu unsurun oluşmasından önce

²⁸ Ayrıntılı bilgi şu kitapta bulunabilir: Namet, *Smrt Hrvatskog Kralja Zvonimira*, Zagreb 2006.

²⁹ Goldstein, *Hrvatski Rani Srednji Vijek*, s.446.

bölgede oturan topluluklar fazla değişmemiştir. Dolayısıyla, Ortaçağ bakış açısından bakılırsa, daha önce bahsedilen siyasi unsurun hâkimiyetinin altında bulunanlar kaynaklarda farklı kaydedilmiş ya da hiç tespit edilmemiş olabilir.³⁰ O yüzden tarihçilerin çoğu Hırvat etiketine bağlanan hükümdarın egemenliği altında yaşayan tüm halkı bu şekilde adlandırıyor. Sorun şu ki, Dalmaçya'nın diğer kısımlarında ve Slavonya'da oturan tüm topluluklar aynı şekilde adlandırılmamıştır. Bu durumda tahmin edebileceğimiz şey, Hırvat siyasi idaresi altında bulunan tüm toplulukların özellikle etnik anlamdabu etikete ait görülmedikleridir.

Hırvatların geldiği zamanda Franklar Panonya ve Dalmaçya'nın kuzey bölgesiyle temas halindeydiler ama Nada Klajić'e göre onların kaynaklarında Hırvat diye bir topluluk adı bulunmamaktadır. Bu erken dönemde şimdiki Hırvatistan'ın sınırları içerisinde iki Slav birimi vardı ama ikisi de topluluğu değil coğrafi bölgeyi (Alt Panonya, Panonya ve Dalmaçya) kastetmiştir.³¹ Hırvat terimi bu erken dönemde, yani Hırvatların geldikleri zamanlarda kullanılmamıştı.³² Oysa zaman ilerledikçe, 9. yüzyılda Hırvatismini kaydeden üç kaynak birden ortaya çıkmaktadır. Birincisi 852 yılından ve Trpimir'le, ikincisi ise Mutimir'le ilgilidir. Aslında ikisi de 'Dux Croatorum' (Hırvatların dükü) terimini kullanmıştır. Üçüncü kaynak Branimir'le ilgilidir ve iki yerde yazar onu Slav olarak, bir yerde ise Hırvat olarak anmaktadır.³³

³⁰ "Beyleri için savaşıp ölen vasallar ve şövalyeler, bunu bir görev amacıyla değil, bir sadakat duygusuyla yapmaktaydılar..." Vrioli, *For Love of Country: An Essay on Patriotism and Nationalism*, Oxford, 1995, s.21 (Fine, *When Ethnicity Did Not Matter In Balkans*, s. 8'den aktarma).

³¹ "Nada Klaić Frank tarihi kayıtlarının "Hırvat" kelimesini kullanmadıklarını belirtmiştir. Franklerin Panonya ve Kuzey Dalmaçya ile sıkı ilişkilerinin olması, bu durgunluğu önemli hale getirmiştir. Franklerin ilişki içinde olduğu prensler kendilerine "Hırvat" demeseler de, buldukları bölgelerin isimleriyle anılıyorlardı. (Örn. Dalmaçya Prensi ya da Güney Panonya Prensi)". Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.33 -34.

³² "Bu olayların ışığında günümüzde Hırvatistan olan bölgede ikisi de coğrafi ve bölgesel olarak belirli iki Slav grubunun bulunduğunu söyleyebiliriz (Güney Panonya, Panonya, ya da Dalmaçya). Bu kaynaklarda "Hırvat" kelimesi hiç kullanılmamıştır." Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.35.

³³ Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.44.

O zamanlar Hırvatlarının hangi içerikle kullanıldığı henüz belli değildir. N. Klaić'e göre Slavca 'Hrvat' ya da Latince *Croati* kelimesi hükümeti ele geçirmeye çalışan gelecekteki asilzadeleri ve kabile reislerini kastetmiştir. Onlar çeşitli şekillerde oradaki sakinleri ve yetenekli askerleri toplayıp hedeflerine ulaşmaya çalışmışlardır. Buna göre, iş bu Hırvat teriminin etnik değil, sosyal bir anlamı vardı. Bu halde Hırvatların prensi aynı zamanda o bölgedeki tüm yaşayan milletlerin prensiydi.³⁴ Demek oluyor ki, Hırvatların bölgeye varışı aslında o zamanki mevcut sakinlerin üzerine konan küçük bir askeri topluluğun varışıydı ve bu gruba sonradan asilzadeleri kasteden bir etnonim bağlanmıştır.³⁵

Sonuç olarak, John V. A. Fine'in *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans* eserinde ayrıntılı sunulduğu Dalmaçya ve Slavonya nüfusunun yazılı kayıtlardaki kendini kimliklendirme tercihlerine bakılırsa, o zaman Slav ve Hırvat terimlerinin ağırlıklı olarak yer aldığı ortaya çıkar. Bu işaretleme Ortaçağ'da Dalmaçya ve "Hırvat toprakları" olarak kabul edilen alan için aynı ölçüde kullanılmıştır.³⁶ O takdirde kendini Hırvat diye kimliklendirmeyen ya da Slav olarak kimliklendiren nüfusa, o zamanki asilzadelere itaatkâr

³⁴ "Bu durumdan "Hırvat" kelimesinin etnik kimlik yerine sosyal tabakayı temsil ettiği anlaşılabilir. Yani, yönetim hem Hırvat Prensi hem de Toplumun Prensi adı altında (Slav Prensi) yapılıyordu." Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.45.

³⁵ "Konstantinos'a göre Hrobato'sun kendi halkını yönlendireceği bir "göçe" ihtiyacı vardı (laos). Ancak, Margetic'e göre bu halk askeri bir birlik olsaydı, "laos" kelimesinin askerler ya da heyet olarak çevirilmesi gerekmektedir. Bu durum 'Hırvatlar'ın daha küçük bir insan grubunu temsil ettiği anlamına gelebilir. Ayrıca bu topluluk askeri bir birlik olarak hareket etseydi, çok az bir kısmının eşi olduğu için bu askerlerin yerel kadınlarla aile kurmaları gerekirdi. Annelerin dil konusunda çocukları üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, askeri birliğin Slavlar, Türkler ya da İranlılardan oluşmasından bağımsız olarak birkaç kuşak sonraki gençlerin o bölgedeki Slav dillerini öğrenip Slavlaşmaları beklenirdi. 'Hırvatlar' bu eyaletlerin fatihleri oldukları için, kendi isimlerini sürdürmeleri mantıklı bir durumdur" Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.51.

³⁶ "Aynı bölgeyi paylaşan bu insanlar, etnik yerine coğrafi ya da politik anlamda değerlendirildiğinde Hırvat olarak adlandırılabilirler. Bu 'Hırvat' toplulukları (Sırplar ve diğerleri) kendilerini politik anlamda 'Slav' olarak görmüşlerdir..." Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.2.

oldukları için Hırvat etiketini koymamak lazımdır.³⁷ Bir nüfusu aynı ad altına toplamayı mümkün kılan unsurlardan biri olan dile bakılırsa, Fine’in eserinde belirttiği gibi, dil için 1102 yılına kadar aynı ölçüde Slavca ve Hırvatça isimlerinin kullanıldığı ortaya çıkar.³⁸

1.4. Yeniçağlarda Dalmaçya ve Slavonya

Ortaçağın sonları Balkanlarda Osmanlı hâkimiyetinin kuruluşuna şahit olmuştur. Yeniçağ başlarında Venedik Cumhuriyeti’nin idaresinde olan “kalıntıların kalıntıları”³⁹, yani sahil kentleri ve Habsburg Hanedanı yönetiminde bulunan Slavonya ve Dalmaçya’nın üst bölgeleri Osmanlı Devleti ile savaşıyorlardı. 1463 yılında Bosna Krallığı yıkılınca, Osmanlılar Bosna’da konumlarını belirlemeye ve yavaş yavaş Dalmaçya ve Slavonya’ya da girmeye başlamışlardır. Yıllar gittikçe Dalmaçya ve Slavonya topraklarına girişler artmış ve Osmanlılar yayılmaya başlamışlardır. Bu durumdan en büyük zararıyerliler ile Venedik ve Habsburg yönetimleri görmüştür. Bu dönemde Slavonya ve Dalmaçya toprakları birkaç parçaya bölünmüş durumdaydı. Slavonya’nın önemli bir kısmı Habsburg Hanedanı altındaydı; Dalmaçya ve İstra’nın sahil bölgeleri Venedik idaresindeydi; Bir şehir devleti olan Dubrovnik Cumhuriyeti ise bağımsızdı. Bu bölgesel parçalanmadan dolayı halk da bölünmüştür. Sonraki yıllarda Dalmaçya ve Slavonya’nın arası da açılacaktır, çünkü birisinin kültürü kuzeyden gelen Habsburg Hanedanı’nın etkisinde bulunurken, Dalmaçya, İstra ve Dubrovnik Venedik ve genel olarak İtalyan kültürü tarafından etkilenmiştir.

³⁷ “Dolayısıyla, William Tyre ve Konstantinos Porphyrogenitus’un yazdıkları eserler gibi konuşma dili üzerine yazılmış kaynaklar ‘Slav’ dilindedir. Peter Krešimir 1059 yılında yapılan bir sözleşmede “halkın konuştuğu Slav dilinde Vera (insula que in vulgari sclavonico veru nuncupatur) olarak adlandırılan ada” ve 1070’de yapılan ikinci sözleşmede ise “Murula kalesi Slav dilinde Stenica’dır (a castro latine Murula vocitato selavonice Stenice)” açıklamalarında bulunmuştur.” Fine, *When Ethnicity Did Not Mater in Balkans*, s.58.

³⁸ “Tüm kaynaklarda bu Slav ve Hırvatların konuşma dillerinin “Slav” olarak adlandırıldığı bilinmektedir.” Fine, *When Ethnicity Did Not Mater in Balkans*, s.65.

³⁹ Terim *Historija Naroda Jugoslavije*, Tom I, Zagreb 1955, s.401’den alınmıştır.

Venedikliler yıllarca, yıkılana kadar, Adriyatik Denizi'nin doğu tarafında kendi çıkarlarını korumaya çalışmışlar ve bu şekilde ticaret konusundaki önceliklere önem vermişlerdir. Bu amaçla, daha ilk yükselme dönemlerinde Dalmaçya'yı işgal ederek, İstra'dan Arnavutluk'taki Dıraç'a kadar uzanan toprakları, Dubrovnik Cumhuriyeti haricinde, idare altına almışlardır. Sonraki dönemde, Osmanlılarla devam eden çatışmalardan dolayı Dalmaçya zayıflamıştır. Bu durum demografik değişime de neden olmuştur.⁴⁰ Slavonya da aynı durumdaydı. Osmanlılar hariç, en büyük sıkıntı sınır bölgelerine Ulahların gelmesiydi. Bunlar Osmanlı idaresinde martolos olarak çalışıyorlardı.⁴¹ Bu Ortodokslar kendi kiliselerinin de etkisi altında Slavonya, Dalmaçya ve İstra'nın bazı kesimlerini işgal etmişlerdir.

Bu dönemdeki kültür söz konusu olunca, durum oldukça karışıktır. Slavonya bir taraftan Habsburgların, diğer taraftan Osmanlıların etkisi altındaydı. Bu bölgedeki halk, Osmanlılardan korunmak için para karşılığında Krayina'nın Habsburglar tarafından detekleneceğini belirten sözleşme imzalamışlardır.⁴² Para konusunda destekçi oldukları için halk da onlara doğru yönelmiştir. Diğer taraftan, Slavonya'nın doğu tarafının büyük bir kısmı zamanla Osmanlıların idaresi altına girmiştir; bu yüzden bu bölge kültür konusunda, özellikle mimarlıkta Osmanlı tarafına yönelmiştir. Ama yine de buradaki şehirler, genel olarak bakıldığında, Bosna ve Sırbistan'daki gibi hiç bir zaman Doğu tarzını benimsememiştir. Osmanlı kültürü, Kilise'nin etkisinden dolayı, Avrupa topraklarında yabancı bir cisim olarak görülüyordu. Bazı tarihçilere göre, bölgedeki demografik değişimlerden dolayı lehçe de değişmiştir. Daha önce hâkim olan Kajkavski lehçesi yerine Štokavski lehçesi konuşulmaya başlanmıştır.⁴³

⁴⁰ *Historija Naroda Jugoslavije*, s.206-208.

⁴¹ Moaçanın, Nenad, *Turska Hrvatska*, Zagreb 1999, s.75.

⁴² *Historija Naroda Jugoslavije*, s.421-425.

⁴³ *Historija Naroda Jugoslavije*, s.208.

Dalmaçya'daki halk yönünü Venedik'e ve diğer İtalyan şehirlerine dönmüştür ama kültür bakımından büyük ölçüde geride kalmışlardır. Dalmaçya'nın büyük bir kısmı Osmanlıların idaresine girmişti; kalan bölgeler ise zayıf durumdaydı. Buna ilaveten, bu dönemdeki sürekli savaş ortamında Uskoklar ('Uskoci') denilen eşkıya/çeteci gruplar ortaya çıkmıştır. Bir çeşit 'kazaklık' yapan Uskoklar, ganimetin bir kısmını kendilerine ayırıyor, bir kısmını devlete, kalanı da kendi yöneticilerine veriyorlardı. Yöneticileri verdikleri ganimet karşılığında onları farz edilen kölelikten azat ederlerdi. Dalmaçya'da bunların etrafında yeni bir şehir bile gelişmiştir: Senj.⁴⁴

Dubrovnik söz konusu olunca, ticari çıkarlar gereği onların Osmanlılarla araları iyiydi. Dubrovniklilerin hemen tüm ticari faaliyetleri Osmanlı idaresindeki topraklarla olduğundan, siyaset de o yöne doğru gitmiştir. Bir taraftan Osmanlılara, öte yandan ticari alandaki rakiplerine, öncelikle Venediklilere yıllarca ayak uydurmayı başarmışlardır. İspanya ile de araları iyiydi. Osmanlılar tarafından verilmiş ayrıcalıkların sahibi oldukları için, Venedikliler onları ezmeye çalışmışlardır. Hatta bunun için, İstanbul'daki bir Yahudinin talebiyle, Osmanlılarla daha iyi ticari ilişkileri kurmak amacıyla, Split'teyarı bir iskele kurmuşlardır.

İstra bütün yeni zamanlar boyunca Venedik hâkimiyeti altında bulunmuştur. Bu bölgede de zamanla önemli etnik ve demografik değişimler olmuştur. Zaman gittikçe bu yarımadada yaşayan Slav unsurlar kaybolup Latinleşmiştir. Hatta birkaç defa, Katolik Kilisesi'nin davetiyle gelen Osmanlı İmparatorluğu tebası Ulahlardan (Vlasi) topluluklar bu bölgeye yerleştirilmiştir. Fakat bir kısmı memnun kalmadıkları için Osmanlı topraklarına geri dönmeyi tercih etmiştir.

Yeniçağlarda hem Batı Avrupa'da, hem de Hırvatistan'da şehir tarihi bakımdan çok önem taşımıştır. Bölgeden bölgeye değişen yapılarla, şehirler ticaret, savunma vb. amaçlarla inşa edilmiştir. Slavonya bölgesinde, önemli bir merkez olarak sadece *Gradec* kurulmuştur. Osmanlı sınırı yakınında inşa edilen şehirler savunma amacı taşıyordu.

⁴⁴ Poparić, Bare, *Povijest Senjskih Uskoka*, Zagreb 1936, s.12-32.

Dolayısıyla, Slavonya’da başka önemli bir şehir yoktu. Osmanlıların kurdukları şehirler de vardı ve Karlofça sonrasında el değiştirdikten sonra zamanla Habsburg İmparatorluğu’nun bu bölgedeki önemli merkezlerine dönüşmüşlerdir.⁴⁵ Osmanlıların hâkimiyeti altında bulunan bölgelerdeki⁴⁶ en önemli şehirler sancak beyliğininmerkezi Pojega (Hırvatça ‘Požega’) ile o dönemde Osmanlı idaresinde⁴⁷ bulunan bugünkü Macaristan’a doğru giden transit hat üzerindekiÖsek’dir (Hr. Osjek).⁴⁸ Bu şehirlerin demografik yapısı din bakımından değişiklik göstermiş ve Osmanlı döneminde zamanla Müslüman nüfus galip gelmiştir.

Din konusunda, Osmanlı idaresi dışındaki Slavonya ve Dalmaçya bölgelerinde de demografik yapı karışıktı. Habsburg idaresi altında bulunan bölgelerde en yaygın inanç Katoliklikti. Bunun yanında çok az sayıda Protestan da vardı, fakat Protestanlık hiç bir zaman bu bölgelerde kökleşmemiştir. Osmanlıların yönettikleri Dalmaçya’nın bölgelerinde ise İslam ve Ortodoksluk daha yaygındı. Dubrovnik’te az sayıda Müslüman haricinde (tüccarlar), Katolikler nüfusun tamamına yakınıni oluşturuyordu.

Dalmaçya’da en önemli ekonomik ve kültür merkezleri Zadar, Trogir, Šibenik ve Split’ti. Fakat Osmanlılarla savaş sürecinde bunlar eski önem ve ağırlıklarını kaybetmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu’nun sınırlarında ve iç bölgesinde bulunan şehirlerin ise sadece savunma niteliği vardı. Dubrovnik diğer şehirlerden farklıydı ve onun kültürel ve ticari ağırlığının yanında, kendini koruma özelliği de vardı. Bu şekilde değişik özellikleri birleştiren şehir sayısı azdı. Diğer şehirlerin sadece savunma ya da deniz

⁴⁵ *Historija Naroda Jugoslavije*, s.626-629.

⁴⁶ Geçmişte Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan Hırvatistan’ın şimdiki bölgeleri için tarih yazımında “Türk Hırvatistanı”(Turska Hrvatska)terimi kullanılmıştır. Biz bu terimi kullanmayacağız, çünkü tarihi bölgeleri günümüzdeki etnik ya da başka etiketlerle adlandırmanın akademik olarak doğru olmadığını düşünüyoruz.

⁴⁷ Geçmişte Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan Macaristan toprakları için tarih yazımında “Türk Macaristanı” (Turska Mađarska) terimi kullanılmıştır. Yukarıda belirttiğimiz sebeten dolayı bu terimi kullanmayacağız.

⁴⁸ Moaçanın, *Turska Hrvatska*, s.152.

kenarındakiler söz konusu olunca, ticaret özellikleri vardı. Dubrovnik kültür konusunda diğer bölgelerden daha gelişmişti ve orada çok erken dönemlerde milli duyguları ifade eden yazarlar ortaya çıkmıştır. Bu yazarların Balkan Yarımadası'nda bulunan diğer şehirler ve nüfusla da irtibatları vardı ve özellikle Rönesans'a koşut Hümanizm döneminde Güney Slav dil birliğini öne sürmüşlerdir. Bunun yanında, Bosna, Slavonya, Dalmaçya ve Sırbistan'dan gelen ve aynı dili konuşan aydınlarla ve Venedik'in üst düzey yetkilileriyle de araları iyiydi ve bu konuda çok sayıda muhafaza edilmiş belge vardır.⁴⁹ Dolayısıyla, ilerleyen zamanlarda Slavonya ve Dalmaçya'daki uyanış hareketini destekleyenler Dubrovnik'teki fikri ve kültürel üretime dikkat etmişlerdir.

Bu durumun karmaşıklığı, bu bölgelerin kültürel ve idari açılardan birbirlerinden ayrı olmaları gerçeğine de yansımıştır. Tarih boyunca bölgelerine bağlı bir nüfus barından Dubrovnik Cumhuriyeti diğer bölgelerden bağımsız bir bölge olması nedeniyle kendi "yerel" kimliğini geliştirmişti. Dalmaçya bölgesi de yine bağımsız bir bölge olması nedeniyle kendi yerel kimliğini Venedik Cumhuriyeti ile olan bağlarının yanında geliştirebilmişti. Eskiden Ragusa Cumhuriyetine bağlı olan bölgeye bakıldığında, bu bölgenin Dubrovnik - Naretva bölgesinde olduğu gibi Dalmaçya kıyılarında bulunan diğer yerlerden idari bakımdan farklı olduğu görülebilir. Günümüzde bu bölgedeki halk Dalmaçya kıyılarında bulunan yerlerden farklı bir aksanla konuşmaktadır. Benzer bir şekilde eskiden Venedik Cumhuriyetine bağlı olan bölgede yaşayan halk da günümüzde Hırvatistan'ın genelinden farklı bir aksana sahiptir.

1102-1790 yılları arasında Slavonya ve Dalmaçya'daki halk kendi kimliklerini şimdikinden farklı görüyordu. Ortaçağ anlayışlarının genel geçerliliği yanında, bu dönemde insanlar kendini daha çok Slav olarak niteliyordu. 'Hırvat' ya da 'Slav' terimleri, bahsettiğimiz bölgelerde Ortaçağ'da kullanıldığı gibi kullanılmaya devam etmiştir.⁵⁰ Soru

⁴⁹ *Historija Naroda Jugoslavije*, s.241.

⁵⁰ "1586'da açılan Graz Üniversitesi'nin kayıtlarında benzer ancak biraz daha karmaşık tanımlar bulunmaktadır. Günümüz Hırvatistan'ında eskiden yaşayan insanların Hırvat, Slav ve İilir olarak isimlendirildiği görülebilir. Fancev bu adlandırmaların farklı bölgelerdeki kökenleri belirteceği için rastgele

şu ki, ‘Hırvat’, ‘Slav’ ve daha edebi ‘İlir’ terimlerini bu bölgelerin halkları nasıl bir içerikle algılamışlardır? Bireysel kimlik ifadesi için birkaç terimi birden kullanabilirler miydi ve bu terimlerin hangisi bölgesel ya da başka bir anlam taşıyordu?

Slavonya söz konusu olunca, yazılı kayıtları yorumlayan Fine’a göre, Slavonya’daki halk bu dönemde kendini ‘Hırvat’ değil, ‘Slav’ olarak kimliklendirilmiştir.⁵¹ Fine, Nada Klajić’in ‘Hırvat’ teriminin bu dönemde Hırvat krallığını temsil eden 12 aile için kullanıldığını düşündüğünü iktibas eder.⁵² Fakat yukarıda Ortaçağ’dan bahsedilen bölümde bu terimin bölgesel bir anlamının olduğundan söz etmiştik. Çağdaş tarihte ‘Hırvatistan’ olarak bilinen topraklarda yaşayan insanlar kendini ya ‘Slav’ ya da ‘İlir’ olarak

olduğunu savunmuş ve bu üç kelimenin de tamamen anlamdaş olabileceğini düşünmüştür. Bu duruma örnek olarak, 1587 yılında Sava’da üç öğrenci Slav, İlir ve Hırvat olmak üzere farklı isimlerle adlandırılmıştı. Hatta bazı öğrencilerin kayıt oldukları ve mezun oldukları zamanki milliyetlerinin farklı isimler altında kaydedildiği görülmüştür.” Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.231.

⁵¹ “Sava’nın kuzeyinden Hırvatistan Banat’ının doğusuna kadar olan bölge olan Slavonya incelendiğinde, buradaki insanların kendilerine ‘Hırvat’ demedikleri görülmektedir. Bu insanlar kendilerini ‘Slav’ olarak görmüş ve bölgelerinin adı da Slavonya olarak bu isimden türemiştir. E. P. Naumov’un da belirttiği gibi “10. ve 11. Yüzyıllardaki etnik birliğin zaman içindeki değişimine tanık olmak önemlidir. Etnik bir terim olan ‘Hırvat’ kelimesi sadece Dalmaçya Hırvatlarını belirtmek için kullanılmıştır. Trpimirović krallığının kuzeyindeki insanlar (Panonya, Hırvay ya da Posavina)14. ve 15. Yüzyıla kadar ‘Slavlar’ olarak; bölgeleri ise Slovinya ya da Slavinya olarak adlandırılıyordu.” Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.72.

⁵² “1340’larda Macaristanlı Louis Dalmaçya ve “Velebitia” konularında daha aktif bir rol almaya başladı. Nada Klaić’e göre Hırvatistan’ın önde gelen on iki ailesinin (iddialara göre 1102 antlaşmasını bu aileler yapmıştı) ortaklığı sağlanmıştı. Bu durum, kralın bu ailelerin yetkilerini artırması ve buna karşılık olarak ailelerin krala destek vermeleri ve 1102 antlaşmasını göz önüne getirmeleri ile Macar monarşisinin Hırvatistan üzerindeki hâkimiyetinin meşruiyetini sağlamlaştıran karşılıklı bir anlaşmaydı. ‘Hırvat’ terimi bu aileler için hem kral tarafından, hem bu ailelerin yasal haklarının söz konusu olduğu zamanlarda kullanılıyordu. Aileler resmi olarak “Hırvat Krallığı’nın on iki soylu ailesi” (nobiles duodecim generacionum regni Croacie) olarak anılmaktaydı.” Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.120.

tanıyordu.⁵³ Dolayısıyla, o bölgede hükmedene ya da bölgesel anlamda tespit edilene göre tüm halka ‘Hırvat’ ismini koymaya gerek yoktur. Venediklilerin terminolojisinde Batı Balkanlardaki halkın kimliklendirilmesinde ‘Slav’ ya da ‘Dalmaçyalı’ terimi kullanılmıştır.⁵⁴

Mesele dili tanımlama konusuna gelince, bütün ilgili terimler birbirine karıştırılıyordu. Slavonya ve Dalmaçya’da yazılı kayıtlara göre dil ‘Slavca’ olarak tanımlanıyordu.⁵⁵ Özellikle Slavonya’da durum böyleydi, çünkü orada Ortaçağ’dan beri sadece ‘Slav’ terimi kullanılıyordu.⁵⁶ ‘Bizim’ (naši) ve ‘bizimki’ (naški) deyişlerine de sıkça rastlanırdı. Öte yandan, 1102-1790 yılları arasındaki yazılı kayıtların çoğunda ‘Slav’terimi yerine ‘İlir’ terimi geçmiştir. Diğer taraftan bakılırsa, bu dilin Čakavski, Kajkavski ve Štokavski gibi birçok lehçesi vardı.⁵⁷ En doğru ve oturmuş lehçe bugünkü Bosna-Hersek’te ve Dubrovnik Cumhuriyeti’nde konuşuluyordu. Anlaşılan, 1102-1790 yılları arasında Slavonya ve Dalmaçya’da konuşulan dil aslında tek bir dildi; sadece adı

⁵³ “Eski bir Hırvat şehri olan Zadar’daki Slavların kendilerine 1270’li yıllarda ‘Hırvat’ yerine ‘Slav’ demeleri Slav nüfusunun bilincinde tam olarak yerleşmediğini göstermektedir.”Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.92.

⁵⁴ “Venedik bölgesinde Balkanların batısı için kullanılan terimleri incelemiştik. İncelememiz doğrultusunda bu bölgenin bazen ‘Slavlar’, bazen de ‘Dalmaçylılar’ olarak tanımlandığını anlatmıştık. İtalya’nun geri kalanında da bu düşünce hâkimdi.” Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.143.

⁵⁵ “Bu bölümde Orta Çağ’da Slavonya’da kullanılan dile ‘Slav dili’ denildiğini anlattık. ‘Slav dili’ Dalmaçya ve Hırvatistan’da da en yaygın isim olarak kullanılmıştır.”Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.150.

⁵⁶ “Bu bölümde Ortaçağ’da Slavonya’da kullanılan dile ‘Slav dili’ denildiğini anlattık. ‘Slav dili’ tabiri Dalmaçya ve Hırvatistan’da da en yaygın olarak kullanılanıydı.”Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.150.

⁵⁷ Cizvitlere göre “Kajkav lehçesi ‘Hırvat’ (Lingua Croatica), Čakav ve Štokav lehçeleri ise ‘İlir’ (Illyrica) olarak değerlendirilmişti.” M. Vanino, “Podaci o Hrvatima kandidatima Isusovačkoga reda gg. 1728–1767,” *Vrela i prinosi* 4, 1934 (Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.460’den aktarma).

farklıydı.⁵⁸ Fine ‘İlirce’ ya da ‘Slavca’ terimlerinin kullanılmasının kimin yorumladığına bağlı olduğunu iddia etmiştir. Buna göre, Latince yazarlar ‘İlir’ terimini, Slavca yazarlar ise ‘Slavca’ terimi kullanıyorlardı.⁵⁹

Bu ilk bölümün bir özetini yaparsak, gerek eski dönemlerde, gerekse yeni zamanlarda Slavonya ve Dalmaçya’da yaşayanlar kendilerini farklı isimlerle kimliklendirmiştir. Slav, Hırvat, İlir, Dalmaç ve Slavon gibi kimlik işaretlemeleri kullanıyorlardı. Bu terimler bazen bölgesel, bazen ise etnik veya başka bir anlam taşıyordu. En çok kabul edilen aidiyetler Slav, Hırvat ve İlir’di. Çok ilginç olan nokta 19. yüzyılın başına kadar bu aidiyetlerin birbiriyle neredeyse eşit ağırlıkta olması ve 19. yüzyılda artık bu topraklarda yaşayan halkı birleştirecek olan “biz” tabiriyle yarışmış olmalarıdır. 1790 yılına kadar süren dönemde yazılı kayıtları gözönüne alan eğitilmiş insanlar ‘Slav’ olarak Dalmaçya ve Slavonya’nın yerli halkını algılamışlardır.⁶⁰ Buna dayanan Šunjić, ‘Slav’, ‘İlir’ ve ‘Dalmaçyalı’ terimlerini aynı halkın kimlik aidiyetini işaretlemek için kullanılan terimler olarak görür.⁶¹

Çalışmamızın geri kalan kısmında 1790-1850 yılları arasındaki dönemde Hırvat milliyetçiliğinin yükselişiyle birlikte bu kullanımların çatışmaları da incelenecektir. Bir etnik yapıyı birleştiren en önemli olgu olan dil söz konusu olduğunda, belirttiğimiz gibi,

⁵⁸ Fine’a göre Belostençev, “...Proto-Sırp-Hırvat dilini, günümüzde üç tane lehçeden oluşan tek bir dil olarak değerlendirmiş ve Tkalčić’e göre dili ‘Slav’ (dili konuşan insanlara bağlı olarak) ya da ‘İlir’ (bölgeye bağlı olarak) olarak isimlendirmiştir.” V. Dukat, “Izvori Belostenceva ‘Gazophylacium latino-illyricum’”, *Rad (JAZU)* 227, 1923, (Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.498’den aktarma).

⁵⁹ “Dukat’a göre yazar(lar) Latince eser yazarken genellikle ‘İlir’ kelimesini kullanmış; proto-Sırp-Hırvat dili ile yazarken daha önce bahsettiğimiz gibi bölgede yaşayan insanları belirten “Slavon/Slav” ya da “Hırvat” kelimelerini kullanmıştır.” Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.498.

⁶⁰ “1700’lü yıllarda günümüz Hırvatistan bölgesinde yaşayan aydınların büyük bir kısmı Slavları yerel halk olarak saymaktaydı.” Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.154.

⁶¹ “Bu nedenle Šunjić 15. Yüzyılda ‘Slav’, ‘İlir’ ve ‘Dalmaçyalı’ kelimelerinin Dalmaçya’da eş anlamlı olarak kullanıldığını belirtmiştir.” Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.163.

Fine 1500 yılına kadar Dalmaçya ve Slavonya bölgesinde konuşulan dili belirtmek için ‘Slavca’, ama aynı zamanda ‘Hırvatça’ ve ‘İlirce’ terimlerinin kullanıldığını iddia etmiştir. Demek oluyor ki, insanları ‘Slav’ terimi altına birleştiren başka bir şeyler olabilir. Örneğin, bugünkü Hırvatistan, Karadağ ve Sırbistan halkının çoğunun kendine ‘Slav’, diline ise ‘Slavca’ dediğine bakarsak, belki azınlığın veya küçük bir yapının daha büyük bir yapıyla birleşme ihtiyacı vardı.⁶² Diğer taraftan, bilim adamlarının çoğu Slavlar gelmeden önce Dalmaçya’da Latince konuşulduğu düşünmektedir. Ancak Fine’a göre Orbini, Slavların 7. yüzyıldaki göçleri öncesinde bile İlirlerin “Slav” dilini konuştuğunu savunmuştur.⁶³ “Kraljevstvo Slovena” adlı kitabında Orbini, Bosnalıların Güney Slavları içinde en saf dile sahip olduklarını yazmıştır.⁶⁴ Orbini navodi da je İlerleyen zamanlarda nüfusun

⁶² “Bu terimden yola çıkılarak, Slav bilincinin (dil, kimlik) belirli bir bölgeden bağımsız olduğu ve Slav etnik kökeninin Ortaçağda günümüzdeki özelliklere sahip olduğu savunulabilir. Bu düşünceden hareketle, Slav etnik kökeninin temellerinin önceden atılmış olduğu ve Hırvat etnik kökenine kıyasla daha sağlam bir temele sahip olduğu söylenebilir. Bu temel, Güney Dalmaçya’daki Sırlar ve Karadağ’daki nüfusun kendilerini ‘Slav’ olarak görmeleri ile daha geniş bir toplumun oluşmasına da katkıda bulunmuştur. Tüm bu farklı grupların aynı dili konuşması da birliğin sağlanmasını kolaylaştırmış ve Dalmaçyalı hümanistlerin onları ‘Slav’ ya da ‘İlir’ olarak tek bir millet olarak değerlendirmelerini sağlamıştır. Sonraki dönemlerde bu grupların kendilerini Hırvat ve Sırp olarak değerlendirmelerine yol açacak birçok tarihi olay yaşanmıştır. Ancak, 1500’lü yıllara kadar bu halkların günümüz Hırvatlarının ve Karadağlı Sırların atalarının kendilerini Hırvat ya da Sırp olarak isimlendirmelerini sağlayacak bir olay yaşanmamıştır.” Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.169.

⁶³ “Birçok kişiye göre 17. Yüzyıldaki bu göçten önce Dalmaçya’daki halk Latince ve Yunanca konuşuyordu. Ancak İliya bölgesindeki insular her zaman Slav dili konuşmuştu. İlirler (Slav dili konuşanlar) Gotlar ve Slavlar tarafından işgal edildikleri için Slav dilini kullanım şekilleri zamanla değişmiş olabilir. Ancak 17. Yüzyıldaki Slav istilalarından sonra İliya’da kullanılan dil pratik olması nedeniyle değiştirilmemiştir. Adriyatik denizinin doğusunda bulunan bölgede Latince konuşanlar sadece Dalmaçya şehirlerini işgal eden Romalılarıdır. Bu duruma örnek olarak Slav istilalarından ikiyüz yıl önce yaşamış Aziz Jerome’un Slav dili konuşup bu dilde ayinler düzenlemesi verilebilir. Jerome’un Slav kökeni İlirlerin Slav kökenlerini kanıtlamak gibi diğer birçok konuda da önemli bir kanıt olarak sunulmaktadır.” *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s.227.

⁶⁴ Orbini, Mavro, *Kraljevstvo Slovena* (S. Ćirković, ed.), Beograd, 1968, s.174.

kutuplaşması ölçüsünde dil konusunda da ‘biz’ unsuru dışardaki unsurlardan arındırılacak ve ‘biz’ ve ‘siz’ ayrımı kendini göstermeye başlayacaktır.⁶⁵

1790 yılına kadar süren dönem incelendiğinde ‘Hırvat’, ‘Slav’ ve ‘İlir’ işaretlemelerinin 19. yüzyıldaki fikri devrimler döneminde gelecekteki etnosu yaratmayı amaçlayan yarışmada kazanma şanslarının eşit olduğu ortaya çıkar. Buna göre, bazı tarihçilerin 19. yüzyılın başında, Ljudevit Gaj zamanında, bazılarının ‘İlir’ olmuş olduğunu iddia etmeleri doğru değildir, özellikle de bazılarının 1790 yılına kadar ve de sonrasında, kendilerini ‘Slav’ ya da ‘İlir’ olarak hissettiğine bakılırsa.

⁶⁵ “Bu kısımda tam olarak isimlendirilmese de, güçlü bir etnik tip vurgusu bulunmaktadır. Cümle Latin/İtalyan kültürüne mensup diğerlerine bir düşmanlık yaratacak şekilde ‘biz’ kelimesiyle başlamaktadır, ancak sonda ‘biz’ kelimesinin kullanımından anlaşılacağı gibi, Panslavizm etkileri taşıyan bir havada bitmektedir. Buradaki biz-onlar hissiyatı Dalmaçyalı yazarlar arasında görülmüş (sonraları Slavonyalılar da buna dail olmuştur) ve bazen ‘biz’ kelimesi Slav, İlir, Hırvat, Slavonyalı gibi kelimelerle yer değiştirmiştir. Ancak çoğu zaman ‘biz’ ve ‘dilimiz’ gibi kelimeler olduğundan daha fazlasını simgelemiştir.”Fine, *When Ethnicity Did Not Matter in Balkans*, s. 271.

II. HIRVAT MİLLİYETÇİLİĞİNİN İÇ ETKENLERİ

Bu ikinci bölümde bir topluluğun iç etkenlerin sürüklemesi ve itelemesiyle“biz”paydasının altında nasıl toplandığı ve milletleştiği kısaca gösterilmeye çalışılacaktır. Daha önceki dönemler için verilen olguları göz önüne alarak, kutuplaşma merkezli bu süreç üzerinde kilisenin, ekonominin ve eğitimin ne kadar etkili olduğunu göreceğiz. Ayrıca, bir önceki bölümdeki gibi büyük bir önem taşıyan, birlik ve beraberlik oluşturma sürecinde en önemli etkenlerden biri olan, farklı zamanlara ait olan nüfus ve dil işaretlerine yer verilecektir. Burada işaretleme (isimlendirme) yaparken ‘halk’ (Hr. narod) terimini kullanacağız. Bunun sebebi hem bu terimin içerikçe tarafsız olması, hem de dirilişçiler tarafından en çok tercih edilen terim olmasıdır. Ancak başka bir terimin doğrudan alınması durumunda alıntı olan terim değiştirilmeyecektir.

1797’de Napolyon ile yapılan savaşlardan sonra Venedik ve Dubrovniktarihten silinmiş ve bu bölgeler Avusturya’ya bağlanmış oldu. 1790 yılı itibariyle Hırvatistan, özellikle Slavonya bölgesi Habsburg şemsiyesi altında Macarlarla ilişkileri güçlendirmişlerdir.Slavonya ve kuzeydeki diğer bölgeler daha çok Macar yaşam tarzına yatkındı. Dalmaçya ise doğrudan Avusturya’ya bağlanmıştı ve kültürel olarak yukarıda geçtiği gibi İtalya’ya çok yakındır. Ancak bu üst/jeokültürel farklılıklara ve ayrı siyasi merkezlere bağlılıklarına rağmen, bu bölgelerde yaşayan insanların dil ve kültür ortaklıkları elbette farklılıklarından oldukça fazlaydı. İnsanlar bunun farkına vararak 19. yüzyıla girmişlerdir.

2.1. Hırvat Milliyetçiliği Üzerinde Kilisenin Etkisi

Eski zamanlardan beri Kilise resmi ve sivil kurumlarla hep iç içeydi. Aynı zamanda toplum içinde ahlaki değerleri koruyan ve böylece otoriteyi de sağlayan bir kurum olma konumundaydı. Kilise için “hatiplerin kınaması” anlamını taşıyan olaylar, diğer kişi ve

kurumlar için ciddi bir anlam taşıyordu.⁶⁶ Yani, başka bir açıdan bakarsak, “cehennemden korkma” ve “cezalandırılma korkusu” sivil kurumlar eliyle değil, daha ziyade kilisenin etkisiyle insanların aklına yerleştirilmiştir. Moral otoritesini dikkat ile dinleyen ve kilisenin vereceği mahkûmiyetten çekinen sıradan bir insan, genellikle duygularını kontrol altında tutuyordu.⁶⁷ Bu şekilde cezadan çekinen ve itaatsizlik durumunda gelebilecek kötü sonuçları düşünen insanlar, büyük ölçüde mutlak itaati tercih ediyorlardı. Öte yandan, bu itaatkârkitle kilise örgütünün amacına uygun olmayan her şeye düşmanlık duygusu besliyordu.

Slavonya bölgesi dini olarak 18. yüzyıldan itibaren o zamanlar önemli bir Macar şehri ve dini merkez olan Kalocsa’ya bağlı idi. Dini bakımdan itaatkâr olmak aynı zamanda hükümete itaat etmek anlamına geliyordu, çünkü kilise hükümet ile iç içeydi. Böylece, 19. yüzyılda Macar milliyetçiliğinin büyümesiyle, Slavonya ve Hırvatistan bölgelerinde de kilisenin halk üzerindeki baskısı büyümüştür. Yani kilise her alana el attığı için, tavırlardan insanların kültürel ve dilsel olarak nereye meyilli olduğunu tahmin etmek çok kolaydır. 28 Temmuz 1845 tarihinde Macarlaştırmaya karşı yapılan gösterilerde 13 gösterici hayatını kaybetmiş ve bu olay halkı kızdırıp Macar dışı kitleyi yeni bir ‘halk fikri’ yoluna sokmuştur. Bu hareketi yönlendiren insanların ilk istekleri aynı yıl 23 Eylül tarihinde dile getirilmiş ve Hırvatistan ve Slavonya’nın Kolacca’daki başpiskoposluktan ayrılması ve Zagreb’de yeni bir başpiskoposluğun kurulması istenmiştir.

Kilisenin devlet kurumları ile bağlantıları her zamanen üst düzeydeydi. 19. yüzyıla kadar olan devletin tek ve bütünleşik bir yapı şeklinde yönetilmesi ya da 19. Yüzyıl içinde etnik gerçekler temel alınarak devletin çeşitli özerk yönetim birimlerine ayrılması kilise için fark etmiyordu. Yani kilise 19. yüzyıla kadar hep imparatorluk merkezinden koruma istemiş ve buna karşılık devlete moral ve motivasyon desteği sağlamıştır. Kilisenin

⁶⁶ Vukelić, Deniver, *Utjecaj katoličke crkve na svjetovne progone vještica u Zagrebu u ranom novom vijeku*, Zagreb 2009, s.203.

⁶⁷ Constantineanu, Corneliu, *Autoritet Svetoga pisma kao Riječi Božje*, Evandeoski teološki fakultet, Osijek 2010, s.13.

desteğini sağlayamayan imparatorlar bazı bölgelerdeki halkın üzerinde hâkimiyetlerini kaybetmiş ve çaresiz kalmışlardır. 19.Yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan yeni iktidar anlayışı ise tek bir iktidara veya kişiye değil, insanları birleştiren etnik yapıya ve millet anlayışına yönelmişti. Kilise de buna uymakta gecikmedi ve konseptini ve koruma altına alınma kriterlerini değiştirmeye başladı. Slavonya ve Hırvatistan bölgeleri “Biz” anlayışında kararsız davrandıkları için, Kilise daha çok bu düşünceye yatkın olan Macarların iradesi yönüne dönmüştü. Daha sonra Hırvat ve Slavonya yerleşlerinde de bahsettiğimiz anlayışa yönelik çalışmalar başlayınca, Kilise de onlara yönelmiştir.

Diğer taraftan Dalmaçya’da da Kilisenin etkisi eksilmeyordu. Dalmaçya’da bazı kaynaklara göre 1781 yılında 212,385 Katolik, 51,071 Ortodoks ve 218 Yahudi bulunmaktaydı. Bunlardan 2404 Katolik rahip ve 885 rahibe ve 221 Ortodoks rahip olmak üzere 65 kişiye bir rahip düşüyordu.⁶⁸ 1807 yılı başlarında bölgenin Fransa’nın eline geçmesiyle beraber bu rakam 1500 rahip, 2 başpiskopos, 10 piskopos, 1200 kilise, 462 bölge papaz makamı ve 54 manastıra düşmüştü.⁶⁹ 1844 yılında ise bu sayılar altı bölüm, bir kontakatedral bölümü ve bir kolektif bölümü, 57 kanon, iki başrahip, 429 ilçe, 712 laik rahip ve 269 kardeş, 55 manastır, bayan bulunduran altı tane manastır, iki ‘abla’ (Pinzocare) manastırı, üç erkek inziva yeri ve birilahiyat fakültesine kadar düşmüştü. Bu istatistiklere göre incelediğimiz dönemde papazların sayısının azalması ve dolayısıyla Kilisenin etkisinin düşüşte olduğunu açıkça görebiliyoruz.⁷⁰ Ancak 1842 yılında yayınlanan Carrare’nin *La Dalmazia Discritt* adlı eserine göre, Katolik nüfus Ortodoks nüfusa göre artışta olup, Dalmaçya’da 323 271 Katolik, 77 690 Ortodoks ve yaklaşık 16 000 İtalyan bulunmaktaydı.⁷¹

⁶⁸ Novak, Grga, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1948, s.9.

⁶⁹ Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.10.

⁷⁰ Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.229.

⁷¹ Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.229.

Bu önemsiz olan düşüğe rağmen, papazların oranı yine de nüfusa göre yüksekti. Papazlar insanların arasında öne çıkan ve eğitimli liderler olarak sıradan halkın fikirlerinin oluşumunda büyük rol oynamaktaydılar. Fakat köylerde sınırlı şartlar altında papazların işlerini yapmaları zor olduğu için, genellikle şehirlerde görev yapmak isteğinde bulunuyorlardı. Böylece şehirde kolay, zengin köylerde ise zor ve fakir bir iş yapma tarzı bulunuyordu.⁷² Bunu değerlendiren Dalmaçya'da bulunmuş bir İngiliz olan A. Paton, köylerde ve şehir merkezlerindeki durumu karşılaştırmış ve insanların moral ve kültürel ilerleme için papazların farkında olmak zorunda olduğunu öne sürmüştür. Kilisenin okulları kontrol etmesiyle ve Dalmaçyalı Piskoposluk (diocese) yenilmesiyle 1830 yılından sonra kilisenin etkisi artmıştır.⁷³ Daha 1839 yılında Dalmaçya'da bulunan tüm okullar Kilisenin kontrolü altına girmiştir. İnsanlar üzerinde Kilisenin etkisi büyük olduğu için, işleyişin hangi dilde yapılacağı önemliydi. Bu konuda 19. yüzyılda kilise büyük bir ikilemde kalmıştır. Bazı piskoposlar Latince ile devam ederken, bazıları halk dilini tercih etmişlerdir.⁷⁴ Split piskoposu 1849 yılında bakanlıktan bir istekte bulunmuş ve Split piskoposluğunun içerisinde 'İlirce' erkek okulu ve ilahiyat fakültesi kurulmasını istemiştir.

Hırvat diriliş sürecinde Kilise kurum olarak doğrudan veya dolaylı bir şekilde Slavonya ve Dalmaçya bölgesinde "Biz" oluşum anlayışında yer almıştır. Kesin olan ise Katolik Kilisesinin "Biz" anlayışında Slavlık ve İlirlik telakkilerinin yer almasını istememesiydi, çünkü bu ikisi Ortodoks ağırlığı aklı getiriyordu ve bu durumda Kilise bunlar üzerindeki etkisini kaybedecekti. Bu anlayış Ortodoks nüfusu birleştirmeyen bir

⁷² Novak, A. Paton'u aktarmıştır: Paton; "Katolik rahipler hakkında konuşmam gerekirse, Dubrovnik piskoposu, manastır reisi Carrar ve Profesör Kalugjer gibi isimlerden övgüyle bahsedebilirim. İyi bir rahip halkının uygarlaşmasına katkıda bulunmalıdır. Ancak ülkedeki çoğu rahip ahlaki ve kültürel gelişime katkıda bulunamamakta ve düşük gelir nedeniyle gelişmemiş yerlerdeki halk bu tür rahiplerle dini görevlerini yerine getirmektedir." Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.13.

⁷³ Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.47.

⁷⁴ Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.234.

“Hırvat” sinonimidir. Bu ilişkinin yanında, Panslavizm ve Katolikliğin ilişkisinde iyi bir seviyede değildi. Panslavizmin temsilcisi olarak Rusya’nın Ortodoks nüfuzunu koruması ve kullanması Katolik Kilisesinde ters bir tepkiye neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nun içerisinde, Balkanlarda bulunan Ortodoks nüfusa Rusya hep sahip çıkmaya çalışmıştır ve bu yüzden Katolik Kilisesinin Slavlık ve Panslavizm hakkındaki olumsuz düşüncelerini anlamak mümkündür.⁷⁵ Katolik Kilisesi ile İlirlik veya Güney Slavlığı (Jugoslavenstvo) ve Panslavizm hiçbir şekilde olumlu sonuç verecek bileşimler değildi.⁷⁶ Kilisenin bu ikili tercihlerin etkileri hakkındaki tutumu ve Güney Slavlarının keskin hatlarla Hırvatlarla ve Sırlara ayrılışına sebep oluşundan Petar Preradović bahsetmektedir. İlircilik ve Güney Slavlık yenilikçi bir yapıya sahip olup, gençleri bir araya toplayan ve ilerici fikirleri ortaya çıkaran bir mekanizma olduğu için, eski bir yapıya sahip olan Kilise tüm bunlara karşı çıkmıştır.

Geçmiş örnekler Kilisenin 19. Yüzyılda toplumsal kutuplaşmayı kendi gücünü korumak ve insanları kontrol edebilmek amacıyla kullandığını göstermektedir. Kilise kendi çıkarlarına uygun olmayan tüm faaliyetlere karşı çıkmış, “Biz” anlayışında olmayanları “Diğerleri” olarak algılayıp yaftalayarak eldeki Katolik nüfusun itaatini sağlamıştır.⁷⁷ Bu

⁷⁵ “Schelling’in dindarlığının katkısıyla Slav hayranlığı, Katolik Slavları dışarıda bırakarak Rusya’nın Ortodoks gizemciliği tarafından yutulmuştu.“ Pederin, Ivan, *K Marx i F. Engels o pitanju panslavizma, Savez povjesnih društava Hrvatske*, Zagreb 1982, s.7.

⁷⁶ Novak, Preradović’i aktarmıştır: “Preradović o dönemdeki dil tartışmaları hakkında şu ifadelerde bulunmuştur; »edebiyatımızın çöküşünün her iki tarafın da katkısıyla önlenmesi gerekir. Bunu başarmanın etkili yolu uyum içinde yaşamaktır. [...] Ancak Sırp ve Hırvat edebiyatının ayrışmasının nedeni Sırpların Ortodoks Hırvatlarınsa Katolik olmalarından kaynaklanan inanç farklılıklarıdır. Her geçen gün bu iki taraf birbirinden uzaklaşmakta ve bir orta yolun bulunabilmesi zorlaşmaktadır. [...]« Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.74.

⁷⁷ Đilas belirtiyor: Ancak Katoliklik, Hırvat ulusal kimliğinin oluşmasında dolaylı da olsa önemli bir rol oynamıştır. Etnik ve dilsel açıdan Hırvat ve Sırp milletleri arasındaki farkı ortaya çıkarmasa da günah çıkarma ve kültür konularında bir ayrım yaratmıştır.” Đilas, Aleksa, *Osporavana zemlja – Jugoslavenstvo i revolucija*, Književne novine, Beograd 1990, s.19.

tutum nihayetinde milliyetçiliğe hizmet etmiş ve sonuçta Slavonya ve Dalmaçya bölgelerinde Katolik veya Ortodoks olma mecburiyetinden Hırvat veya Sırp olma tercihleri ortaya çıkmıştır. İlerleyen zamanlarda Hırvatların milliyetlerini din ile birleştirme eğilimlerinin yukarıdaki sebeplerden olmuş olduğunu söyleyebiliriz. Bu belki de en büyük sebeplerden biri, Hırvat ve Sırp beraberliğinin gerçekleşmemesi yönündeki gelişmeler ve “Slavlık” ve “İlirlik” anlayışından “Biz” fikrine geçişteki başarısızlıktır. Sonuç olarak Katolik Kilisesinin bölgedeki halkı kutuplaştırmakta büyük rol oynadığını ve tek bir ulusal yapı çıkarmak yerine ülkeyi farklı uluslara böldüğünü söyleyebiliriz.

2. 2. Milliyetçiliğin Ekonomik Sebepleri

Bir toplumun oluşumunda ekonomi de büyük rol oynamaktadır. Ekonomi eğitimi, kültürü ve birbirini tamamlayan birçok alanı etkilemektedir. Habsburg monarşisinin bir parçası olarak Slavonya ve Hırvatistan bölgesinin Osmanlı İmparatorluğu açısından diğer merkezi bölgelere göre ekonomik önemi biraz daha düşüktü. Yine de Habsburg tarafından bu bölgelerin gelişmesi yönünde talepler, arayışlar ve çabalar vardı. Bu talepler 18. yüzyıl sonunda ve 19. yüzyıl başında önemli ölçüde düşmüştür, çünkü Slavonya ve Hırvatistan bölgelerinde şehir merkezlerinin nüfusu azalmaktaydı. Aynı zamanda nüfus içinde toplumsal farklılıkların neredeyse hiç olmaması sebebiyledişardan ürünlere talep çeşidi de düşüktü.⁷⁸

19. yüzyılda Slavonya ve Hırvatistan’da nüfusun ezici çoğunluğu tarımsal faaliyetlerde bulunuyorlardı. Bunun ticaret ve zanaate akseden kısmındaki faaliyetlerin sözcüsü lonca idi. Ürünlerin başka pazarlara taşınmasına ihtiyaç duyulmasıyla ticarete belirgin bir artış ortaya çıkmıştır. Arz ve talep yoğunlaşması taşımacılığa ihtiyacı da yoğunlaştırmıştır. 19. Yüzyılda su taşımacılığı etkindi. Bu bölge için Sava ve Drava nehirleri ana su taşıma yollarıydı. Bu nehirler Tuna nehri üzerinden Orta Avrupa bölgesine

⁷⁸ Šidak, Jaroslav, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, Zagreb 1988, s.45, 172 – 176.

ve Karadeniz dünyasına bağlıydı. Daha geniş olarak alırsak, 19. yüzyılda dünyanın bu kısmında buğday, kömür, odun ve diğer mallar için büyük çatışmalar yaşanıyor ve böylece ekonomi rekabet içinde büyük bir hızla büyüyordu.⁷⁹

Talebin artmasıyla beraber taşımacılıkta daha uygun ve verimli yollar aranmaya başladı. Böylece su taşımacılığına yatırımlar söz konusu oldu.⁸⁰ Konu sadece su araçları ve limanlardan ibaret kalmadı; Tuna-Sava kanalının yapılması telaffuz edilmeye başladı. Böylece ulaşımın daha kolay olacağı hesaplanıyordu.⁸¹ Ticareti hayat büyük ölçüde nehirler (Tuna, Sava, Drava) üzerinde cereyan etmekteydi. Ayrıca, Sava nehri arada sınır olduğundan, komşu Osmanlı İmparatorluğu (Bosna bölgesi) ile ticaret de Sava nehri üzerinden gerçekleşmekteydi.⁸² 19. Yüzyıl ilerledikçe Habsburg mülkünde demiryollarının da rolü arttı ve ağ gittikçe genişledi ve taşımacılıkta payı yükseldi. Fakat fiyat farklarına bakıldığında, su ve demiryollarının uygun istikametlerde birleşmesi ve birbirini tamamlamasının en uygun yol olacağı fikrine ulaşıldı.

Tarım ürünleri merkezli ticarete dayanan bu ekonomik alanların dışında, küçük çaptaki işletmeler gelişmeye başladı ve kısa zamanda Slavonya ve Hırvatistan bölgelerinde toplumu ve çevreyi şekillendirmekte etkili oldu. Bu şekillendirme süreci çoğunlukla ticarete hâkim olan, çoğunlukla farklı bölgelerden gelen ve bu ticarete kendi çıkarları doğrultusunda davranan kimselerin iradesi istikametinde geliyordu. Slavonya ve Hırvatistan bölgesi Habsburg İmparatorluğunun küçük bir bölgesi olduğu ve ayrı bir dile sahip bulunduğu için, ekonomik ihtiyaçlar ve ticaret de onlara göre şekillenmiştir. Bu nedenle burada bölgesel ve dilsel bir vatanseverlik ortaya çıkmaya başlamıştır. Bazı romanlarda 19. yüzyılın ikinci yarısında yerel işçilere destek verildiğini, onların küçük

⁷⁹ Živković–Kerže, Zlata, *Riječni putovi u Hrvatskom Podunavlju u 19. stoljeću (Potrebe, Ograničenja, Ostvarenja)*, Slavnoski Brod2013, s.1.

⁸⁰ Živković–Kerže, *Riječni putovi u Hrvatskom Podunavlju u 19. Stoljeću*, s.6-13.

⁸¹ Živković–Kerže, *Riječni putovi u Hrvatskom Podunavlju u 19. Stoljeću*, s.2.

⁸² Šidak, Jaroslav, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.45.

çapta olsa bile ilerleme istediğini, uzun vadede bölgesel veya küresel çapta başarıya ulaşılmasını arzuladıklarını okumaktayız.⁸³ Bu vatanseverlik zamanla Slavonya ve Hırvatistan'ın yerli nüfusu ile diğer insanlar arasında bir uzaklaşmaya sebep olmuş olup, sonuçta aynı bölgenin toplumsal yapısının değişim ve gelişmesindeki dış ve iç etkenlerden etkilenmesinin yolunu açmıştır. O dönemde birçok önde gelen kimsenin bunu desteklediğini, yerel üretime olumlu bakıldığını Vukotinić'in 1845 yılında yazılan "Rěč o obèrtnosti" başlıklı makalesinde gözlemlemekteyiz.⁸⁴ Böylece aynı dil bölgesinde olan Slavonya ve Dalmaçya'nın yerli nüfusu ile Monarşi'nin diğer bölgelerindeki halklar arasında uzaklaşma yaşanmaya başlamıştır.

Bu dönemde vatanseverlik fikrinin de etkisinin altında Slavonya ve Dalmaçya bölgelerindeki ekonomik büyüme isteği güçleniyordu. Siyasiçikarlara yönelik yatırımlar konusunda da bazı yönlendirmeler yapılmıştır. Bununla birlikte, 19. yüzyılın başlarında Jozefina yerine Luziana'nın Macarlar tarafından kendileri için yol yapma amacıyla tercih edildiği görülebilir. Bu çıkar çatışması Rijeka'dan Trieste'ye yapılması planlanan demiryolu konusunda da devam etmiştir. Buna yönelik çalışanların çıkarlarını koruyacak olan bir Hırvat-Slav ekonomi grubu oluşturulmuştur. Çalışanların sıkıntılarını anlatan *Ekonomi Gazeteside* bu oluşumdan sonra ortaya çıkmıştır.

Öte yandan, Avusturya Dalmaçya'yı ayrı bir bölge olarak değerlendirmiş olup, burayı Slavonya ve Hırvatistan'dan ayrı tutmuştur. Avusturya pek umursamadığı için Dalmaçya kıyısının potansiyeli kullanılmamış, daha çok o zamanlar Avusturya'ya bağlı olan Trieste limanına yatırımlar yapılmıştır. Böylece Dalmaçya gelişmemiş halde kalmıştır.

⁸³ Vuković, Ksenija, *Poduzetnička uloga u 19. stoljeću u hrvatskoj: mogućnost korištenja književnog narativa*, Zagreb 2014, s.605-609.

⁸⁴ »[...]... memleketimizde kaliteli cam üreten bir fabrika bulunuyor ancak hiçbir Hırvat buradan alım yapmıyor mu? Bu durumdan memnun olan var mı?... Osderek'de bir cam fabrikamız var – Kendime Osderek halkının buradan cam alımı yapmasını ve paramızın yabancı ülkelere gitmemesi gerektiğini söylüyorum.[...]«
Vojak, Danijel, *Stanko Vraz u konteksti povijesti Somobora, Zbornik o Stanku Vrazu hrvatskom pjesniku i književniku i književnom kritičaru*, Sradska knjižnica Samobor, Samobor 2011, s.158.

Liman kentleri olan Split, Rijeka, Dubrovnik, vb. yerler dışında ekonomi pek gelişmemiş durumundaydı. Bölgenin dağlık olması nedeniyle tarım gelişmemiştir. Venedik Cumhuriyeti döneminde Dalmaçya ekonomisi büyük düşüş yaşamış, Avusturya zamanında ise birkaçsu yolu dışında değişen bir şey olmamıştır.⁸⁵

2.3. Milliyetçilik Üzerinde Eğitimin Etkisi

Eğitim bir milletin oluşumunda veya milliyetçi hareketlerde mutlaka büyük rol oynar. Bu yüzden tüm liderler iyi eğitilmiş kişilerdir. Onlar eğitim alarak ve dışarıdan veya içerden gelen diğer faktörleri iyi anlayarak gereken bilgiye ve tutuma sahip olmuşlar ve bir topluma ait olma hissinin ne demek olduğunu anlamışlardır. İncelediğimiz dönemde bir topluma aidiyeten başta ortak dil ve kültür ile belli oluyordu. Böylece vatanseverlik etkisi altında bütünleşme gerçekleşiyor, insanlar ortak olan dil ve kültür çevrelerinde tek bir çatı altında toplanıyordu. Birleşen ve bütünleşen toplumda aynı zamanda dışardan gelen herşeye tepki gösterilmiş ve kademeli olarak toplum hedef ve fikirler bakımından aynı noktada toplanmaya başlamıştır.

Habsburg Monarşisi'nde eğitim Kilisenin kontrolü altında idi ve mutlakiyet zamanında devletin eline geçmiştir. Habsburg idaresi kendi çıkarlarına yönelik farklı yolları kullanarak tebaasındaki gelecek nesilleri şekillendirmeye çalışmıştır.⁸⁶ Habsburg imparatorluk çatısı yapısında birçok etnik ve dini topluluk bulunduğu için, eğitim fark gözetmeksizin herkese açık tutulmuştur. Ters uygulamalarda Habsburg Monarşisi

⁸⁵ Raukar, Tomislav, *Venecija i ekonomski razvoj Dalmacije u 15. i 16. stoljeću*, Institut za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1977, s.205.

⁸⁶ Horbec, Ivana, *“Učiti administraciju“: školovanja javnih službenika u 18. stoljeću*, Zagreb 2009, s.5.

çökebilirdi.⁸⁷ Ancak bu serbestlik içinde de bazı kurallar vardı. Bir dinin nüfusunun çoğunlukta olduğu bir bölgede bir kişi başka dinin öğretmeni olamıyordu.

Slavonya ve Hırvatistan'daki aydın kesim genellikle 1776 yılında Jesuit Order'ın (Cizvit Tarikatı) yasaklanmasından sonra kurulan Kraliyet Bilim Akademisi üyelerinden oluşmaktaydı. Bu akademiye düşüncenin merkezi ve dirilişin ana başlatıcısı olarak değerlendirebiliriz.⁸⁸ 1790 ile 1830 yılları arasında bu akademiden toplam 2191 öğrenci mezun olmuş olup, bunlardan %73'ü üç Hırvat ilçesinden, Međumorye ve yakındaki bölgelerden ve %7,7'si Slavonya bölgesindedir. Bu akademide bir tane bile Macar'ın olmaması ve çok nadiren Almanların okuması, okulun ulusalcı kimliği konusunda açık fikir verecektir. Daha sonra burayı üniversiteye çevirme çabalarına rağmen, nihayetinde kamuya açık bir kütüphaneye dönüşmüştür.⁸⁹

Toplumun bütünleşmesinde dilin büyük rol oynaması nedeniyle, bu dönemde dile çok önem verilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Slavonya ve Hırvatistan bölgelerinde büyük dilsel çatışmalar yaşanmıştır. Macar dil bilginleribaşta Almanca olarak dışarıdan gelen kelimelere tepki geliştirmiş ve özleştirme hareketini başlatmışlardır.⁹⁰ Bu yüzden de Macar olmayan nüfus üzerinde büyük bir baskı oluşmuştur. Bu da Macaristan'a bağlı bölgelerdeki Hırvat-Macar çatışmalarının ana sebebidir. Macarlar Latince yerine tüm bölgede Macarca kullanılmasını istemişlerdir. Buna tepki gösteren Hırvatlar da ulusal bir dil etrafında birleşme fikrini geliştirmişlerdi ve dış ve yabancı etkinliklerden bu şekilde

⁸⁷ Dinko, Župan, *Dobre Kućanice. Obrazovanje djevojkama u Slavoniji tokom druge polovine 19. stoljeća*, Slavonski Brod 2009, s.248.

⁸⁸ Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.78.

⁸⁹ Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.78.

⁹⁰ Bu politika doğal olarak etnikdilsel olarak heterojen bir yapıda olan Macaristan'daki azınlıklar ve ayrıca hem milli uyanışı hem de milli savunmayışağlayan ve dil aracılığıylaoluşturan bir milli tanımla için teorik modeller oluşturan Hırvat ve Sırlar arasında dil milliyetçiliğinin artmasına neden olmuştur.” Sotirović B., Vladislav, “Nacionalno samoodreğenje Hrvata i srba putem jezika u Trojednoj Kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji, 1835.- 1848. g.”, *Zgodovinski časopis*, Ljubljana 2004, s.379.

uzak kalılabileceğine inanıyorlardı. O zamanın önde gelenlerinden Škrlec çok keskin ifadelerle bu tutuma karşı çıkmış ve insanların Almanca veya Macarca kullanmalarıyla her türlü köle olacaklarını ifade etmiştir.⁹¹

Slavonya ve Hırvatistan bölgelerinde dilin ahenkli kullanılmamasından mütevellit resmi kurumlarda uzun süre Latince kullanılmıştır. Latince Hırvat diline dayalı dirilişin hızla gerçekleşmesini yavaşlatsa bile, Macarcaya karşı bir tepki olmuş ve aynı zamanda Hırvat devlet yapısının varlığını sürdürmüştür.⁹² Bu yüzden ilk kez 1783 yılında Hırvatçaya uygun yazım kurallarını belirlemek için bir komite kurulmuştur. Bu projenin üzerinde 1816-17 yıllarında Dr. Toma Koščak çalışmıştır. Bu çerçevedeki çalışmalarda Štokav lehçesinin ortak dil olarak edebiyatta kullanılması fikri desteklenmiştir.⁹³ Burada örnek olarak alınan Dubrovnik lehçesi temiz ve anlaşılır bir yapı sergiliyordu. A. Nagy ve A. Mihanovic'in dışında Dubrovnik örneği, Almanah adlı eserinin önsözüne Gundulic'in dizelerini ekleyen Sporer ve Zagreb'deki teologların "Dubrovnik – İilir dilinin" Güney Slavlarının birleşmesindeki etken olarak nitelendirdiklerini 1810 yılında aktaran Koptar tarafından da vurgulanmıştır.⁹⁴

Dilin şekillendirilmesi ancak edebiyatı kullanılarak mümkündür. Böylece dirilişçiler diriliş fikrini ortak dil ve edebiyatı kullanarak yaymaya çalışmışlardır. Burada Tomas Mikloušić, Franjo Strehe, Jožef Đurkovečki, Ljudevit Jelačić, Ljudevit Gaj, Stanko Vraz ve diğerleri dikkat çekmiştir. Tüm bu yazarlar okuyucunun bilinçaltına ulusal (dilsel) birlik ve beraberlik fikrini sokmaya çalışmışlardır. Bu yeni edebiyat tarzı ve akımı günden güne

⁹¹ Šidak, Šiljek'i aktarmıştır: »[...] Hırvat halkı için [...] soyluluk göz önünde bulundurulduğunda [...] ister Almanca ya da Macarca zorunlu olsun; isterse bu kralının ya da atalarının bir emri olsun başka bir dili kullanmak açıkça kölelik demektir. [...]« Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.16.

⁹² "Milli kültür ve modern ulus bilinci karşısında bir engel olsa da Latince orta çağ Hırvat devletinin en önemli sembollerinden ve yadigârlarından biriydi." Đilas, *Osporavana zemlja – Jugoslovenstvo i revolucija*, s.42.

⁹³ Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.80.

⁹⁴ Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.81.

gelişme sergilemiştir. Bu yüzden ‘Macaronlar’ (Mađaroni⁹⁵) tüm güçlerini kullanarak sansüre başvurup bu gelişmenin etkisini azaltmaya çalışmışlardır. Stanko Vraz bu konu hakkında Marušac’a gönderdiği mektupta bahsetmiştir.⁹⁶

Bölgedeki Habsburg tâbii farklı topluluklar arasında dil çatışması kesintisiz sürmüştür. Daha 1792 yılında Hırvatistan, Slavonya ve Dalmaçya için haftalık bir gazetenin halk dilinde çıkması imkânı istenmiştir.⁹⁷ Bunun yanında papaz Adam Filipović, *Slav* kitapçılığını geliştirmek için edebi dernek kurulması fikrini sunmuştur. Halk dilinde gazete çıkarmaya çalışan F. Bogdanić’in 1792 yılındave Andrija Dorotić’in 1810 yılındaki girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Daha sonra Antun Nagy, »Slavonski i Horvacki phoenix« halk dilinde çıkarılan gazetesıyla daha iyi sonuçlara ulaşmıştır. Aynı niyetle Dure Spore *Oglasnik ilirske* gazetesini çıkarmıştır. Amacı haftada iki kere Hırvatistan, Slavonya, Dalmaçya ve İstra ağızlarıyla yazılar yazılmasıydı. O da aslında Andrija Dorotić gibi Dubrovnik örneğinin dilin gelişip oturmasında önemli olduğuna dikkat çekiyordu.⁹⁸ Daha sonraki yıllarda ilk kütüphaneler açıldıktan sonra kültür ve eğitim kurumları da açılmaya başlanmıştır.

⁹⁵ “1841 yılında Hırvatistan’da İilir adına karşı çıkanlar Hırvat-Macar partisini kurdular. Parti, Macar dilinin Hırvatistan’da resmi dil olarak kullanılmasını istiyordu. Parti destekleyenlere Macar yanlıları anlamında Macaroniler (Mađaroni) denilmekteydi. Macaroniler aslında İilirim hareketine karşı çıkan soylularıyla. Onlar 1102’de Macaristan’a anlaşmayla bağlandıklarını belirtirken, Hırvat soyluları olarak kendilerini Macaristan ile birlikte düşünüyorlardı.” Demir, Hakan, “XIX. Yüzyılda Hırvat İilirim Hareketi”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, I/1, İstanbul 2012, s.231.

⁹⁶ Drechsler, Stanko Vraz’ı aktarmıştır: »[...] 28 Aralık 1842’de Mursac’a yazdığı mektubunda Vraz, Macarların aksini iddia etmelerine karşın milli edebiyatımızın çiçeğinin kökünü kurutmak için ellerinden geleni yaptıklarını belirtmiştir. Buradaki sansürün Budapeşte’deki sansür kadar sert olduğu anlaşılabilir.[...]« Drechsler, Branko, *Stanko Vraz – studija*, Matica hrvatska i slovenska, Zagreb 1909, s.101.

⁹⁷ “1792 yılının başında Slavonyalı Franjo Bogdanic Viyana’ya yerleşti ve burada Hırvatistan, Slavonya ve Dalmaçya için hem “İilir” hem Latin dilinde yazılacak haftalık gazete çıkarılması için girişimlerde bulundu. Bogdanic ayrıca “ülke tarihinin” benimsenmesi ve milli (edebi) dilin geliştirilmesi konularında çalıştı.” Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.17.

⁹⁸ Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.79.

Milli dil ile ilgili ilk gelişme 1840 yılında konseyin Zagreb Akademisi ve diğer liselerde milli dil bölümlerinin kurulması isteğinin krala iletmesi olmuştur.⁹⁹ Bu yerel insanlar için büyük bir adım idi, çünkü gelecek nesiller yerel dilde eğitilecek ve ulus fikrine ve düşüncesine aşina olacaktı. Halk Partisi'nin başkanı Ivan Kukuljević, parlamentoda halk dili ile hitap etmiş ve Hırvatistan ve Slavonya çapında bu dilin resmi dil olmasını istemiştir.¹⁰⁰ O dönemde dilin kuralların belirlenmesi stokavica'nın yapı olarak seçilmesiyle sonuca varmıştır. Stokavica'nın seçilme nedeni ise birçok şive içinden tüm halkın benimseyebileceği şekilde biçimlendirilmiş bir dile duyulan ihtiyaçtı. Ayrıca şivenin seçilmesi de bu bölgelerdeki halkların birliğinin sağlanmasına katkı olarak görülüyordu. Gaj'ın ve diğer diriliş hareketi yanlılarının akıllarında tüm güney Slavlarını saran İlizizm düşüncesi ile doğru orantılı olarak dil şekillendirilmişti.

Dalmaçya ise büyükölçüde Roma ve German etkisi altında bulunduğu için, çoğu okul Latince veya Almanca eğitim veriyordu. Dalmaçya'daki nüfus Avusturya'nın kontrolü altına girince, yavaş yavaş Slavonya ve Hırvatistan'daki dirilişçilerin etkisi burada da hissedilmeye başlamıştır. Ancak Dalmaçya Slavlık ve İtalyanlık arasında kaldığı için ve İtalyanlık o günlerde daha baskın olduğundan, bu gelişmeler yavaş ilerliyordu. İlginç şekilde bu bölgede diriliş hareketine ilk yönelenler Ortodoks asıllılar olmuştur. Her ne kadar İtalyan kültürü ile iç içe olsa da, bölgede Slavlık daima yerini korumuştur.¹⁰¹

Dalmaçya bölgesinde çıkarılan kitaplara gelirsek, durum burada çok kötüydü. 30 yıl boyunca, 1826'ta Gundulić'in *Osman* ve Geasim'in *Žitje* adlı eserleri dışında halk dilinde başka bir kitap bulunmamaktadır. *Zora Dalmatinska* çıkana kadar halk dilindeki tek yayın dua kitapları ve benzerleri idi.¹⁰² Aynı zaman zarfında Dalmaçya bölgesinde 500'den fazla

⁹⁹ Novak parlamentodaki sonucu böylece sunmuştur: »[...].. Zagreb Akademisi ve diğer tüm liselerde geri kafalı anlayıştan uzak bir dil bölümü kurulmalı ve bu dilin kullanımı yaygınlaştırılmalı ve kültür tanıtılmalıdır.[...] « Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.60.

¹⁰⁰ Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.60.

¹⁰¹ Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.57.

¹⁰² Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.48.

İtalyanca kitap çıkarılmıştır. Bunlardan bazıları Tommaseo, Katalinić, Kreljanović, Appendiniya kardeşleri, Solitra gibi büyük yazarlar tarafından yazılmıştır.¹⁰³ Böylece Dalmaçya bölgesinde Hırvat diriliş mücadelesi daha ağır ve yavaş gerçekleşiyordu. İtir fikri etrafında halkı uyandırma çabalarında Dr. Božidar Petranović'in »Srpsko-dalmatinski alamanah za ljetu 1836« adlı eseri ilklerden olmuştur.¹⁰⁴ 1843 yılında Danat Fabijani'nin *Alcuni cenni sulle scienza e lettere dei secoli passati in Dalmazia* adlı kitabı Venedik'te yayınlanmıştır. Yazar bitabında Dalmaçya şairlerinden bahsetmiştir. Bunlardan bazılarının halk dilde yazdığını iddia etmektedir.

Carrera'nın 1843 yılında yazılan *La Dalmazija diseritta* adlı eserine göre, Dalmaçya'da 340,000 Slav ve 16,000 İtalyan bulunmaktaydı. Onun düşüncesine göre "Slav-Dalmaçya" dili daha önemliydi.¹⁰⁵ Dalmaçya'nın Slav nüfusu zamanla bu fikrin farkında vararak halk dili fikrine daha hoş bakmaya başlamıştır. Orada da Slavonya ve Hırvatistan'daki dirilişçiler gibi nüfusu dil üzerinden birleştirmeye başlamışlardır. Bu çerçevede daha 1816 yılında okullarda 'İlirce' kullanılmasına yönelik girişimler bulunuyordu.¹⁰⁶ Böylece 1820 yılında ilkokulların 1. ve 2. sınıflarında kitapların bir sayfasının İtalyanca, diğer sayfasının ise 'Dalmaçça' olacağına karar verilmiştir.¹⁰⁷ Slav ile İtalyan nüfus arasındaki dengesiz orantıya rağmen, İtalyanlar kitaplarda İtalyancanın bulunmasında ısrar etmişlerdir. Ancak Dalmaçya'nın çoğunlukta olan Slav nüfusunun

¹⁰³ Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.50.

¹⁰⁴ Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.55.

¹⁰⁵ Novak Carrera'yı aktarmıştır: "Carrera Dalmaçya'daki konuşma dillerinden en önemlisinin telaffuz dışında Sırçaya benzeyen *Slavo-Dalmaçyalı* olduğunu belirtmiştir." Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.228.

¹⁰⁶ "1816'da yayınlanan raporda okulların Avusturya eğitim sistemine uygun bir sistem ile Zadar, Pag, Rab, Sibenik, Skradin, Split, Trogir, Makarska, Dobrovnik ve Kotor şehirlerinde kurulması ve "İtir dilinin öğretilmesi" gerektiği yazılmıştır." Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.42.

¹⁰⁷ Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.43.

İtalyanca veya Latinceyi anlamadığını daha 27 Ekim 1817 tarihinde yerel Dalmaçya hükümeti belirtmiştir.¹⁰⁸

Zora Dalmatinska gazetesiyle bölgede halk dili ve fikri büyük çapta gelişmeye başlamıştır.¹⁰⁹ Halk fikrinin büyümesinde bu gazete yanında etkisini az veya çok diğer gazeteler de göstermiştir. Dalmaçya bögesindeki halk diriliş fikrinin de farkındaydı. Bunu *Zora Dalmatinska* gazetesinde Petar Preradović'in "Jezik Južnoslavenski" başlıklı yazısında görmek mümkündür (25 Mart 1844).¹¹⁰ Halk dilinin her alanda yayılması bağlamında, Špiro Popović'in 1848 yılında *Zora* gazetesinde bir sonraki eğitim döneminden itibaren halk dilinin tüm okul ve mahkemelerde kullanılmasını istemesiyle büyük bir adım atılmıştır.¹¹¹

Dalmaçya halkı fikrinin toplumsal hayatın tüm alanlarında, özellikle eğitimde gerçekleştirmesi isteğini görmek mümkündür. Nitekim Dalmaçya Eğitim Bakanlığı tarafından 2 Eylül 1848 tarihinde çıkartılan kararnameye göre okullarda öğrencilere artık ana dilinde eğitim verilecekti.¹¹² Buna sadece İtalyan liderleri karşı çıkmıştır. Ancak aynı yıl 7 Eylül günü gerçekleşen parlamento oturumunda Petranović ve Stjepan Ivičević

¹⁰⁸ "O. Appendije'ye göre Dubrovnik'de yaşayan 12 ve 14 yaşlarındaki çocuklar İtalyanca dilini konuşamıyordu ancak birinci sınıfta İtalyan – Hırvat – Latin gramerlerini öğrenmeye başlıyorlardı. Sonraları ise çocuklara okulda İtalyanca öğretilmeye başlanmış ve üçüncü sınıfta Latince metinleri okuyabilmeye başlamışlardır." Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.42-43.

¹⁰⁹ Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.71 – 79.

¹¹⁰ Grga Novak, Preradović'i aktarmıştır: "Preradovic, Güney Slav dilinin çok küçük farklar ilegüncel kaynakların da belirttiği gibi Adriyatik denizinden Karadeniz'i kaplayan 6000 km²'lik alanda 13 milyon kişi tarafından konuşulduğunu belirtmektedir." Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.74.

¹¹¹ Novak, Špiro Popović'i aktarmıştır: "Špiro Popović 9 Eylül tarihli Novine gazetesinde Drniš mahkemesinin bir kararını »bizim dilimizde« açıkladığını yazmıştır." Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.229.

¹¹² Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.229.

propaganda konuşması yaparak, halkın da bu hareketi desteklediğini öne sürmüşlerdir.¹¹³ Bakanlık 19 Kasım 1848'deki kararlarıyla bu isteklere olumlu cevap vermiştir.¹¹⁴ Bu karara karşı olumsuz tavır sergileyen Split gibi şehirler olsa da, Obrovac gibi yerler kararı benimseyip resmi şekilde herkesin bakanlık kararını uygulaması çağrısında bulunmuştur.¹¹⁵

Ancak dirilişçilerin ana hedeflerinden biri olan Dalmaçya bölgesindeki tüm okulların halk dilinde eğitim görmesi süreci zor ve yavaş gerçekleşmekteydi. Halk dilini okullara sokma arzusu belliydi. Buna yönelik bazı öğretmenler “Sırp-Hırvat” dilinin Dalmaçya okullarında kullanılmasını desteklemiş, ancak bu geçişin yavaş olması gerektiğini, yoksa sonuçta çok tehlikeli ve zararlı olabileceğini savunmuşlardır.¹¹⁶ Fakat bakanlığın kararnamesi ile okulların millileştirilmesinin yavaş yavaş gerçekleştirildiğini

¹¹³ Novak tekliflerini sunmuştur: »[...] 1) Dalmaçya'daki geniş idari bölgelerde “İlir” okulları kamu yararına kurulmalıdır; 2) İlir diline hâkim öğretmen sayısı az olduğu için biri Split ve diğeri Dubrovnik'de olmak üzere iki tane hazırlık stajı olanağı sağlanmalıdır. 3) Okul kitapları tercüme edilmelidir. 4) Ortaöğrenimden yükseköğrenime geçiş için Zadar fakültesi ve diğere üç lisede ve büyükşehirlerdeki ilkokulların üçüncü sınıflarında anadil öğrenimi zorunlu hale gelmelidir. 5) Bir süre sonra yükseköğrenimde tüm konular “İlir” dilinde işlenecektir.[...]« Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.229.

¹¹⁴ Novak' göre... “Petranovic ve Ivicovic'in isteklerinin ilk kısımlarına karşılık olarak bakanlık 19 Kasım 1848'de belediyeye ait olan okulların giderlerinin belediyelerin karşılayabileceği miktarlar olduğu sürece belediyeler tarafından ödenmesi gerektiğine karar vermişti. Okul kitaplarının İlir diline tercüme edilmesi ise 21 Nisan 1843'te oluşturulan komisyon ile gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştı..“ Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.230.

¹¹⁵ Okullarda ve şehirlerde milli dilin kullanılmasını anlatan Obrovačku'yu alıntılıyan Novak: “Obrovac notu şöyle bitmektedir: »[...] Dalmaçyalılar, memleketinizden, şanlı geçmişimizden, milletimizden, Slavların özünden ve kendimizi tarihi kişiliklerimiz gibi ifade edişimizden (repprezentanze) utanmayınız. Kardeşlerimiz, sizler de bu hislerimizi benimseyip anadilimizi kamu ve özel alanlarda tanıtınız... Paucasampienti. Yaşasın I. Ferdinand, yaşasın anayasa, yaşasın Dalmaçya, yaşasın Slav ırkı, yaşasın birlik! [...]« Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.108.

¹¹⁶ Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.230.

1849-50 eğitim ve öğretim yılının istatistiklerinden görmek mümkündür.¹¹⁷ Bunun sebebi ise Dalmaçya liderlerinin Slavonya ve Hırvatistan veya İtalya'ya katılma konusundaki kararsızlığıdır. Liderler genel olarak çok pasif ve kararsızdılar. Pasif olmaları bağımsız bir hareket yapmamalarında belli olmuştur.

Bu çerçevede bazı kişiler halk dilinin diğer kurumlarda kullanılmasına da karşı çıkmıştır. Dalmaçya yöneticilerinin umursamazlığı yüzünden İtalyanca hala her alanda kullanılıyordu. Tabi ki, köy nüfusu buna dâhil değildi. Şehirlerde ise mahkemeler gibi kurumlarda durum kitap ve terminoloji yüzünden hiç de basit değildi. İlgili bakanlık buna çözüm getirmek için anayasanın tüm Slav lehçelerinde yayınlanması emrini vermiştir. Buna yönelik olarak örneğin Petranović 'İlirce'ye medeni hukuku çevirmeye başlamıştır.¹¹⁸ Bu esasında Dalmaçya bölgesindeki en büyük diriliş adımlarından biriydi. Böylece halk dili yavaş yavaş tüm alanlara yayılmaya başlamıştır.

Yukarıda görüldüğü gibi, insanların bir kimlik etrafında birleşmesinde kilise, ekonomi ve eğitim gibi iç faktörleri ele geçirmek, etkili kılmak ve kullanmak için birçok çalışma yapılmıştır. Bu amaçlar etrafında insanlar bir araya gelirken, birçok fikir dedenenmiştir. Eğitim ve dil ana çalışma alanlarındandı. Bu arayışlar insanları farklı düşüncelere yönlendirmiş, halkçılık ve diriliş fikrinin gelişmesinin yanında, buradaki kültüre ve yayılan düşüncelere uymayanlar içinde 'öteki' olgusu oluşturulmuştur. Yani en başından itibaren, halkın kutuplaşmasından mütevellit farklı fikirler aslında 'halk'

¹¹⁷ "Bu okulların devlet okullarına dönüşümünü 2 Eylül 1848 tarihli bakanlık kararının dışında 1949/50 dönemindeki istatistikler ile de görebiliriz. Dalmaçya'daki bu okul döneminde sadece 157 devlet ilkokulu bulunuyordu. Bu okulların 18'inde öğretilen dil İtalyanca; 127'sinde İtalyanca ve Sırpça; 12'sinde ise Sırpça ve Hırvatça öğretiliyordu." Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.235.

¹¹⁸ Petranović'in sözlerini aktaran Novak: " 1848 yılında Petranovic medeni kanunu İliir diline tercüme etmiştir. İdare meclisinde çalışan Petranovic 19 Şubat'ta Ban Jelacic'e Kromjeriza'dan yolladığı mektupta çevirisini beş ay içinde bitirme umudu taşıdığını ve medeni kanunu Hırvat kardeşlerimiz tarafından kullanılan "İliir edebi diline" çevirdiğini yazmıştır." Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.236.

sinoniminde toplanmıştır. Bu sinonim ‘biz’ sinonimi gibi dirilişin en başında diğer sinonimleri bünyesinde toplamıştır.

Yani, Derchslere göre ‘Trojednice’ (Üçlü Birlik) bölgesinde iki “dilsel ideoloji” ortaya çıkmıştır. Bunların dışında, Macar ve Alman milliyetçiliğinin etkisine bağlı olarak Hırvat ve Sırp etnosları birleştiriliyor veya ayrılıyordu.¹¹⁹ Bu sebeplerden dolayı, toplu bir sonuç için baktığımızda, iç etkenlerden en önemlisi Kilise olarak gözükmektedir. Dolayısıyla, Kilisenin büyük etkisi Hırvat etnoniminin Dalmaçya ve Slavonya bölgesinde diğerlerine baskın çıkmasına ve 19. yüzyılın ikinci yarısında onları yenmesine sebep olmuştur. Bu neden başka örnekler için de geçerlidir ve Balkanlarda tek tip bir milliyetçilik fikrine yol açmıştır.

¹¹⁹ “Özellikle İlizm Hareketinin etkin olduğu 19. yüzyılın başlarında Sırlar ve Hırvatlar arasında önde gelen iki “dilsel ideoloji” bulunuyordu: 1) “Hırvatça” ve “Sırpça” arasına koyu bir sınır çeken bir dilsel ideoloji ve 2) bu iki dilin benzerliklerini öne çıkaran dilsel birlik düşüncesi. Bu iki düşüncenin pratikte hangi zaman aralığında öne çıktığı Viyana veya Budapeşte’den gelen politik baskıyla belirlenmişti.” Dr. Drechsler, B., *Stanko Vraz – studija*, s.101.

III. HIRVAT MİLLİYETÇİLİĞİNİN DIŞ ETKENLERİ

Tezin üçüncü kısmı olan bu bölümde Slavonya ve Dalmaçya'daki nüfus artışına neden olan dış etkenlerden kısaca bahsedilecektir. 19. yüzyıldan beri süregelen ve bu nüfus artışı sürecinde insanlar tarafından aktarılan belli başlı kültürel etkenler de bu bölümde özellikle incelenecek konulardandır. Bu bölümün ilk kısımlarında antik Yunan ve Roma'dan miras kalan derin kültür geçmişinden, daha yakın geçmişte Osmanlı'dan elde edilmiş etkilere kadar kısaca anlatılacaktır. Tüm bunların dışında 19. yüzyıldaki dış etkenlere, Panslavizm gibi çeşitli ideolojiler ve diğer milletlerin etkileri de dâhildir.

Slavonya ve Dalmaçya bölgesindeki dış etkenler, ulusun dilsel ve kültürel benzerliklerini fark etmelerini ve bu sayede de diriliş yanlısı (Preporodni Pokret) bir akım etrafında birleşmelerini sağlamıştır. Bu etkenlerin diriliş hareketi yanlılarının amaçlarını gerçekleştirmelerinde büyük bir katkısı olmuştur. O dönemde Avrupa'ya bakıldığında da ulus bilinci yaratma düşüncesinin yavaş yavaş akıllarda yer etmeye başladığı görülebilir. Ülkeler tek kişinin hükümdarlığını barındıran eski yönetim tarzını terk edip yeni sistemlere geçiş yapmaya başlamışlardır. Avrupa'nın diğer ülkelerindeki birleşme ve kimlik kazanma düşüncelerinin yarattığı domino etkisi tüm Avrupa'ya yayılmış ve Slavonya ve Dalmaçya bölgelerini de etkisi altına almıştır.

3.1. Roman ve Yunan Etkisi

Diriliş hareketi (Preporodni Pokret) esnasında Slavonya ve Dalmaçya bölgelerindeki halkın düşünce yapısının şekillenmesinde Roman ve Yunan etkisi dolaylı olarak rol oynamıştır. Aslına bakılırsa Roman ve Yunan etkileri düşünüldüğü zaman halkın kültürü ve farkındalığına etki eden tüm unsurlar akla gelebilmektedir. Bu bağlamda Roman ve Yunan etkilerinin, sonraları farklı şekillerde kendini gösteren halkın bilinçaltındaki kültürel değerlerle bağlantılı olduğu ve diğer faktörlerin yanı sıra Katolik ve Ortodoks

kiliselerinin neden olduğu kutuplaşma sürecinin halk arasında oluşturduğu bölünme ve uzlaşma olgularını etkilediği söylenebilir. Yani, bu iki etken geçmişten miras kalan kültürün etkileriyle ve diriliş hareketine dâhil olan halkla ilişkilendirilebilmektedir.

Bölge halkının zihinlerinde en çok yer eden kültürel terimlerden ikisinin bu iki etken olduğu söylenebilir. İşin aslı, bu durumun nedeni olarak ilk olarak Roma İmparatorluğu'nun Batı ve Doğu olarak ayrılması ve sonrasında ise Roman–Katolik ve Yunan–Ortodoks kiliselerindeki ayrılmalar gösterilebilir. Bu bağlamda bahsedilen bu iki etken, Katolik ve Ortodoks kiliselerinin bölge halkı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Slavonya ve Dalmaçya bölgelerinde ise Roma etkilerinin Yunan etkilerine göre daha fazla hissedildiği görülebilir.

Öncelikle, Dalmaçya kıyılarındaki¹²⁰ Yunan kolonilerinden mutlaka bahsedilmelidir. Bu bölgelerden kaynaklanan kültür üzerindeki Yunan etkileri dolaylı bir şekilde oluşmuştur. Daha sonra gelen yoğun bir Roma etkisi altındaki Slavonya ve Dalmaçya bölgelerindeki halk bu kültürü yoğun bir şekilde benimsemiş ve Roma etkilerine kıyasla Yunan etkileri, halkın bilinçaltına ve kültürüne daha seyrek bir şekilde yerleşmiştir. Bu nedenle, özellikle halkın Katolik nüfusuna bakıldığında Yunan kültürüne kıyasla Roma kültürünün özellikleriyle daha belirgin bir bağ kurulduğu görülebilmektedir. Yani, Batı Avrupa'nın sonraki yıllarda Yunan kültürü ile oluşturacağı yakınlığa bakılmaksızın, Katolik ve Ortodoks kiliseleri arasındaki rekabet nedeniyle Yunan kültürü “öteki”ya da dolaylı kültür olarak anılmış, Roma kültürü ise yaygın kültür olarak sayılmıştır.

Roma İmparatorluğu'nun mirasıyla ve edebiyatının zenginliğiyle gelen Roma etkisi, sonraki yıllarda da bölge üzerinde çok yoğun bir şekilde hissedilmiştir. Bunun nedeni Roma kültürünün vatanseverliğin etkisiyle diğer kültürleri bastırmasıyla sağlanan İtalyan milletinin kültürel egemenliğidir. Bu egemenliğin ele geçirilme sürecindeki en önemli unsur ise Katolik Kilisesinin kendi etki alanında olmayan şeylere karşı olması ve böylece bu iki kültür arasında bir uçurum yaratmasıdır. İki etnik grubun ayrılmasına etki eden

¹²⁰ *Historija Naroda Jugoslavije*, s.20.

söylenceleri yayanların başında kilise geliyordu.¹²¹ Diğer yandan diriliş hareketi düşünüldüğünde bu iki kültürün etkilerinin çok çok az olduğu fark edilebilir.

Ancak, bu iki etken de kültür ve kiliseler aracılığıyla geçmişteki emperyalist ideolojilerden sonraki dönemlerin ulusalcı ideolojilerine kadar birçok ideolojinin yaratılmasını sağlamıştır. Ayrıca bu Yunan etkisi de, Slavların birlik sağlamaları ve öne çıkmaları esnasında yayılan Rusya yanlısı Panslavizm ile ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda kültürel Yunan etkisi, diriliş hareketinin Slavonya ve Dalmaçya’da yaygınlaşmasına büyük ölçüde yardımcı olmuş ve ‘Batı’ tarzı Panslavizm’i bir şekilde engellemiştir. Bu etkinin yine bir şekilde bu tarz bir Panslavizm’i ve 19. Yüzyıldaki Hırvat ulusal hareketindeki Ante Starčević ve diğer sağcı politikacıların savunduğu Yugoslavizm’i engellediği de söylenebilir. Starčević’in bu politikayı benimsemesinin nedenlerinden en önemlisi, “Hırvat” dili üzerinde olumsuz etkiye sahip olan Sırp milliyetçiliğine karşı bir direniş yaratmaktır.¹²² Sonuç olarak bu iki unsuru da hem pozitif hem de negatif etkilere sahip dış etkenler olarak görebiliriz. Roman etkisi insanları Slavonya ve Dalmaçya’da bir araya getirip birleştirmesi bakımından pozitif bir dış etken olarak; Yunan etkisi ise insanların “ötekilere” (Yunanlar) karşı duydukları korku yüzünden bir araya gelmeleri nedeniyle negatif bir dış etki olarak görülebilir.¹²³

¹²¹ Perica, Vjekoslav, “Uloga crkava u konstrukciji državotvornik mitova Hrvatske i Srbije”, *Historijski mitovi na Balkanu: zbornik radova*, Sarajevo: Institut za istoriju, 2003, s.205.

¹²² Holjevac, Željko, “Jezik i nacija u hrvatskim i srpskim nacionalnim ideologijama: Starčevićeva polemika iz 1852. Godine”, *Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«*, Zagreb 1999, s.289.

¹²³ Bu durum sonraları Ortodoksluğun Yunan kültürü ile ilişkilendirilmesi ve Rus Panslavizm’in bir parçası olmasıyla ilgilidir. Pederin, Ivan, “K. Marx i F. Engels o pitanju panslavizma”, *Historijski zbornik*, XXXV (1982), s.279.

3.2. Osmanlı İmparatorluğu'nun Etkisi

Slavonya ve Dalmaçya'daki halkın bir araya gelmesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun etkisi de 'ötekinin' yarattığı bir dış etken olarak nitelendirilebilir. 15. yüzyılın ortalarından 16. yüzyılın başlarına doğru Slavonya ve Dalmaçya bölgelerinin Osmanlı İmparatorluğu ile temasları hâlihazırda bulunmaktaydı. Bu yüzyıllarda İmparatorluk farklı bir kültüre ve dine sahip Doğulu bir bilinmez olarak görülmekteydi. Bilinmeze karşı duyulan korkunun bir sonucu olarak da Batı Avrupa'da Osmanlılar ile ilgili çeşitli mitler ortaya atılmaktaydı. Bu mitler Osmanlı kültürünün yabancı olarak algılanmasını devam ettirmek adına kasten üretilmekteydi. Bu konuda Ballart "Avrupa kimliği, İslam'la karşılaşmasıyla yapay bir olguya dönüşen kültürel bir yapıdır"¹²⁴ görüşünü savunmuştur. Bu mitlerin birçoğu Vatikan'da ortaya atılmış ve Hristiyan olmayan Osmanlılara karşı Hristiyan Avrupa'nın 'birleşmesini' sağlamıştır. Habsburg (Avusturya) İmparatorluğu yönetimi altındaki Slavonya ve Dalmaçya bölgesi Batı Avrupa'da bulunması nedeniyle bu mitlerin etkisinde kalmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa topraklarında bir yabancı olarak görülmesini amaçlayan olgunun bir parçası olmuşlardır.

Bosna krallığının 1463 yılında yıkılmasından sonra, bu bölgeler Doğu kökenli 'nevzuhurlara'(Osmanlılar) kalmıştır. Sonraki yıllarda Slavonya ve Dalmaçya'nın büyük bir kısmı Osmanlı topraklarına katılmıştır. Slavonya ve Dalmaçya'daki ilk sancak Požega sancağı olmuştur.¹²⁵ Sonraları ise 1557 yılı itibariyle Čazma sancağı, Pakrac sancağı¹²⁶ ve Zvornik sancağı¹²⁷ bugünkü Hırvatistan'ın büyük bir bölümünü kaplamaktaydı. 1537

¹²⁴ Fučer Ballart'tan alıntı yaparak "Ballard'a göre Avrupalı kimliği, İslam kültürü ile etkileşimde bulunduğu ortaya çıkan yapay bir yaratılışa sahip kültürel bir yapıdır." demiştir. Fučer, Marko, "Osmansko "drugo" u formiranju evropskog identiteta", *Pro tempore - časopis studenata povijesti*, Zagreb 2008, s.30.

¹²⁵ Šabanović, Hazim, *Bosanski Pašaluk, Postanak i upravna podjela*, Svjetlost Sarajevo 1982, s.60-62..

¹²⁶ Šabanović, *Bosanski Pašaluk*, s.66-69.

¹²⁷ Šabanović, *Bosanski Pašaluk*, s.50-54.

yılında Kilis sancağı¹²⁸, Kırka sancağıve tarihte birçok tartışmaya yol açan Osijek¹²⁹, Rahoviçe ve Valpovo sancakları kurulmuştur. Bu geniş bölgenin içinde Doğu Slavonya'nın tümü, Lika ve Krbava, yani bugünkü Split ve Makarska şehirleri civarını kapsayan Dalmaçya bulunuyordu. Bu bölgeler yıllar boyunca Osmanlı ile yakın bir ilişkide bulunmuş ve önceki yıllara göre ekonomik ve etnik anlamda değişimler göstermiştir. Bu durum ise 19. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan farklı ideolojiler aracılığıyla kültür üzerinde, halkın bir araya gelmesinde ve “biz” kavramını benimsemesinde etkili olmuştur.

Müzik ve dil başta olmak üzere, Osmanlı'nın Slavonya ve Dalmaçya üzerindeki etkisine örnek olabilecek birçok kültürel alan bulunmaktadır. 1741 yılında günümüzde Almanya¹³⁰ olan bölgede ünlenen Francis Baron Trenk'in derlediği *Türkische Musik* adlı eser müzik alanındaki örneklerdendir. Sonraki yıllarda Kuhač, içinde Türkçe¹³¹ kelimelerin bulunduğu 1779 tarihli başka bir şarkıdan bahsetmiştir. Ancak, Osmanlı kültürü ‘öteki’ olarak algılandığı için, Slavonya ve Dalmaçya’da halkın bilinçaltına tam olarak yerleşmeyi başaramamıştır. Dahası, bu kültüre Slavonya ve Dalmaçya’da halkın her zaman karşı olması gerektiği ve direnilmesi gereken bir olgu olarak görülmesi gerektiği düşünülmüştür.

1463 yılında Bosna Krallığı'nın çöküşünden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun 1878’de Bosna-Hersek’i ele geçirmesine kadar Slavonya ve Dalmaçya bölgeleri Osmanlı kültürü ve etkileri ile sürekli bir temas halinde olmuştur. Tüm bu süreçte 19. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı kültürü, kültürel bağlamda öteki olarak görülmüştür.

¹²⁸ Šabanović, *Bosanski Pašaluk*, s.58-59.

¹²⁹ Šabanović, *Bosanski Pašaluk*, s.63-65.

¹³⁰ Kuhač’a göre, “Franjo Barun Trenk, Slavonya soylusu, albay ve besteci. Trenk “vojnicka banda” müziğini ilk kez icra etmişve 1741 yılında Almanya’dayken Hırvat besteleri derlemesine eklemiştir. Sonraları “vojnicka banda” müziği diğer türler ile birleştirilmiş ve “Türkische Misik” adını almıştır.” Kuhač, Franjo Š., *Glasbeno nastojanje Gajevih Ilira. U spomen proslave petdesetogodišnjice Hrv. književnog preporoda*, Zagreb 1885, s.9.

¹³¹ Kuhač, *Glasbeno nastojanje Gajevih Ilira*, s.10-11.

Bu durumun sonucunda da Slavonya ve Dalmaçya halkıkendi kimliğini oluşturmuş ve ‘öteki’ karşısında birleşmiştir. Yaratılan Osmanlı imajının Doğu’dan “ilerlemekte olan unsurları” engelleme ya da halkın kontrolünü elinde tutmak amacıyla üretilen Batı Avrupa ve Vatikan’ın ideolojik politikasının bir parçası olduğu söylenebilir. Bu politikanın sonucu olarak da Osmanlılara karşı bir tahammülsüzlük hissi oluşmuştur.

19. yüzyıldaki Osmanlı etkisi Slavonya ve Dalmaçya’da hala bir tehdit olarak görülüyordu ve bunun sonucunda halk kendince dış tehditlere karşı birlik haline gelmiştir. 19. yüzyılın ilk yarısında Slavonya ve Dalmaçya’daki Panslavizm ve diriliş yanlısı eğilimlerinin artışı karşısında Osmanlılar, Slavların bu bölgelerde yayılmalarını ve ‘özgürleşmelerini’ durduran bir engel olarak görülmüştür. Osmanlı İmparatorluğu’nun önemli bir unsuru olarak Müslümanlık, Panslavizm ya da İlizm ideolojilerinde sindirilebilecek ya da tamamen yok edilecek¹³² bir şey olarak düşünülmüştür. Bu doğrultuda, Bosna-Hersek’teki sancakların yardımlarıyla İlirler ve Yugoslavlar arasında bir birlik oluşturulması fikri doğmuştur.¹³³

3. 3. Panslavizm'in Etkisi

Panslavizm 18. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın ilk yıllarına kadarki zaman diliminde, Slavların kültürel ve ırksal olarak aynı çatı altında birleştirilmesi amacıyla ortaya çıkmış bir fikir akımıdır. Panslavizm akımının temelde Pancermenizmin yükselişi sonucu ya da Avrupa’da yayılan milliyetçiliğe karşı olduğu söylenebilir. Bu akım dâhilinde az sayıdaki küçük Slav etnik grupları, giderek yaygınlaşmakta olan büyük ulusların

¹³² Engels’in Bosna Müslümanları hakkındaki düşüncelerini Panslavizm makalesinde aktaran Pederin, “Bosnalı Müslümanların katledilmesiyle ilgili paragraf ve Müslümanların Güney Slav İmparatorluğunun temellerini sarsan iç sorun olarak sayıldığı cümleler Grovski tarafından metinden çıkartılmıştır.” Pederin, Ivan, “K. Marx i F. Engels o pitanju panslavizma“, s.285.

¹³³ Redžić, Enver, “Pisma Ivana Franje Jukića upućena Ljudevitu Gaju, Stanku Vrazu i Fra Grgi Martiću“, *Historijska traganja*, Sarajevo 2008, s.9-17.

milliyetçiliğinin küçük milletleri asimile etme planlarına karşı birbirleriyle kültürel ve dilsel olarak etkileşime geçmişlerdir. Panslavizm akımı temelde ülkeler üstü olup, içinde evrensellik ideolojisi de taşımaktadır. Akımın ülkeler üstü özelliğinin yanında ideolojik olarak derin bir şekilde milliyetçilik taşıdığı da görülebilmektedir.¹³⁴ Panslavizm'in kökleri daha eskiye dayansa da, politik yansımaları 19. yüzyılın ilk yıllarında kendini göstermeye başlamış ve etkin olduğu yıllardaki tek kişinin hükmünün geçerli olduğu diğer ideolojilerle kıyasla daha ilerlemeci bir yapıya sahip olmuştur.

Batılı milletlere en yakın Slav halkı Çeklerdi. Çeklerin özellikle Protestan dinine mensup bölümü çeşitli Alman üniversitelerinde eğitim görmüş ve bu şekilde Pancermenizm ile etkileşimde bulunmuştu. Bu üniversitelerdeki profesörlerin yaptığı propagandalar ve Prusya, Bavyera, Avusturya ve diğer Alman topraklarında hissedilen ulusal birlik bilinci, genç Slavları da etkilemiş ve bu öğrenciler Slavların bir bütünlük halinde yaşayıp yaşamadığını sorgulamaya başlamışlardır.¹³⁵ Bir bakıma Habsburg (Avusturya) İmparatorluğu'ndaki dil temelli milliyetçiliğin yükselişi ile de Panslavizm doğmuş sayılabilir. Pancermenizm ve Habsburg (Avusturya) İmparatorluğu'ndaki ikinci büyük unsur olan Macarların kendi bölgelerinde uyguladığı Macarlaştırmanın yoğunlaşmasıyla karşılaşan küçük uluslar, ulusalcılık korkusunu azaltma amacıyla birbirleriyle yakınlaşmaya ve ortak noktalarını keşfetmeye başlamışlardır.

Panslavizm akımının en önemli savunucularından olan Ján Kollár (1793–1852), Jena şehrinde öğrenciyken 1812 yılında etkisini göstermeye başlayan bu akımı benimsemişti.¹³⁶ Kollár gitgide yayılmakta olan Pancermenizm akımına bir antitez olarak Slavcılık düşüncesinin savunulmasına öncülük etmiş ve başta *Slávy Dcera* olmak üzere

¹³⁴ Đilas, *Osporavana zamlja – Jugoslovenstvo i revolucija*, s.47.

¹³⁵ Koraljka Stefanovićeva, “Ideja panslavizma u češkoj književnosti prve polovine 19. veka u poređenju sa istom idejom u srpskoj književnosti“, *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca* 5, Brno, Masarykova univerzitetu 2002, s.112.

¹³⁶ Obšust, Kristijan, “Konstrukcija slovenstva u politici i nauci – stvaranje (sve)slovenskih tradicija“, *Ideološke koncepcije o slovenskom jedinstvu i njihove refleksije*, Beograd 2013, s.73-82.

yazdığı eserleriyle aynı düşünceleri paylaşan diğer yazarlara bir ilham kaynağı olmuştur.¹³⁷ *Slávy Dcera* özellikle ulus olarak bilinçlenme aşamasında güney bölgelerde yaşayan Slavları etkilemiştir. Bu bilinçlenmenin öncüleri Kollár'ın eserlerini paha biçilemez olarak değerlendirmişlerdir.

Almanlaştırmanın yaygınlaşmasının getirdiği baskıyı gören küçük Slav halkları, Rus İmparatorluğu'nun kendi çıkarlarını korumalarına yardımcı olacağını düşündü. Ancak Panslavizm'i reddeden ve Ortodokşuluğa kayan Çarlık Rusyası, 1831'de Çek bölgesinde Habsburg egemenliğinde yaşayan Polonyalıların ayaklanmalarını bastırmıştır. Buna cevap olarak birçok Panslavizm yanlısı grup çıkarları doğrultusunda Rusya yerine Avusturya'ya yönelmeye başladı. Šafarik ve Fantišek Polacki önderliğindeki genç Slav gruplarının bu hareketi, Almanlaştırma ve Rus mutlakiyetçiliğine¹³⁸ karşı Slavların korunmasında Habsburg (Avusturya) İmparatorluğu'nun önemini daha da artırmıştır. Tüm bu değişimleri ise Rus bakan S. S. Uvarov'un Katolik Slavların imtiyazlarını resmi olarak kaldırması da tetiklemiştir. Bunun ardından Paris'teki Polonyalı öğrenciler arasında Çarlık Rusya'ya karşı bir nefret oluşmuş ve Panslavizm devriminin üç bloğu kurulmuştur. Bu bloklar Rusya'ya koruyucu bir 'ana' olarak tapan Ruslar, çoğunluğunu Fransa'ya ve ülkenin kamuoyuna güvenen göçmenlerin oluşturduğu Polonyalılar ve Avusturya Slavizmine inanan Çeklerdi.¹³⁹

Panslavizm düşüncesi sadece Slav halklarının etnik ve dilsel birliğinin sağlanmasını değil, bu halkların diğer Avrupa halklarından ayrılmasını da içermekteydi.¹⁴⁰ Bu sayede Habsburg İmparatorluğu'ndakiler gibi küçük halkların büyük imparatorluklarda fark edilmesi de sağlanabilirdi. Bu bağlamda Slavonya ve Dalmaçya'da bulunan halk Alman, Macar ve İtalyan baskılarına karşı Habsburg (Avusturya) İmparatorluğu'nda öne çıkma

¹³⁷ Stefanovičeva, "Ideja panslavizma u češkoj književnosti prve polovine 19. veka", s.113.

¹³⁸ Pederin, "K. Marx i F. Engels o pitanju panslavizma", s.280.

¹³⁹ Pederin, "K. Marx i F. Engels o pitanju panslavizma", s.280.

¹⁴⁰ Đilas, *Osporavana zamlja – Jugoslovenstvo i revolucija*, s.48.

amacıyla ayaklanmalarda bulunmuşlardı. Milliyetçiliğin yayılması ile büyük devletlerin küçük halkları bölgesel olarak genişleme ve diğer çıkarları sağlamak amacıyla buyruğu altına alma ve kültürel olarak asimile etme girişimleri de artmıştır. Büyük devletlerin uyguladığı bu kültürel hegemonya yüzünden küçük halklar üzerinde oluşan kültür ve dil karışıklığına, Slavonyalı yüksek rütbeli bir subayın gelişmiş komşuların denetiminde olmak yerine Türklerin yönetimi altında olmayı tercih eden ifadesi örnek olarak gösterilebilir.¹⁴¹

Slavonya ve Dalmaçya'daki Panslavcılık düşüncesi, İlizm hareketini destekleyenlerden sadece küçük bir kısmını etkileyebilmiştir. Bu bağlamda da Panslavcılık, Slavonya ve Dalmaçya'daki yenilikçilerin kültürel bilinçlenmede harekete geçmelerini sağlayan olumlu dış etkenlerden biri olmuştur. Bu fikri benimseyen İlizmlerin başında gelen Stanko Vraz, Ján Kollár'ı bir yazardan daha fazlası olarak görmekteydi. Vraz'ın dışında Panslavizm düşüncesini benimseyen Ljudevit Gaj da Rusya'ya giderek Panslavizm'in bölgesel etkinliğini genişletmiştir. Gaj ilk başta Rus çarının Slavları bu akım için desteklemesi gerektiğini düşünüp 1838 tarihli bildirisinde birlik için Rusya'nın önemini belirtse de,¹⁴² Panslavizm ile ilgili düşünceleri dış etkenlere ve dönemin politik durumlarına göre sürekli olarak farklılık göstermiştir.

Panslavizm akımının önemli olaylarından birisi Slav Kongresi'dir. Gaj'ın *Narodne Novine*'sinde Ivan Kukuljević tarafından 12 Nisan 1848 tarihinde bu kongrenin merkezi olarak Prag şehrinin önerildiği belirtilmiştir. 18 Mayıs 1848'de Frankfurt'un Main bölgesinde yapılan toplantıda parlamento “Alman İmparatorluğu“ birliğinin sağlanmasına karar vermişti. Bunun hemen ardından, 2-12 Haziran 1848'de ise Prag'da Slav Kongresi toplandı ve bu kongrede Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndaki Slavların yaşadığı zorlukların

¹⁴¹ Bu yüksek rütbeli çalışanın söylediklerini aktaran Đilas, “Halkımızı gelişmiş milletlerin boyunduruğu altında görmektense Türk yönetimlerine bağlı olmalarını tercih ederim, [...] Çünkü gelişmiş milletler yönettikleri halkların özlerini ve milli özelliklerini unutturmaktadırlar.“ Đilas, *Osporavana zamlja – Jugoslovenstvo i revolucija*, s.40.

¹⁴² Stefanovićeve, “Ideja panslavizma u češkoj književnosti prve polovine 19. veka“, s.115.

yanı sıra, Fransız Devrini'nin¹⁴³ vurguladığı insan hakları ve eşitlik konuları tartışıldı. 1848 ayaklanmalarından hemen önce gerçekleşen bu kongreye Panslavizm destekçilerinin önemli isimleri katıldı. Bu destekçilerin akım hakkında farklı düşünceleri ve kendi uluslarını ilgilendiren farklı çıkarları bulunmaktaydı, ancak çıkarların Slav halkına yaracayacak ve halkı kuyacak doğrultuda olmasına dikkat edildi. Kongrede ayrıca İlirciler (Narodnjaci) de bulunmuştu. Stanko Vraz ise “Yugoslav Grubu'nun“ (Jugoslavenske skupine) temsilcisi ve kongrenin başkan yardımcısı olarak seçilmiştir.¹⁴⁴

O dönemlerde Slavonya bölgesi Çek Cumhuriyeti ile karşı karşıyayken, Avusturya Slavcılığı en önde gelen seçenek olarak gözükmekteydi. İlirler Güney Slav birliği ile iç içeydi ve bu tarz bir birlik, Habsburg (Avusturya) İmparatorluğu'nun Pancermenizm ve Macarlaştırma politikasının zıttıydı. Habsburg İmparatorluğu'nun Slavonya ve Dalmaçya halkına karşı gösterdiği tavır ise İlizizm politikasının gidişatını belirleyen bir faktör olmuştur. O dönemde monarşi içinde pek fazla öneme sahip olmayan İlirler, Macarlaştırma politikasının baskısıyla Habsburg İmparatoru'ndan kaçınma yollarını aramaya başladılar. Bu doğrultuda İlizizm politikası, Josip Ban Jelačić'in 1848 yılında Macar isyanını bastırmasıyla etkin hale gelmiştir. Ancak bu politika Karl Marx ve F. Engels de dâhil birçok Avrupalının tepkisini çekmiştir. Karl Marx *Sieg der kontrarevolution zu Wien* adlı eserinde Hırvatları Memluk Hanedanı'na benzetmiş, Engels ise *Der demokratische Panslawismus* adlı makalesinde Ruslara, Hırvatlara ve Çeklere nefreti dile getirmiştir.¹⁴⁵ O dönemde Slavonya, Dalmaçya ve genel olarak İlirlerde bir bunalım dönemi yaşanmış ve dönemin düşünürleri devrimden sonra gerçekleşen bu durumu eleştirmiştir.

Panslavizm akımı, İlirlerin Güney Slav halklarının bütünlüğünün sağlanması fikriyle paralel bir şekilde gelişmiş ve sonraki yıllarda bu iki akım “Yugoslavya'nın bütünlüğü fikri” adı altında temsil edilmeye başlanmıştır. Panslavizm Slavonya ve

¹⁴³ Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.162.

¹⁴⁴ Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.162.

¹⁴⁵ Pederin, “K. Marx i F. Engels o pitanju panslavizma“, s.281.

Dalmaçya'ya Slav yazarların eserlerinin çevirilerinin yanı sıra, bu eserlerde bulunan fikirler ile şekillenmiş milliyetçilik hissiyatını ve özellikle diriliş için savaşıma düşüncesini getirmiştir. Tüm bunlara ek olarak bu akım, ilk olarak Viyana ve Budapeşte, sonralarıysa Venedik ve Roma kaynaklı kültürel hegemonyaya karşı dirilişçilerde bir tür itici güç etkisi sağlamıştır. Macarlar, Almanlar, İtalyanlar ve Habsburg (Avusturya) İmparatorluğu gibi büyük devletler karşısında İlirlerin kültürleri düşünülüp daha geniş bir bakış açısıyla bakıldığında, bu akımın katkısının ne kadar büyük olduğu görülebilir. Tüm bunlar irdelendiğinde de Panslavizm'in dirilişçi hareketteki kutuplaşma sürecinde ve Slavonya ve Dalmaçya'daki 'biz' olgusunun şekillenmesindeki etkisi anlaşılabilir.

3.4. Hırvat Milliyetçiliği Üzerinde Diğer Halkların Etkisi

Ulusal kimlik ya da herhangi bir kimliğin oluşturulmasında kimlik sahibinin benzerliklerini ya da farklılıklarını belirlerken 'öteki' olgusu kullanılır. Bu bölümde "olumsuz ya da olumlu olarak kutuplaştıran" dış etkenlerden kısaca bahsedilecektir. Olumlu dış etkenleri Slavonya ve Dalmaçya halklarının lehine olan ve kültüre katkısı olan şeyler, olumsuz dış etkenleri ise kötü yönde bir değişime neden olan ve 'öteki' olgusu ile iki halkın birbirlerinden uzaklaşmasına yol açan şeyler olarak gösterebiliriz. Dış etkenler ile birleşmede aynı ya da benzer amaçlar etrafında insanlar toplanırken, kutuplaştıran dış etkenlerde ise Slavonya ve Dalmaçya'daki İlirlerin amaçları aracılığıyla engellenen hedefler öne çıkmıştır. Aynı amaçlara sahip olan halkların liderlerinin Çeklerin mücadelelerini hayranlıkla izlemeleri olumlu dış etkilerin getirdiği birleştirici gücü, Slavonya ve Dalmaçya'daki İlirler üzerinde Macaristan milliyetçiliği ise kutuplaştırmayı doğurmuştur. Her iki olgu da Slavonya ve Dalmaçya'daki halkın kültürel ve dilsel açıdan birleşmesini başlatan bir etken olarak sayılmaktadır. Tüm bunların gerçekleştiği dönem de

tarihçiler Leonard W. Cowie ve Robert Wolfson tarafından kitaplarında “Milliyetçilik Yılları, Avrupa Tarihi, 1815–1890”¹⁴⁶ adıyla nitelendirilmiştir.

Slavonya ve Dalmaçya’daki halkın dirilişindeki ana nedenler sayılırken, halka yönelik baskılar ve olumsuz davranışlar gösteren ülkeler mutlaka akla getirilmelidir. Bu tür baskıcı bir tavra sahip ve İlirleri çıkarlarını elde etmede bir engel olarak gören ülkeler ilk başta Almanya, Macaristan ve İtalya’ydı. Bu ülkeler ulusal bir mücadele içinde olan ülkelerin halklarına karşı zorluk çıkararak bir tutum içerisindeydi ve güçlenen Macar, Alman ve İtalyan milliyetçiliğinin bir sonucu olarak İlizm hareketi doğmuştu. Bu üç milliyetçi hareketin giderek baskıcı bir hal almasıyla da, Slavonya ve Dalmaçya halkı kendilerini ve kültürlerini korumanın yanı sıra, birleşme ve İlizm hareketinin güçlenmesi üzerinde yoğunlaşmıştır.

Slavonya ve Dalmaçya halkının baskıcı ülkelere ve onların kültürel hegemonyalarına karşı bir tutum sergilemesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Macarların kendi dillerinin devlet kurumlarında kullanılmasını yaygınlaştırmak istemeleri bu nedenlerden biridir.¹⁴⁷ Macarlar buna benzer girişimleri daha da artırmış ve Macar olmayan her şeye karşı çıkmışlardır. Bunun sonucunda ise İlirler bu baskılara karşılık vererek Macarlara yönelik politikalarını değiştirmişlerdir. Milliyetçi tutumlarının sertleşmesiyle dil ve kültür konularında daha da baskıcı davranan Macarların karşısında İlirlerin mücadeleleri ve direnişi, idari bölgeler (župa) tarafından yapılabilecek tehditlerde ve beyanlarda gözlemlenebilmiştir.¹⁴⁸ Macarların yanı sıra o dönemde Almanların da milliyetçi tutumları

¹⁴⁶ Turan, Ömer, “The role of Russia and England in the rise of Greek nationalism and in Greek independence“, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara 1999, s.243.

¹⁴⁷ Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.24.

¹⁴⁸ “Belki de bu karşılıklı atışmalar ve belgeler nedeniyle ilk kez Macarlara karşı bir tehdit 20 Temmuz 1790’da Krizevci’de yapılan protestolarda dile getirilen İlir halkı üzerindeki baskılara devam edilmesi halinde Hırvat dili ile karşılık verilmesi durumuyla oluşmuştu.“ Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.17.

sertleşmiştir. Bu tutum Slavonya ve Dalmaçya üzerinde daha az bir etkiye sahip olup ulusalcıların dikkatini çok çekmese de, Avusturya üzerinde dil açısından baskı yaratmış ve bu kültürel hegemonya benzer bir durumda olan İlirler tarafından hoş karşılanmamıştır.

Slavonya'daki Macar varlığına karşılık, o dönemde Dalmaçya'da İtalyan ve Alman etkisi bulunmaktaydı.¹⁴⁹ Yaklaşık dört yüzyıl Venedik yönetimi altında bulunup Roman özellikleri kazanmış Dalmaçya'da bu yeni etki daha çok eğitim sistemi ve edebiyat alanlarında hissedilmiştir.¹⁵⁰ Dalmaçya'da doğup büyümüş birçok İtalyan çalışma ya da eğitim alma amacıyla İtalya'ya gitmiş ve sonraları Dalmaçya'ya dönüp burada çalışmıştır. Bu İtalyanların en önemlilerinden olan Tommaseo, Dalmaçya'nın politikası konusunda ilk zamanlarda tarafsız bir tutumda bulunmaktaydı. Ancak sonraları fikir değişikliğinde bulunan Tommaseo, Ljudevit Gaj ile olan yakın bağlarını korumuştur.¹⁵¹ Aslına bakılırsa İtalya'da o dönemde gerçekleşen olaylar, Dalmaçya'nın İtalyan şehirleriyle olan kültürel bağı sayesinde basın ve yazarlar aracılığıyla yankı bulmaktaydı.¹⁵² Venedik ve bazı İtalyan şehirleri, Dalmaçya'da 'Venedikli' ya da 'İtalyan' tarzı akımlar yaratmaktaydı.¹⁵³ Bu akımların bir parçası olarak Venedik'te ve Dalmaçya'da bulunan Dalmaçyalıların "İtalyan tarzını" savunmalarını sağlamayı teşvik eden *Dalmaçya Protestosu* (Protest Dalmatinaca)

¹⁴⁹ Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.77.

¹⁵⁰ Bošković, Ivan, *Hrvatska književnost neoklasicizma i romantizma*, Split 2007, s.161.

¹⁵¹ Tommaseo'nun Gaj'a yazdıklarını alıntılaman Novak şöyle der: "31 Ekim 1841 yılında Gaj'a yazdığı mektubunda »... Halkımızı (naš narod) aydınlatan ve umut meşalesini yakan kişiyle tanışma şansına erişeceğim için çok mutluyum. Konuşmamızı kendi güzel (naškim) dilimizde gerçekleştirmek isterdim, ancak Avusturya'daki yasaklar buna izin vermemektedir.«" Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god*, s. 64-65.

¹⁵² Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god*, s.133.

¹⁵³ Dalmaçya nüfusu bildiri hakkında Novak şöyle der: "Dört Dalmaçyalı ve İstiryalı yayıncı 14 Kasım'da İtalya'ya henüz bağlanmamış Dalmaçyalı ve İstiryalı genç erkeklere hitaben duyuruyu yapmıştır: »22 Mart'ta siz değerli gençlerin Avusturya ordusuyla savaşmak için Dalmaçya-İstirya lejyonunu kurma arzunuz İtalya'ya bağlandığınız zaman dikkate alınacaktır.« Bildirgede bu çağrıya ek olarak »büyük ve şanssız İtalya ve aynı zamanda İtalya'nın kardeşleri olan İstirya ve Dalmaçya kıyıları için İtalya ordusuna ve dalmatinsko-Istransku lejyonuna katılmaları« belirtilmiştir." Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god*, s.219.

yapılmıştı. Bunun yanında Dalmaçya'ya İtalyan tarzını yayma amacıyla ajanların gönderilmesi düşünülmüş ve Naratović, Lazaneo and Petronio'nun bulunduğu bir komite oluşturulmuştur.¹⁵⁴

Dalmaçya'nın Venedik'ten kopup Habsburg İmparatorluğu'nda Hırvatistan ve Slavonya ile birlikte yerini almasından sonra, okullarda 'İlir' dilinin kullanılması için çalışmalara başlanmıştır. İstirya'da 1840 yılına kadar İlir dili ile kızlara eğitim veren kurumların olmaması, yıllar boyunca bölgenin ne kadar yoğun bir şekilde Roman etkisi altında kaldığını açıkça göstermektedir.¹⁵⁵ İtalyan etkisinin çok yoğun olduğu İstirya bölgesinde, Almanca etkisiz bir dil olma durumuna gelip okullarda öğretilmemeye başlanmıştır. Öğretmen olan Stazić ve Petar Preradovićde 1840'lı yıllarda Dalmaçya'daki İtalyan kültürü etkisini araştırmışlardır.¹⁵⁶ Önceki dönemlerin yarattığı etkiler de Split gibi İtalyan etkisinin yoğun olduğu şehirlerdeki okullarda neden İlir dilinin (Narodni jezik) öğretilmesine karşı olunduğunu açıklamaktadır.¹⁵⁷

İstirya'nın İtalyanlaşma aşamasında etkisi olan yayınlar arasında *La Favilla* (Trieste) ve *Istria* bulunmaktadır. 1848 yılında Venedik'te *Il Preludiove* Rijeka'da *Ecco - Litorale Ungarico* kitapları yayınlanmış ve bu eserler İstirya'da birçok İtalyan düşünürünü bir araya getirip *La Societa Del Casino*¹⁵⁸ gibi birçok topluluk kurmalarına önyak olmuştur.

¹⁵⁴ Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.222.

¹⁵⁵ Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.176.

¹⁵⁶ Bu iki delili kast eden Novak şöyle der: "19. yüzyılda Dalmaçya'daki durumla ilgili 1844 yılında yazılan "Zora Dalmantinskada" öğretmen Stazic »... dilimize karşı gösterilen bu utanç verici ihmalcilik insanlarımızın utanç duymasına neden olmuştur.« görüşünde bulunmuştur. [...] Zadar'da genç bir memur olan Petar Preradović ise 29 Şubat 1844'te Kukuljevic'e yazdığı mektupta »[...] Zadar'da dilimizi konuşabilen iki kişi bile bulamayız" demişti.« Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.64.

¹⁵⁷ Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.107.

¹⁵⁸ Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.176-177.

Öte yandan, İtalya aracılığıyla yakalanan devrimci etki büyük çoğunlukla İtalya’da öğrenim görüp devrimci görüşlerini Dalmaçya’ya getiren öğrenciler ile yeşermiştir. Bu öğrenciler Dalmaçya’ya geldiklerinde Habsburg yetkilileri tarafından gözlemlenmiştir. Öğrencilerin yanı sıra doktorlar, öğretmenler ve diğer meslekleri icra eden kişiler de benzer bir gözetlemeye maruz kalmışlardır. 1830 ve 1832 yılları arasında Dalmaçya’daki devrimci görüşlerin kaydedildiği birçok rapor yazılmıştır. Devrimi başlatabilecek birçok girişimde bulunulmuş, ancak başarılı olunamamıştır.¹⁵⁹ Tüm bu gelişmeler Dalmaçya halkını tetikte tutmuş ve Slavonya ve İilir halkı ile girişimlerde bulunmalarını teşvik etmiştir.

Olumsuz ve baskı yaratan dış etkenler olarak sayılan Alman, Macar ve İtalyan etkilerinin yanında, İilirlere olumlu bir örnek yaratan Çek, Sırp¹⁶⁰ (Starčević liderliğindeki “Büyük Hırvatistan” fikrinin daha oluşmadığı 19. Yüzyılın ilk başları ve “Büyük Sırbistan” fikrine karşı olan sağcıların olduğu 19. Yüzyılın ikinci yarısı), Rus,¹⁶¹ Karadağ, Leh, Fransız ve Yunan etkileri bulunmaktaydı. Ancak bu noktada Habsburg İmparatorluğu dışındaki uluslar ile bu imparatorluğa dâhil olan ulusların etkilerini ayrı olarak ele almak gerekmektedir. İmparatorlukta bulunan uluslardan Çekler ve Lehler, bulunmayan uluslardan ise Sırp, Ruslar, Fransızlar, Yunanlar ve Karadağlılar olumlu etkilerde bulunmuş ve devrimin ve dirilişin yönünü belirlemiştir. Her bir ulusun yaptığı katkının yoğunluğu ile Slavonya ve Dalmaçya’daki hareket (Preporodni Pokret) şekillenmiştir.

¹⁵⁹ Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.96-99.

¹⁶⁰ Đezelić'den alıntı yapan Šidak, “Sırbistan’ı hedefleyen bu yol, Gaj’a 1848 yılından itibaren birçok yarar sağlayacak olan uluslararası yakın ilişkiler kurma şansı vermiştir. Gaj, Sırbistan ve Avusturya’yı Macaristan’a karşı bir birlik oluşturmak için yakınlaştırmaya çalışmıştır.” Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.18.

¹⁶¹ Šidak bu konuda şöyle der: “1879 yılında Rus Nil Aleksandrovic Popov, Gaj’ın Petrograd’daki gizli polis teşkilatı başı Kont Benkendorf’a verdiği belgenin çevirisini yayınladı. Popov bu çevirinin yayınlanmasından memnun olsa da, bu hareketiyle birlikte bugün bile hala aydınlatılmayan Gaj’ın gizli polis geçmişi ile ilgili bilgileri gözler önüne sermişti.” Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.11.

İlirlere bir ilham kaynağı olan ve Slavonya ve Dalmaçya'daki halkınkine benzer bir amaçla hareket eden ilk uluslar Çekler ve Lehlerdi. Her iki ulus da ilk aşamada Panslavizm'i benimsemiş ve mücadelelerinde birbirlerinin etkisinde olmuşlardır. Çek yazarlar Ján Kollár, Šafarik ve nicelerinin kitapları İlizizm hareketinde örnek alınan ve takip edilen eserler arasında bulunmuştur. Kollár'ın eserlerindeki görüşler ilk olarak Slavonya ve Dalmaçya bölgesine yayılmış, sonralarıysa İlizizm hareketini etkilemiştir.

Habsburg İmparatorluğu'nun dahilindekilerin yanı sıra Fransa da olumlu dış etkenler arasında sayılmaktadır. Fransız Devrimi sonucunda tüm Avrupa'ya ve hatta dünyaya yeni bir boyut kazandırılmıştır. Bu etki, devlet düzeni ile ilgili eski anlayışları etkilemesi nedeniyle 19. yüzyılda aydınlatıcı ve yenilikçi bir öneme sahipti. Birçok inancın temelini oluşturan değerleri yıkan devrim ile Fransa daha çok 'İlizizm' ya da 'Güney Slavcılığı' fikirlerini etkilemiştir. 19. yüzyılın başlarında bazı politik unsurlar var olmadığı için, Hırvatlar ve Sırlar arasındaki dini farklılıklar ve gelenekler Fransız eğitimciler için bir önem taşımamaktaydı.¹⁶²

Fransa'nın yanı sıra, Sırbistan ve Karadağ da olumlu dış etkenlere dâhildiler.¹⁶³ Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazanan Sırlar, bağımsız Slav ulusuna küçük bir model olmuştur. Osmanlılara karşı Sırların sergilediği mücadele İliz birliğini (Güney Slavları) etkilemiş ve hatta bu süreci hızlandırmıştır. Sırların İlizler üzerindeki etkisine katkı yapan en önemli edebi eserlerden birisi Gundulić'in yazdığı *Osman* adlı kitaptır. Ayrıca Vuk Karadžić'in diriliş hakkında yazdıkları da İlizlere ilham veren şeylerden birisi olarak sayılmaktadır. Tüm bu etkenler sayesinde İlizler kendi dillerini konuşan bu uluslarla başka benzerlikler de aramaya başlamıştır. İlizizm hareketi büyük ölçüde Güney Slavcılığı fikri etrafında gelişse de, bu hareket kültürlerin yıllar boyunca ortak bir paydaya ve benzer dillere sahip olmaları sayesinde yeşerebilmiştir.

¹⁶² Dilas, *Osporavana zamlja – Jugoslovenstvo i revolucija*, s.44.

¹⁶³ Bu ülkelerin etkileri 19. Yüzyılın başlarında olumluysen, sonraki yıllarda bu etki kaybolmaya başlamıştır. Bu durum özellikle Slavonya ve Dalmaçya bölgesindeki diriliş hareketinin Ante Starčević ve Sırp ulusalcıların farklı görüşleri ile farklı bir yön almaya başladığı 19. Yüzyılın ikinci yarısında gözlemlenmiştir.

Yunan halkının diğer ulusları etkilemesinde 1821 ve 1829 yılları arasında gerçekleşen Yunan ayaklanmasının da katkısı olmuştur. Bu kalkışmanın temelleri ilk olarak Avrupa'daki yeni düşünce tarzı aracılığıyla Yunanistan bölgesine yayılmış ve sonrasında da büyük bir imparatorluğa karşı zafer kazanılarak devrim yapılmıştır. 19. Yüzyılın ilk yılları Avrupa'nın Yunanistan üzerinde yoğunlaştığı ve eğitimli birçok Avrupalının Doğu ve İslam yönetimi altında unutulmuş Yunan halkını bilinçlendirme ve eskiden olduğu gibi ideal Yunan insanını geri getirme konularıyla ilgilendiği bir dönemdi. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak da kendilerince 'Barbarizm' yönetimi altındaki Yunanların özgürleşmesini ve özellikle Fenerli Rumlar aracılığıyla Yunan milliyetçiliğinin güçlenmesini sağlayacak ortam oluşturulmuştur. Yunanistan'ın Slavonya ve Dalmaçya üzerindeki etkisi de buradaki halkın dil ve kültür etrafında birleşme fikrini devrimden ilham alarak daha fazla benimsemelerini sağlayarak oluşmuştur. Yunanlar ayrıca Balkanlar'daki diğer ülkelere de verdikleri mücadele ile önemli bir örnek olmuştur.

Panslavizm'in yükselişi Rusları da olumlu dış etkenlerden bir tanesi haline getirmiştir. Ljudevit Gaj gibi birçok önemli diriliş taraftarı (Preporoditelji) Rusya'yı ziyaret edip oralarda ilişkiler kurmuştur. Diğer Slav hakları gibi bu kişiler de Rusya'yı bir tür koruyucu aziz olarak görmüştür. Bu ilişkilerin sonucunda Panslavizm ortaya çıkmış, ancak Rusların bu anlayışı reddetmesiyle Panslavizm üç farklı yönde ilerlemeye devam etmiştir. Öte yandan, Rus politikasının bir parçası olarak Balkanlardaki Ortodoks halkının korunması ilkesiyle Ruslar bu bölgelerde etkinliğini sürdürmüştür.

Slavonya ve Dalmaçya'dakidiriliş hareketine etki eden dış etkenlerin ne kadar fazla ve karmaşık bir yapıya sahip olduğunu görebilmekteyiz. Tüm bu dış etkenler bu bölgedeki harekete (İlirizm) yön vermiştir. Panslavizm de Slavların kültürel ve dilsel bakımdan birlik olması düşüncesine büyük anlamda katkıda bulunmuştur. Ancak bu düşüncenin içinde Rus Panslavizm'i ve buna sıcak bakmayan Katolik nüfusu, 19. yüzyılın ilk yarısını etkileyen Ante Starčević'in önderliğindeki başka bir görüş gibi farklı alt bölümler bulunmaktaydı. Bu tarz görüş farklılıkları ve dış etkenler sonucunda da diriliş hareketine farklı bakış açıları

kazandırılmıştır. Farklı bakış açıları sayesinde ulusal hareketin ve halkın geleceğinin temelleri atılmıştır.

Kimlik yaratma sürecindeki ‘öteki’ olgusu, halkın sosyolojik yapısının şekillenmesine katkıda bulunan en önemli faktörlerden birisi olmuştur. Halkın birlik kavramını keşfetmesiyle doğal olarak düşman kavramı oluşmuş ve ideolojiye bağlı olarak da dost ülkeler yaratılmıştır. Bu denkleme göre Slavonya’daki ‘İlir’ ya da “Güney Slavcılığı” görüşlerinin düşmanları Viyana ve Budapeşte kökenliken, Dalmaçya’da ise düşman İtalyan şehirlerindeydi. Bu konudaki başka bir örnekte ise ideolojiye bağlı olarak 19. yüzyılın ilk yarısında Sırp etkisi bölge üzerinde olumlu etkiye sahipken, 19. yüzyılın ikinci yarısında ise bu etki olumsuz hale gelmiştir.

IV. MİLLİYETÇİ KİŞİ VE KURULUŞLAR

Bu bölümde ilk olarak diriliş (İlirizm) hareketinin en önemli isimleri ve bu hareketin etkisinin görüldüğü toplumlar anlatılacak, sonrasında ise Josip Jelačić ve bir dönemin sonu olarak sayılan 1849 yılındaki gelişmelerden bahsedilecektir. 1849 yılı ‘İlirizm’ ve ‘Hırvat’ olmak üzere Slavonya ve Dalmaçya’da gerçekleşmiş iki diriliş hareketi nedeniyle bir milat olarak sayılmaktadır. Bu diriliş hareketinin 1849’dan sonra farklı bir yönde seyretmesi, bazı iç ve dış etkenlerden kaynaklanmaktadır. Daha önceki bölümlerde olduğu gibi milletlerin, diriliş hareketinin önemli isimlerinin ve olaylarının adlandırılmasında bu bölümde de dikkatli olunacaktır. Buna bağlı olarak, 19. yüzyılda Slavonya ve Dalmaçya’da gerçekleşen diriliş hareketinin temsilcileri olarak ‘İlir’ ve onların kendilerine atıfları için ‘halk’ (narod) sözcükleri kullanılacaktır.

18. yüzyıl Batı Avrupa’ında tek kişinin iktidarda olduğu eski yönetim şekillerinin terk edilmesi fikri Slavonya ve Dalmaçya bölgelerine de yayılmıştı. Bu dönemde ayrıca Habsburg monarşisindeki Slavların kendi kültürleri etrafında birleşmesi düşüncesi de Slavonya’da kendini belli etmeye başlamıştı. Bu bölgedeki genç nüfus, daha sonraları monarşi içindeki ve dışındaki Güney Slavları birliğinin temelini atacak olan İlirizm akımını desteklemişlerdir.¹⁶⁴

4.1. Milliyetçi Önderler

4.1.1. Ljudevit Gaj

Ljudevit Gaj, Slavonya ve Dalmaçya’dakidiriliş hareketinin kilit isimlerinden biridir. 8 Temmuz 1809’ da Krapina’da doğan Gaj, ilkokulu ve lisenin ilk yılını bu şehirde

¹⁶⁴ Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*.

okumuştur. Gaj, lise öğrenimini Karlovac Alman Lisesi'nde sürdürmüş ve Almanca eğitimini tamamladıktan sonra Viyana ve Graz'da eğitimine devam etmiştir. 1829 yılında Budapeşte'de hukuk öğrenimi gördükten sonra, 1834 yılında Leipzig'de doktorasını tamamlamıştır. İyi bir eğitime sahip olan Ljudevit Gaj'ın edebi yönü de güçlüydü.¹⁶⁵ Karlovac şehrinde bulunduğu sırada Krapina şehrinin tarihini anlatan *Die Schlösser bei Krapina* kitabını, 1830 yılında Budapeşte'deyken ise Slavonya “ulusal dilinin” (narodni jezik) reformu ve sadeleştirilmesi konularındaki görüşlerini belirttiği *Kratka osnova horvatsko-slavenskog pravopisanja* kitabını yayınlamıştır.¹⁶⁶

Viyana, Graz ve Peşte'de okuduğu sırada Gaj birçok genç Slav ile farklı konular üzerinde fikir alışverişinde bulunmuştur.¹⁶⁷ O dönemde hâlihazırda yoğun Macar ve Alman milliyetçiliğine maruz kalmış olan bu gençler, kendi kültürel benzerlikleri etrafında toplanmaya çalışmıştır. Bu iki ana gruba da ait olmayanlar dil ve kültür aracılığıyla kendilerini bulma çabası içindeydi ve yine o dönemde genç Slavlar Panslavizm düşüncesine yakınlaşmıştı. Ljudevit Gaj, Peşte şehrindeyken kendisi ile benzer fikirleri paylaşan genç Ján Kollár ile tanışmıştı.¹⁶⁸ Kollár, Gaj'dan eski kitaplarda efsanevi şekilde geçen İtir savaşı sırasında İtirya bölgesini terk eden ve Rus, Çek ve Polonya krallıklarını kuran Çeh, Leh ve Meh kardeşleri öğrenmişti.¹⁶⁹ Bu eski teoriler de Macarlar ve Almanlar karşısında Slavların yakınlaşmaları fikrini destekleyen öğelerden sayılıyordu. Ancak Stanisić'e göre ise Ljudevit Gaj bu teoriyi desteklemese de, Ján Kollár gibi önemli bir isme

¹⁶⁵ Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.7.

¹⁶⁶ Demir, “XIX. Yüzyılda Hırvat İtirizm Hareketi”, s.223.

¹⁶⁷ Drechsler'a göre, “1830 yılında Ljudevit Gaj'ın bu bölgeye varmasından önce genç Hırvatların, Sırpaların ve Slovenyalıların toplantı yaptıkları bir “İtir kulübü” bulunuyordu.“ Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.3.

¹⁶⁸ Vojak, Danijel, “Stanko Vraz u kontekstu povijesti Somobora”, *Zbornik o Stanku Vrazu hrvatskom pjesniku i književnom kritičaru: Zbornik radova sa Znanstvenog skupa povodom 200. godišnjice rođenja Stanka Vraza (1810–2010)*, Somobor 2011, s.151.

¹⁶⁹ Stanišić, Nikša, *Ljudevit Gaj – Od svehrvatstva do ilirstva, Nacionalni pokret u Hrvatskoj u 19. stojeću*, Agencija za odgoj i obrazovanje, Zagreb 2008, s.23.

açık olarak karşı çıkmak istememişti. Bunun üzerine Gaj 1840 yılında İilir ismini destekleyip ‘Yugoslavlar’ (Jugosloveni) ismini taşımayacaklarını belirten bir bildirme yayınladı.¹⁷⁰

Ljudevit Gaj 1832 yılında Peşte’den Zagreb’e döndükten sonra, kendisiyle aynı düşünceleri paylaşan genç insanları etrafında toplamaya başladı. 1833 yılında Samobor’da Stanko ile tanışan Gaj, milli uzlaşma ve İilir milliyetçiliğinin yükselişi için çalışmaya başladı ve yine aynı düşünceleri savunan Kont Janko Drašković ile görüştü.¹⁷¹ Muhtemel olarak yine bu tarihlerde Gaj’ın bestelediği *Još Hrvatska ni propala* isimli şarkısı, milliyetçi hissiyata seslenmesi sayesinde ulusun dirilişinde büyük bir etki yarattı.¹⁷²

Soylu kesimin bir kısmının da desteğini alan Gaj, daha büyük bir adım atarak İimparator’dan ‘Novine’ hareketinin başlatılması iznini almıştı. Gaj’dan önce bu amaç doğrultusunda hareket etmiş kişilerin bu kadar başarılı olmaması, Gaj’ı daha da önemli bir isim haline getirmişti. Gaj’ın 1835 yılındaki *Novine Hrvatske* ve *Danica hrvatska, slavonzka y dalmatinska* şiirleri ile diriliş (İilirizm) hareketi başlamıştı. Bu iki şiir, sonraları İilirlerin İilirizm düşüncesinin yayılmasında kullanacakları bir araç olarak kullanılmıştır. *Novine* ve *Danica*’nın ilk baskılarında hareketin önemli ilkeleri, önündeki engeller ve bu engellerin nasıl çözüleceği konuları yer almaktaydı.

¹⁷⁰ “Bilimsel olarak “Yugoslav” olarak adlandırılmamızın nedeni, Kazaklar ve Kuzey Slavları olan Yugoslavlar arasındaki farklardır.” Stanišić, *Ljudevit Gaj – Od svehrvatstva do ilirstva*, s.27.

¹⁷¹ Despotović’e göre, “Ljudevit Gaj insanların doğal olarak milli özellikler ile ayrıldıklarına, bir ulusun temelinde kültürün yattığına ve bir ulusun varlığını sağlayan şeyin milli dil olduğuna inanan bir milliyetçiydi.” Murray Daspalatović, Elinor, *Ljudevit Gaj izmeğu kulture i politike*, Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb 1977, s.285.

¹⁷² Kuhač’a göre, “... günler boyu Zagreb’de ve iki ay boyunca tüm Hırvatistan, Slavonya, Dalmaçya ve Kranjska’da “Hrvatskani – propala” şarkısı dillerdeydi.” Kuhač, *Glasbeno nastojanje Gajevih Ilira*, s. 29.

Gaj'ın İlizizm hareketi için gösterdiği çabaların verdiği ilk meyvelerden birisi Milli Kültür Şurası kurulması kararının parlamento tarafından onaylanmasıydı.¹⁷³ Gaj, sonraki dönemlerde de İlizizm hareketinin yayılması için uğraşmıştır. Diriliş hareketinin henüz en başında İlirler arasında küçük uyumsuzluklar yaşansa da, bu uyumsuzluklar bu sürecin bir parçası olarak görülüyordu. Gaj, kendi fikirlerinin daha fazla yayılmasını istediği için, benzer görüşlerdeki birçok insanla mektuplaşıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan Bosna'dan kişilerle de mektuplaşan Gaj, Bosnalı Fransiskanlar arasında huzursuzluk çıkarmakla suçlanmıştı.¹⁷⁴

Ljudevit Gaj kendisiyle aynı düşünceleri paylaşan Ruslarla da görüşmüştür. Panslavizm ve tüm Slavların birleşmesi fikirlerinin bir yansıması olarak Gaj'ın Rusya yanlısı fikirleri de bulunuyordu. Buna göre, Romalılar ile savaş sırasında İlirlerin bir parçası olarak düşünülen Hırvatlar, bu savaş sonunda Karpatların ötesine kadar gidilmesi ile bu halkın Karpatyalılar tarafından 'Hırvatlar' olarak bilinmesi sağlanmıştı.¹⁷⁵ 1835 yılından sonraki dönemde Kollár'ın Slavların kendi mevcudiyetlerine göre birlik olması fikrinin Gaj üzerindeki etkilerinin bir sonucu olarak, Gaj'ın çalışmaları daha çok İlizizm

¹⁷³ Murray Daspatović, Elinor, *Ljudevit Gaj između kulture i politike*, Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb 1977. s.289.

¹⁷⁴ Ivan Frane Jukić'in mektubuna atıfta bulunan Redžić şunları söylemiştir: "Şanlı İlir kardeşleri" olarak saydığı Boşnakların da harekete katılmaya çalışılmasından memnundu ve bu şekilde "Boşnak arısı" olarak adlandırılacak aydın toplumun hedefini İlir dilinde ve Gaj'ın yazım biçiminde yazıp "halk geleneklerini yayma" olarak belirleyebilecekti." Redžić, "Pisma Ivana Frane Jukića upućena Ljudevitu Gaju, Stanku Vrazu i Fra Grgi Martiću", s.11-12.

¹⁷⁵ Stanišić şöyle söyler: "Güney Slavlarının Balkanların yerlileri olduğu teorisi ve Hırvatların yerleşim yerlerine bağlı olarak İlirler olarak lanse edilmesindeki karşılıklı fikirler ile ilgili Gaj, Katancic'in Hırvatların ikili göç teorisini kabul etmişti. Gaj'ın o dönemde yazdığı yazılarda İlirler ve Romalılar arasındaki savaş esnasında Adriyatik kıyısından Karpatyalılar ile yola çıkan Hırvat kendilerine Karpatyalı Hırvat (Gaj, "Karpat" kelimesinin "hrbat" kökeninden geldiğine ve buradan da "Hrvat" kelimesinin türediğine inanmıştır.) demişler ve bu isimle sonraları memleketlerine (İlirya) dönmüşlerdir." Stanišić, *Ljudevit Gaj – Od svehrvatstva do ilirstva*, s.28.

hareketi ve Güney Slavlarının birliği ekseninde şekillenmiştir. Gaj'ın kendi kitabındaki açıklamalara göre bu mevcudiyetlerin nedeni Rus, Çek ve Polonya krallıklarını kuran kardeşlerin sahip oldukları bakış açılarının terk edilmesiydi. Gaj bu amaçla 1836 yılında *Novine Horvatska* şiirini *Ilirske Narodne Novine* olarak, *Danica horvatska, slavonzka y dalmatinzka* şiirini ise *Danica Ilirska* olarak değiştirmiştir.

Bu dönemde birçok basılı kaynakta Štokavski lehçesi sıkça kullanılmıştır. Bunun sonucunda bu lehçenin kullanıldığı birçok edebi eserin değerinin kaybolmaması için Gaj ve İlirler Štokavski lehçesinin İjekavski yazım biçimi ile kullanılmasına karar vermiştir. Bir sonraki dönemde ise dilde sadeleştirme çalışmaları başlamıştır. Štokavski lehçesinin seçilmesinin nedeni olarak bu lehçenin hâlihazırda Dubrovnik'de birçok yazar tarafından kullanılması ve nüfusun büyük bir çoğunluğunun hâkim olduğu bu lehçe ile ortak bir payda yaratılmak istenmesi gösterilebilir. Ayrıca Gaj'ın İlirlerden (Güney Slavları) etkilenecek bu lehçeyi desteklemesinin bir sebebinin de Vuk Karadžić'in Sırpçada Štokavski lehçesinin kullanımını benimsemiş olması muhtemeldir.

Ancak Sırp milliyetçiliğinin yükselişe geçtiği sonraki yıllarda bu durum İlirler için bir problem haline gelmeye başlamıştı. Çünkü Šafarik'e göre inancı ne olursa olsun Štokavski lehçesini kullanan herkes Sırp sayılıyordu. Gay, diğer ülkelere ve ideolojilere doğru olan eğilimler arasında bir denge kurabilmiş olsa da, İlizm düşüncesi savunduğu olgular ile öne çıkmıştır. Lehçelerden kaynaklanan sorunlar nedeniyle Slovenleri, Kuzey Hırvatları olarak değerlendirmiştir.¹⁷⁶ Yani başlarda sadece Hırvatlar ve Sırlar ile ilgili konular ile ilgili çalışmalar yapan Gay, sonraları Slovenleri de çalışmalarına konu edinmiştir.

¹⁷⁶ Stanišić, Gaj'ın bakış açısını değerlendirerek şunları söylemiştir: “Gaj'ın ilk yazılarında Hırvat, Sırp ve Slovenleri ayrı olarak değerlendirmiş, ancak sonraki yazılarında ise Slovenleri orta çağda Frenkler ile birlikte gelen Hırvatlar olarak anlatmıştır. Slovenleri “Kuzeyli Hırvat” (“Ober Horvaten in cārnten, Krainund Steyermark”) olarak nitelendiren Gaj ayrıca Sloven kelimesinin genel Slav kelimesinin bir türü olarak sayılması gerektiğini düşünmüştür.” Stanišić, Ljudevit Gaj – *Od svehrvatstva do ilirstva*, s.29.

Harekete katılanların sayısı arttıkça bu hareketle ilgili fikirlerine danışılan ve Gay'dan daha çok sorumluluk alan liderlerin sayısının artması nedeniyle Gay'ın harekete olan katkısı azalmıştı. Ancak yine de geçmişe olan sadakati ve bilge kişiliği ile Gaj bu hareketin simge isimlerinden biri sayılmıştır. Kendi evini hareket hakkında yapılacak toplantılarda kullanılması için bağışlaması da bu harekete ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Ancak Gaj'ın gösterişe ve zafere olan düşkünlüğü ekonomik açıdan sorunlar yaşamasına yol açtı. 1840 yılında birçok İilir, Gaj'ın bu durumundan haberdar olmuş ve ona karşı düşmanlık duymaya başlamışlardı. İilir hareketinde hala bir söz sahibi olmak isteyen Gaj, kendisi ile farklı bir düşünceye sahip olan ve eleştiri yapan kişileri göz ardı etmeye başlamıştı. Tüm bunların sonucunda ise Stanko Vraz'ın da aralarında bulunduğu birçok önemli İilir Gay'a sırtını dönmüştür.

İilir sözcüğünün 1843 yılında İimparator tarafından yasaklanmasının ardından Gaj, sempatanlarının çoğunu kaybetmiş ve politik anlamda popülerliğini yitirmiştir.¹⁷⁷ Ancak bu düşünüş Gaj'ın 1848 yılında yaşayacağı düşünüşün yanında önemsiz kalacaktı. 'Miloš Hadisesi' (Milošova afera)¹⁷⁸ adlı hadiseden sonra politika sahnesinde iyice kaybolan Gaj, artık önemsiz bir isim haline gelmiştir. Geçmişte başardığı şeyler sayesinde politikada

¹⁷⁷ Muraj Despalatović'a göre, "Gaj'ın hareket içindeki lider konumunu yitirmesine neden olan asıl şey Ocak 1843 tarihli resmi bildirgeydi. Bu bildirgede İilir isimleri ve işaretlerinin kullanımı yasaklanmış, anti-İilir sansürleri düzenlenmiş ve Mayıs 1842'de Zagreb seçimlerinde çıkan olaylardan sorumlu olan İilirler direkt olarak İimparator ve Macar otoriteler tarafından cezalandırılmıştı. [...] Daha da önemlisi, birçok İiliryalıAvusturya'nın harekete desteğini çekmesini tamamen Gaj'ın suçu olduğunu düşünmeye başlamıştı." Muraj Despalatović, Elinor, *Ljudevit Gaj izmeğu kulture i politike*, s.292.

¹⁷⁸ "Miloš Olayı" 21 Nisan 1848 tarihinde eski Sırp prensi (Knjaz) Miloš Obrenovic'in Zagreb'e gelişiyle başlamıştır. O sıralarda Aleksandar Karadorđevic'in Sırp hükümeti için çalışması Gaj için büyük bir problemdi ve Gaj'ın siyasi hayatının bitmesine neden oldu. - Šidak, Jaroslav, "Ljudevit Gaj kao historiografski problem", *Radovi Zavoda za hrvatsku povjest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Vol. 3. No.1 lipanj 1973, s.11.

varlığını sürdürmeye devam ettiyse de, 1848'den sonra güvenilirliğini tamamen kaybederek, İilir politikasında marjinal bir isim haline gelmiştir.

Tarih yazımında bugüne kadar sıklıkla Ljudevit Gaj'ın kişiliği irdelenmiş ve birbiriyle zıtlaşan birçok görüşe varılmıştır. Ancak kişiliği ya da gösterişe düşkünlüğünü tartışan grupların ortak paydada toplandığı konu her zaman İildiriliş hareketindeki katkılarının önemi olmuştur.¹⁷⁹ Ljudevit Gaj hakkında yazılan eserlerde İilirleri başarısızlığa uğrattığı yıllarda birçok eleştiri olsa da, ölümünden sonraki yıllarda daha nesnel görüşler aktarılmıştır.

Ljudevit Gaj'ın ölümünden sonra, kendisinin tarihi bir figür olarak hayatının gerçeklerini ortaya çıkarma süreci başlamıştır. Birçok akademisyene göre Gaj, Rusya ve Avusturya için çalışan bir gizli ajandı. Kendisinin Hırvatlar hakkındaki düşünceleri ise İilirlerin (Güney Slavları) bir millet olduğu ve 'Hırvat' ve 'Sırp' kelimelerinin de daha çok yerel halklar için kullanıldığı doğrultusundadır.¹⁸⁰

Jagić özellikle Gaj'ın yurtsever bir eylemci ve güçlü bir lider olduğunu vurgulamıştır.¹⁸¹ Gaj'ın 19. yüzyılın sonlarında politik gücünü kaybetmesi bazı kaynaklara göre otoriter tarzı, gizli yaşamı ve Miloš Hadisesi'ne (Ör. Halk Partisi'nin desteğini kaybetmesi) bağlanırken, diğer yandan bazıları ise Milos Hadisesi'nin İilir Hareketi karşıtları tarafından düzenlediğini savunmuştur.¹⁸² Çoğu tarihçinin kabul ettiği nokta Gaj'ın

¹⁷⁹ Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.9.

¹⁸⁰ Gaj'ın değindiği noktaları alıntılaman Despalatovic'e göre, "Gaj Hırvatlara tıpkı Sırlar, Slovenyalılar ve Bulgarlar gibi İilir ulusunun bir alt grubu olduklarını ve İilirlerin Slav uluslarının en önemli uluslarından biri olduğunu açıklamıştır. Gaj ayrıca İilir milletini vurgulayacak şekilde Hırvat, İilir ve Slav olmak üzere üç sıralı bir milliyet fikrini savunmuştur." Despalatović, *Ljudevit Gaj*, s.286.

¹⁸¹ Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.15-16.

¹⁸² Šurmin'in düşüncelerini aktaran Šidak'a göre, "Đ. Šurmin bir makalesinde Miloš vakasıyla ilgili fikrini ilk kez açıklamış ve bu durumun "pek adil olmasa da Gaj'ı zedelediğini" belirtmiştir. Šurmin, Sukel'in 1872 tarihli savını çürüterek "Milos'un Zagrebe'e gelişi Macarlar için çok tehlikeli olan bir adamın yok edilmesi için planlanmış bir olay" olduğunu söylemiştir. Başka bir makalede de Gaj'ın1848'deki politik etkinliğini

Slavonya ve Dalmaçya'daki İilir Hareketi'ne büyük katkı sağlamış olduğudur. Belki de Gaj için 19. Yüzyılın sonundaki olaylar sonucu 'şehit' olduğu söylenebilir. Çünkü Vodnik'in de belirttiği gibi bir milletin başarısızlığın tüm suçu ona yıkılmıştır.¹⁸³

4.1.2. Stanko Vraz

Stanko Vraz 30 Haziran 1810'da Ljutomir¹⁸⁴ yakınlarındaki küçük bir Slovenya kasabası olan Cerovec'in Žerovinska bölgesinde Jakob Frass adıyla doğmuştur. Vraz, Gaj'ın İilizm politikasını Sloven kültürü ve dili yerine destekleyen tek Sloven olmuş ve en önemli ve etkili İilirlerden biri haline gelmiştir. Maribor'da lise öğrenimini tamamlayan Vraz, bundan sonra Graz'da hukuk ve felsefe öğrenimi gördü.¹⁸⁵ Ancak özgür ruhunun karakterine yansması nedeniyle bu alanlardaki çalışmalarını bırakıp edebi alana yönelmiştir. Graz'da bulunduğu sırada İilizm hareketi ve Ljudevit Gaj ile tanışan Vraz, bu hareketi benimseyerek hareketin ilk önderleri arasındaki tek yazar olmuştur. Beş yabancı dil bilen Vraz, Güney Slav dillerini de çalışarak bu dillerin dilbilgisi kurallarını ve lehçelerini analiz etmiştir.

Akademik kariyerinde 'Steyrli İilir' (Štajerski Ilir) olarak bilinen Vraz "Her şey vatan için" sloganını benimsemiştir. Vraz başlarda Kranjska'daki *Kranjska Čbelica*'dan ve

kaybedişiyile ilgili "Gaj hakkında vatanseverliklerinin etkisiyle düşmanlarının her söylediğine körü körüne inananların" olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu vatanseverler arasında seçim dışı kalmış Ben Jelačić'i de saymıştır." Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.16.

¹⁸³ Vodnik'in düşüncelerini aktaran Sidak'a göre, "Gaj'ın 1848/49 devrimindeki durumu hakkında Vodnik "Bir zamanlar Uyanış Hareketinin lideri ve birçok milli başarının sahibi olan Gaj, şimdi tüm ulusun başarısızlığını taşımaktadır." Gerçekten de Gaj hem güneydeki Slavlar hem de Viyana'dan büyük tepkiler alıyordu." Šidak, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, s.22.

¹⁸⁴ Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.1.

¹⁸⁵ Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.2.

Gaj'ın *Danica*'sından önce İlizizm hareketi etrafında toplanılan Slavonya'daki akımlardan etkilenmiştir.¹⁸⁶ Sonraları ise Stanko *Kranjska Čbelica* ve Sloven diriliş hareketiyle ilgilenmeye başlamış, ancak bu akımlar istenilen hedeflere ulaşamamıştır. Slovenlerin kültürel Rönesans'ı, İlizizm hareketinin Slovenlerin, Hırvatların ve Sırların birliğini içeren gayesini desteklemediği için, Vraz daha geniş çaplı bir hareketi desteklemeye ve bu harekete dâhil olan kişilerle görüşmeye karar vermişti. Buna bağlı olarak Vraz, İlizizm hareketinin geliştiği ve ulusal (İlir) dilin konuşulduğu Slavonya'da kalmıştır. Drechsler'a göre Vraz şu ifadeyi kullanmıştır: “Her saniye Hırvat topraklarına döneceğim tatili düşünüyorum.”¹⁸⁷ Buna rağmen Vraz her zaman vatanındaki Sloven diriliş hareketi destekçilerine yardımcı olmuştur. Stanko ayrıca bu destekçilere Slav diriliş hareketine kıyasla daha geniş olan İlizizm altında birleşmeleri önerisinde bulunmuştur. Vraz'ın Sloven yazarlarla birkaç istisna dışında iyi ilişkileri de bulunuyordu.¹⁸⁸

Vraz'ın İlizizm hareketi için gösterdiği gayretler çerçevesinde en önemli rol Slav halklarını Slavcılık fikri altında birleştiren ve Slavları baskı altında tutan güçlere karşı savaşan Ján Kollár'a aitti. Vraz'a göre Kollár sadece bir şair değil, aynı zamanda adeta bir kâhindi ve aradığı cevapları Kollár'ın *Slávy Dcera* adlı kitabında bulmuştu.¹⁸⁹ Kendisini Kollár'ın bir öğrencisi olarak gören Vraz'ın yazılarında da akıl hocasının kendisi üzerindeki etkisi rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Kollár'ın yanı sıra birçok Rus, Çek ve Leh yazar da Vraz'ın İlizizm fikrini benimsemesinde etkili olmuştur.¹⁹⁰

Vraz'ın Slavonya bölgesi ile ilk kez temasa geçişi ile ilgili birçok fikir bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi Vraz'ın 1933 yılında Gaj'ın isteğiyle Ferdo Livadić'in

¹⁸⁶ Vojak, “Stanko Vraz u kontekstu povijesti Somobora”, s.164.

¹⁸⁷ Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.17.

¹⁸⁸ Redžić, “Pisma Ivana Frane Jukića upućena Ljudevitu Gaju”, s.10.

¹⁸⁹ Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.60-76.

¹⁹⁰ Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.31.

Samobor'daki evine gidişidir.¹⁹¹ Daniel Vojak'a göre Vraz bu bölgede hoş karşılanmıştır¹⁹² ve burada kendisine büyük bir ilham kaynağı olan Ljubica Cantilly ile tanışmıştır. Cantilly, Ljubljanalı zengin bir tüccar olan Edward Engelerile evlenmesine rağmen, Vraz'ın şiir yazımındaki en büyük esin kaynaklarından biri olarak kalmıştır.¹⁹³ Bu durum Vraz'ın en ünlü eseri *Dulabije*'de rahatlıkla görülebilmektedir.

Vraz Slavonya'daki ilk günlerinde daha sonraları diriliş hareketinde büyük bir önem taşıyacak isimlerle tanışmıştır. Başlarda Vraz, Gaj ve diğer İlirler tarafından konuşulan dili anlamakta güçlük çekmiştir. Bunun nedeni Vraz'ın *Danica*'ya katılmak istediği zamanlarda bir dil birliğinden henüz bahsedilmemiş olmasıdır.¹⁹⁴ 1936 yılında ilk şiiri olan *Prepirka*'yı diriliş hareketinin inşasında temel olacak bir dil ile yazmıştır. Vraz Slavonya'daki ilk günlerinde diğer yoldaşlarıyla Almanca üzerinden iletişim kurmuştur. Bunun nedeni Almanya'da doğmasının yanı sıra diriliş hareketinin henüz tam olarak şekillenmemiş dilini kullanmakta zorluk çekmesiydi.¹⁹⁵

İlerleyen dönemde Stanko Vraz içlerinden en önemlisi *Dulabije* olmak üzere birçok eser üretmiştir. *Dulabije*'nin ilk kısmını 1836 yılında Slavonya'da yazan Vraz, aynı yıl Aralık ayında bu kısımları editör Ivan Mazuranić'e yollamıştır.¹⁹⁶ Vraz'ın bu eserdeki erotik tarzı onu ünlü yapan önemli bir etkidir. Bu eserdeki ilk şiirler 1837 yılında *Danica*'da yayınlanmış ve diğer şiirler de ilerki yıllarda esere eklenmiş ve üç yılda toplamda 42 şiire ulaşılmıştır.¹⁹⁷ 1837 yılında Stanko'nun yazdığı diğer eserler ise 1840 yılında *Danica*'da yayınlanmıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi Vraz'ın *Dulabije*'yi

¹⁹¹ Vojak, "Stanko Vraz u kontekstu povijesti Somobora", s.160.

¹⁹² Vojak, "Stanko Vraz u kontekstu povijesti Somobora", s.161.

¹⁹³ Vojak, "Stanko Vraz u kontekstu povijesti Somobora", s.160 – 164.

¹⁹⁴ Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.16.

¹⁹⁵ Vojak, "Stanko Vraz u kontekstu povijesti Somobora", s.162.

¹⁹⁶ Vojak, "Stanko Vraz u kontekstu povijesti Somobora", s.42.

¹⁹⁷ Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.43.

yazarkenki en büyük ilham kaynağı Ljubica Cantilly olmuştu. Ancak Ljubica dışında Dragojla Štauduarova da Vraz'a ilham veren bir isimdi.¹⁹⁸

Vraz'ın kültür alanındaki en önemli işlerinden birisi kültürel gelişmelerin takip edilmesini amaçlayan *Kolo* dergisini kurmasıydı. Bu derginin kurulmasındaki amaç 1840 yılından beri süregelen politik mücadelede gerçekleşen talihsiz olaylardan Vraz'ın kendisini uzaklaştırmak istemesiydi. Vraz soylu biri olmadığı için politikada sözü geçmemektedir ve bu nedenle de arkadaşları Rakovac ve Vukotinović ile zamanın sosyal ve edebi gelişmelerini halkla paylaşmak istemişti. Stanko sonraları *Matica Ilirska* başkanı olarak seçilmiş ve burada kendi edebi eserlerini ve eleştirilerini yayabilmiştir.¹⁹⁹

Stanko Vraz edebi eleştiri ve büyük katkı sağladığı dilin sistemleştirilmesi alanlarında Gaj'ın desteklediği Dubrovnik klasiklerinin ön plana çıkartılması fikrine katılmamıştır. Ona göre bu eserlerde yeterli derinlik bulunmamaktaydı ve daha çok İtalyan edebiyatının etkileri görülmektedir. Yine de Dubrovnik eserlerine hayranlık duyan Vraz, 1941 yılında Čelakovski'ye yazdığı mektupta şöyle demiştir: »*Dubrovnik kaynaklı eserlerin değerini ve barındırdıkları fikirlerin ve anlatım zenginliklerinin önemini biliyorum; bu eserler İtalyancaya çevrilmeli ve her İtalyan bu eserlerin kaynağının İtalya olduğunu bilmelidir.*«²⁰⁰

Stanko Vraz edebiyata İlizizm hareketine verdiği önemden çok daha fazla önem vermiştir. Bunun sonucunda kendisine farklı lakaplar takan Gaj ile anlaşmazlıklar yaşamıştır. Bu lakaplara karşı Vraz da Gaj'a en güçlü silahı olan kalemi ile karşılık vermiş ve Gaj ile alay etmiştir. Vraz *Kolo* dergisindeki eserlerinde de alaycı tarzını sürdürmüş ve Gaj tarafından şeytan olarak adlandırılmıştır.²⁰¹

¹⁹⁸ Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.54-60.

¹⁹⁹ Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.102.

²⁰⁰ Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.152.

²⁰¹ Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.98.

Vraz edebiyat alanında önemli bir isim olmanın yanı sıra, Prag merkezli Slav Kurultayı'nda Güney Slavlarını temsilen başkan seçilerek politika alanında da var olmuştur.²⁰² Bunun dışında Vraz'ın Belgrad topluluğu “Društvo Srpske Slovenosti“ (Sırp Slavlık Cemiyeti) tarafından üyeliğe kabul edilmesi ve Malkošić'in başkanlığını yaptığı Viyana İmparatorluk Konseyi'nde görev almak üzere aday gösterilmesi Vraz'ın politikadaki çalışmalarına örnek olarak gösterilebilir.²⁰³

Mutlakiyetçilik akımının etkisinden sonra olaylar İlirlere karşı gelişmeye başlamıştır. “Büyük Buhran Dönemi” olarak adlandırılan bu yıllarda Vraz çalışmalarına devam etti ve baş kurula seçilmeyi başardı. Ancak sonraki dönemlerde hastalığı nedeniyle buradaki işine devam edemeyip görevini bıraktı. *Matica*'nın Vraz'ı önemli bir figür olarak görüp tekrar çalışması için davet etmesine karşın, Vraz geri dönemedi ve 20 Eylül 1851 yılında hastalığına karşı verdiği mücadeleyi kazanamayıp Zagreb'de yaşamını yitirdi.

Vraz'ın Sloven kültürü ve yanlısı ideolojileri yerine İlizizm'i desteklemesiyle ilgili birçok iddia ortaya atılmıştır. 19. yüzyıldaki ulus-devlet oluşturma fikrini dilin ortak bir paydaya indirgenmesi açısından incelediğimizde, Vraz'ın Gaj önderliğindeki akımı neden desteklediği anlaşılabilir. Bu konuda bir kaynakta »...Vraz, İlizmin kurucusu olan Ljudevit Gaj'dan daha inandırıcı ve tutarlı bir İlir idi.«²⁰⁴ ve »... İlizizm fikri başlıca Hırvat, Sırp ve Slovenlerin birleşmesini amaçlıyordu. Bu fikir bir politikacı olan Gaj için araç; bir aydın olan Vraz içinse amaçtı.«²⁰⁵ bilgisi verilmektedir ve bu bilgilerden yola çıkarak bir milletin dilinin ve kültürünün daha büyük bir amaç için feda edildiği görülebilir.

²⁰² Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.162.

²⁰³ Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.168.

²⁰⁴ Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.194.

²⁰⁵ Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.194.

4.1.3. Grof Janko Drašković

Ljudevit Gaj ve Stanko Vraz dışında, İllirizm hareketinin bir diğer önemli ismi Janko Drašković'tir. Geçmişte Slavonya'daki sosyal ve politik yaşama büyük bir şekilde etki eden bir ailenin çocuğu olan Drašković, 20 Ekim 1770 tarihinde Zagreb'de doğmuş ve burada kendisini yetiştirmiştir. 19. yüzyılın ilk yarısında Slavonya'nın eğitimli kişilerinden sayılan Drašković, hayatının bir kısmında asker olarak çalışmış, sonraları ise hastalığı nedeniyle başka bir alana, İllirizm hareketindeki vatansever ilkeleri çalışmaya yönelmiştir.

Janko Drašković İllirizm Hareketi'ne katıldığı yıllarda politikada önemli bir yer edinmiş ve eğitimi, yetenekleri ve olgunluğunun getirdiği avantajlarla bu hareketin önemli bir parçası olmayı başarmıştır. Drašković yazdığı "Disertacija" ile o dönemde Slavonya'daki toplumun ekonomik, sosyal ve diğer alanlardaki sorunları barındırması nedeniyle İllirlerin dikkatini çekmiş ve önde gelen diğer İllirler ile kolektif bir ruh oluşturmuştur.²⁰⁶ Ljudevit Gaj, Drašković'in tezinden çok etkilenerek onu hareketin gerçekleştirilmesinde kilit bir isim olarak değerlendirmiştir. Hatta bazı tarihçiler İllirizm Hareketi'nin asıl liderini Gaj yerine Janko Drašković olarak kabul etmektedir.

Drašković İllirizm Hareketi'ne birçok yenilik katmıştır. Bunlardan bir tanesi İllirlerin toplanıp çalışmalarını gerçekleştirdikleri 'İllir Kütüphanesi'dir (Ilirska Knjižnica). Bu kütüphanenin ilk üyelerinden olan Drašković, ayrıca bu kurumun ilk başkanı olarak seçilmiştir. Politika ve aristokrasi alanlarında önemli ilişkilere sahip olan Drašković, bu ilişkilerini İllirizm Hareketi'ne katkı yapmak amacıyla kullanmıştır. Bazı tarihçilere göre 'İllir Kütüphanesi' fikrinin sahibi Drašković, diğerlerine göre ise Gaj'dır. İşin doğrusu ne olursa olsun, Janko Drašković İllirizm Hareketi'nin başlangıcındaki en önemli isimlerden biri olarak sayılmıştır.

²⁰⁶ Pavlović, Vilim, *The Continuity Between The Enlightenment and Nationalism: Politics and Historical Narratives of the Croatian National Revival*, Central European University – Historical department, Budapest 2014, s.46.-61.

Kültür alanında başlayıp politik mücadeleye evrilen İlizm Hareketi'nin başlangıcından itibaren, bu hareketin desteklediği düşüncelerin toplumun tüm katmanlarında etkisini göstermesi büyük önem taşıyordu. Bu doğrultuda Janko Drašković *Ein Wort on Illyriens Hochherzige Töchter* adlı kitabını kadınların dirilişhareketindeki etkinliğinin artırılması amacı ile yazmıştır.²⁰⁷

4.1.4. Josip Ban Jelačić

Josip Jelačić 16 Ekim 1801'de Petrovaradin'de aristokrat bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Jelačić'in babası Vojna Krajina'da komutan ve Avusturya ordusunda mareşaldi. Varlıklı bir aileye sahip olmanın getirdiği avantajla, Jelačić Habsburg İmparatorluğu'ndaki en iyi okullarda eğitim görmüştür. Aristokratların çocuklarının eğitim gördükleri Vienna Theresianum'da idari ve askeri eğitim alan Jelačić, 1818 yılından sonra kariyerine başlamış ve kısa sürede başarılarıyla dikkat çekmiştir.

Asker olarak Galiçya'da görevine başlayan Jelačić, sonraları ise Ogulin ve İtalya'da çalışmıştır. Jelačić'in hem yazılı hem sözlü olarak Almanca, Hırvatça ve Fransızcada çok iyi olduğu bilinmekte ve ayrıca Latince ve İtalyanca dillerine de hâkim olduğu söylenmektedir.²⁰⁸ İyi bir askeri lider ve strateji olmasının yanı sıra iyi bir şair de olan Jelačić, ilk şiirini 1825 yılında Zagreb'de *Eine Stunde der Erinnerung* ismiyle yayınlamıştır. Habsburg ordusunda kullanılan marşları besteleyen Jelačić'in kendi adına da birçok şarkı bestelenmiş ve askeri alandaki başarıları nedeniyle hem İmparatorluk içinde, hem de dışında büyük bir saygı görmüştür. Tarihi belgelere göre Bosnalı önder Muhamed-

²⁰⁷ Ravlić, Jakša, "Ilirska Čitaonica u Zagrebu", *Historijski zbornik*, Povijesno društvo Hrvatske, Zagreb 1964, s.161.

²⁰⁸ Švoger, Vlasta, *Ban Jospi Jelačić u očima svojih savremenika*, Hrvatski Institut za Povjest, Zagreb 2013, s.248.

Beg Bašić'le yakın olan Jelačić'in, sonraları Bašić ile özdeşleştirilecek siyah beyaz atı verdiği bilinmektedir.

Habsburg ordusunda yüksek rütbeli bir komutan olarak monarşi adına çalıştığı sıralarda Jelačić, Slavların çıkarlarını da düşünmeyi bırakmamıştır. Büyük bir ilgiyle takip ettiği İilir ve Slav halklarıyla ilgili gelişmelerin yanı sıra Prag'daki Slavjanska Lipa'yla iletişim halinde olan Jelačić'in mektuplarından, Batı eğilimli Panslavizm yanlısı olduğu yargısına varılabilir.²⁰⁹ 2 Aralık 1848 yılında Rijeka ve Dalmaçya'ya İmparator I. Franz Joseph tarafından vali olarak atanması,²¹⁰ Dalmaçya ve Slavonija'da halk yanlısı görüşe sahip kişiler tarafından heyecanla karşılanmıştır.²¹¹ Ancak bu durum Dalmaçya'daki İtalya yanlısı kesim tarafından hoş karşılanmamış ve oradaki yetkililerin İçişleri Bakanı'na bu atamayla ilgili endişelerini belirten mektuplar atılmasına yol açmıştır.²¹² Bu itirazlara karşı

²⁰⁹ Drechsler, Jelačić'den alıntılararak şunları belirtmiştir: “Jelacic »Slovonska Lipa« ile bağlarını sıkılaştırarak 22 Ekim 1848'de Zwolfaxing'deki evinden buraya “Şanlı bir Slav gibi Slavdom'a sırtını dönmüş bir parti olan Pec'i yok etmek benim görevimdi.” yazdığı mektubunu yollar.” Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.168.

²¹⁰ Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.200.

²¹¹ Spiro Popović'i alıntılaman Novak'a göre, “Bu mutluluğun bir yansımasını »Narodne Novine« şiiirinde görebiliriz. Sırp Špiro Popović Šibenik'den şöyle bir mektup yollamıştır: »Kapımızda güneş doğdu! Bir banımız, bir partimiz ve bir düşesimiz var. İhtiyacımız olan tek şey Zagreb tahtında bizden birisi olması. Düşmanlarımız kara kara düşünün, çünkü güçleri tükenmek üzere.«” Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.203.

²¹² Dalmaçya temsilciliğinin tadilini değerlendiren Novak'a göre, “15 Mart'tan sonra, Baron Jelacic'in Hırvatistan ve Slavonya'da hala “Ban” olması ve bu bölgelerin Macaristan Krallığına bağlı olması nedeniyle bir vilayetin valisi bir diğeriyle yer değiştirmiştir. »Macaristan Krallığının Dalmaçya üzerinde hak iddia etmesinin haklı bir nedeni bulunmamakta ve bu nedenle Avusturya mahkemesi Macarları reddetmektedir.« »Hırvatistan ve Slavonya “banının” ismi Dalmaçya “banı” olarak değiştirilseydi, bu sadece bir onur madalyası anlamına gelirdi ve bu kişinin Dalmaçya Krallığı yönetiminde söz hakkı olamazdı.« »Dalmaçya bölgesine, Adriyatik'teki konumu ve buradaki en güvenli ve açık yer olması nedeniyle daha fazla önem gösterilmelidir.« Bu durumla ilgili gensoru veren bakanlar Dalmaçya yönetiminde bir değişiklik olup olmayacağını merak etmişlerdir.” Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.208.

Bakan Stadion Dalmaçya'nın yönetimine karışmayacağını ve kararın Slavlara bağı olduğunu açıklamıştır.²¹³

Jelačić'in vali olarak atanması İmparatorluk'taki Slav halkları tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmış ve birçok kişi Jelačić'i güney Slavlarını birleştiren bir güç olarak değerlendirmişti. 20 Mayıs 1848'de Karadağ piskoposu Peter II. Petrović Njegoš, Boka ve Dubrovnik'e hitaben yayınladığı bildiride yabancı propagandasına aldanmak yerine Josip Jelačić'a güvenilmesi gerektiğini belirtmiştir.²¹⁴ Jelačić'a duyulan saygı ve sevgi, Dragutin Baron Prandana tarafından bestelenen *Jelačić-Marsch*²¹⁵ da dahil olmak üzere, onunla ilgili birçok şarkı, hikaye ve kitap yazılmasını sağlamıştır.²¹⁶

4.2. Milliyetçi Kuruluş ve Oluşumlar

4.2.1. *Novine* ve *Danica Ilirska*

Gaj İlizm'in yayılmasında medyanın önemli bir faktör olduğunu düşünmüş ve 6 Ocak 1835 yılında Zagreb'de *Novine Horvatske* gazetesinin ilk sayısını yayınlamıştır.²¹⁷

²¹³ Novak'a göre, "Dalmaçya eskiden olduğu gibi ayrı bir krallık olarak kalmıştı. Ban Jelacic'in göreve gelmesi, hükümetin Dalmaçya'nın yönetsel yapısına ve bağımsızlığına karışmak istemediğini göstermişti. Ancak bakanlığın açıkça beyan ettiği bu görev seçimi ile Dalmaçya'da ve Soca'ya kadar uzanan bölgede yaşayan Slavlar göz önüne alınmıştır." Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.209.

²¹⁴ Novak, bildirisinde şunları belirtmiştir: "Vladica ve Karadağlılardan, Bokelj kilisesi ve Dubrovnik'deki kardeşlerimize selamlar: Topluluğunuz içinde birbirinden farklı gruplar olduğunu biliyorum. Sizlere kardeşleriniz ve tüm dünya üzerindeki en büyük yardımcılarınız olarak aklınızdaki soruları cevaplayacak bu açıklamayı yapıyoruz. İlk olarak sizden, yani kardeşlerimizden, farklı hedef ve ortaklıklarınızı bir kenara bırakmanızı, kalbiniz ve ruhunuzun tamamen halkınıza, Jelacic'e ve imparatorluğa bağı olan "Ban" boyuna (jednoplemenski) sadık kılmanızı rica ediyoruz [...]" Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.161-162.

²¹⁵ Kuhač'a göre, "Runjanin bu şarkı dışında sonraları Hırvatistan Cumhuriyetinin milli marşı olan »Lijepa Naša Domovino« şarkısını da yazmıştır." Kuhač, *Glasbeno nastojanje Gajevih Ilira*, s.33.

²¹⁶ Kuhač, *Glasbeno nastojanje Gajevih Ilira*, s.50.

²¹⁷ O tarihten beri bu gazeteler halen yayınlanmaktadır ve Hırvatistan Cumhuriyeti'ne aittir.

lirizm düşüncesini hem yayıncılığını hem de editörlüğünü yaptığı gazetelerle yaymaya çalışan Gaj, 10 Ocak'ta ise gazetenin ikinci baskısıve edebi versiyonu olan *Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalantinzka* ile İilir kültürünü yaymayı amaçlamıştır.

1835'de çıkan ilk sayılarında Kajkavski lehçesiyle yazılan *Novine Horvatske*, sonraki yıllarda Štokavski lehçesi kullanılarak toplu bir hale haline getirilmiştir. Gazetenin isminin *Novine Ilirske* ve *Danica Ilirska* olarak değiştirilmesinden sonra ise, İilirlerin *Ijekavski* aksanlı Štokavski lehçesine adapte olmaya başlayıp, 'İilir' ya da 'Hırvat' dillerinin lehçeleri olarak adlandırıldığı gözlemlenmiştir.²¹⁸ İilirizmin aynı dili konuşan insanlar arasında kolaylıkla yayılabileceği anlayışıyla çıkarılan *Novine Horvatske*'nin, Štokavski lehçesini benimsemesi nedeniyle geçek bir İiliriyayın organı olduğu söylenebilir.

Günümüzde Hırvat milli marşı olarak kullanılan ve Antun Mihanović tarafından yazılan *Lijepa Naša Domovino* da dâhil olmak üzere, birçok İilir eseri *Novine Horvatske* gazetesinde yayınlanmıştır. Bu eserlerin İilir kültürünü anlatması ve sonraları seri halinde toplanması nedeniyle bu gazetenin İilirizm hareketinde ne kadar önemli olduğu rahatlıkla görülebilir.

Novine Horvatske'nin 0 Ocak 1835'te yayınlanan ikinci baskısındaki *Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka* adlı makale, halkın dirilişinde gerçekten de önemli bir rol oynamıştır. Gazetenin bu baskısı ise İilirizm hareketinin etnik köken ve adetler bakımından doğru olarak anlaşılmasını sağlamıştır. Mažuranić kardeşler, Ljudevit Vukovitnović ve Dragutin Radovac gibi isimler de *Danica* bünyesinde bulunuyordu. *Danica Ilirska*'nın farkı versiyonları incelendiğinde önceleri yazılan makalelerin *Kajkavski* lehçesinde yazılırken, diğerlerinin ise Štokavski lehçesinde yazıldığı görülebilir. 10., 11. ve 12. basımlarda eski yazımlar 'č', 'ž', 'š' ve 'w'nin kullanımı ile 'j' harfi üzerindeki tirenin noktaya dönüştürülmesi gibi yeni kurallar ile değiştirilmiştir. Bu tür küçük değişimler ile Gaj ve diğer İilirler o dönemde kullanılan dili ulusal bir dil yapmayı amaçlamışlardır.

²¹⁸ Demir, "XIX. Yüzyılda Hırvat İilirizm Hareketi", s.225.

4.2.2. Matica Ilirska ya da Matica Hrvatska

Diriliş hareketinin gerçekleştirilmeye çalışıldığı yıllarda, ulusal kültürün ve İlizm hareketinin tanıtımı için birtakım kurumlara ihtiyaç duyulduğu düşünülüyordu. Bu şekilde benzer görüşlere sahip gençlerin bir araya gelmesi amaçlanmıştı. Bu düşünceleri eyleme döken ilk kişinin, 30 Temmuz 1836'da *Danica*'da "Někoja društva slavjanska kao sredstva narodne izobraženosti" ismiyle yayınladığı makalede tüm Slavların diriliş hareketlerini farklı dernekler aracılığıyla yürüttüklerini, ancak bu tür derneklere sahip olmadıkları için İlirlerinaynı şeyleri başaramadıklarını belirten Gaj olduğu düşünülmektedir.²¹⁹ T. Smičiklas'a göre Gaj, Hırvat Parlamentosu'na 'Milli İliir Cemiyeti'ne ihtiyaç duyulduğunu iletmiş ve Parlamento da (1835 tarihli XV fıkrasına göre) bu ihtiyaca milli dil ve edebiyatın tanıtımı için bir cemiyet kurulması kararı ile karşılık vermiştir.²²⁰

Diriliş hareketine ilişkin görüş ve fikirlerin, dil ve kültürün tanıtılmasında en etkili yerler čitaonica, yani okuma odalarıydı. Bu yerlerin açılmasında yetkililerin herhangi bir zorluk çıkarmaması nedeniyle okuma odaları hızlı bir şekilde tanınır hale geldi. Bu yerler hakkında Macar ve Avusturyalı yetkililer de bu tür yerleri önemsiz buldukları için herhangi bir itirazda bulunmadılar. Ancak bu yerler sayesinde gençler bir araya gelip düşüncelerini paylaşarak aralarında vatanseverliğe dayalı bir birlik oluşturabilmişlerdir. Bu okuma odalarından ilki Ocak 1338'de Varaždin'de "Priateljli našeg narodnog slavstva" ismiyle, ikincisi "Ilirsko čitanja društvo" ismiyle aynı yılın Mart ayında Karlovac'da, üçüncüsü ise Kont Janko Drašković'in önerisi ile Zagreb'de açılmış ve bazı İlirler bu yere "İliir Okuma Odası" (Ilirska Čitaonica)²²¹ ismini vermiştir.

İlirlerin bu odaların açılması taleplerinin belgeleri tam olarak bilinmemektedir, ancak 26 Haziran 1836 tarihli Zagreb Şehri Nr. 2102 no'lu "*İliir dilinin geliştirilmesi ve*

²¹⁹ Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.160.

²²⁰ Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.160.

²²¹ Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.162.

yaygınlaştırılması amacını taşıyan kişilerin eğitiminin sağlanması” maddesinin kabulü bu talebin karşılandığını göstermektedir. Bu maddenin kabulünden sonra, Kont Janko Drašković’in başkan ve kayıt memuru, Vjekoslav Babukić’in ise yazman olduğu bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıda Kont Janko Drašković tarafından İilir okuma odaları için çok büyük bir anlam taşıyacak bir konuşma yapılmıştır²²² ve Drašković konuşmasında o dönemde İilirler için büyük önem taşıyan konulara değinmiştir.²²³ İilir okuma odalarının ilk üyeleri arasında Kont Janko Drašković, Ljudevit Jelačić, Ivan Briglević, Valentin Vrančić, Eduard Zdencaj, Stjepan Pavleković, Petar Očić, Josip Stajdahr, Dr. Stjepan Mojes, Valentin Kirinić, Stjepan Pogledić, Dr. Ljudevit Gaj ve Dr. Matija Smodek bulunuyordu.²²⁴

İilrokuma odalarında tartışılanlar arasında diriliş hareketinin yaygınlaştırılması ve ekonomik ve sosyal sorunlar gibi önemli konular bulunuyordu.²²⁵ Bu sorunların çözümü için şarap ihracatı, kumaş imalatı, kâğıt imalı ve ziraat gibi öneriler verilmekteydi. Okuma odalarının üyeleri arasında gerçekleşen fikir alışverişleri, vatansever ruhun daha da belirginleşmesine yol açmıştı. İilir kitapları ve makalelerinin bir araya getirilmesi ve basılması için bir kuruma ihtiyaç duyuluyordu.

Yönetim Kurulu'nun 7 Mart 1839 tarihli toplantısında halkın ihtiyaçları görülmüş ve Matica Ilirska düşüncesi ve amacı ilk kez ortaya atılmıştı.²²⁶ Sonrasında ise Ilirska Čitaonica yönetimi bir kez daha (15 Mayıs 1839'da) diriliş hareketinin önemli isimleri Kont Janko Drašković, Grof Karlo Festetić, Andrija Marković, Baron F. Kulmer, Dr. Ljudevit

²²² Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.162-163.

²²³ Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.162.

²²⁴ Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.162.

²²⁵ Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.168.

²²⁶ “Toplumumuzun hedefi okur yazarlık, bilim ve zanaat dallarında kapsamlı bir eğitim olsa da... “İilrya okurları” amaçları gazete ve kitap okuyan bir topluluk olarak kurulmuştur. Bu yeni topluluk Prag’daki “Çek Matris” grubuna ve Budapeşte’deki “Sırp-İilir” grubuna benzemektedir. “İilrya Ana” kurumunun amacı İilir dilindeki kitapların toplum için basılmasıdır.” Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.171.

Gaj, Blaž Svagel, Ivan Zidarić, Aleksandar Zdencaj, Metel Ožegović, Juraj Juratović, Stjepan Pogledić, Valantin Vrančić, Aleksej Rakovac, Ferdinand Zerjavić, Vjekoslav Babukić, Antun Vakanović, Tadija Ferić, Franjo Zengeval, Ivan Bunjevac, Aleksandar Mraović, Dimitrije Demeter, Antun Mažuranić, Dragutin Rakovac, Ambroz ve Nikola Vranjican ve diğerleri tarafından imzalanan talebi tekrar gündeme getirdi.²²⁷ Diğer isteklerin yanı sıra bu talepte ‘ tarafların’ (ovim stranama) milli dil ve edebiyatın yaygınlaştırılmasını sağlayacak bir topluluk oluşturulması amacı bulunuyordu²²⁸ ve bu talepler imparator Gaj’a sunuldu.²²⁹

Ilirska Čitaonica yetkililerden resmi bir onay beklemek istenilmediği için Matica Ilirska’yı göstermelik olarak kurmuş ve açılışında Kont Janko Drašković bir konuşma yapmıştır. Böylece, milli dil ve kültürün yaygınlaştırılması için çok daha önemli olan bir kurum daha kurulmuştu. Kont Janko Drašković konuşmasında bu grubun kurulunda Dr. Ljudevit Gaj, Dr. Demeter, Lj. Vukotinović ve Vjekoslav Babukić’in²³⁰ bulunması yönünde oylama yapılmasını önermiştir.

2 Haziran 1842 yılında gerçekleşen 9. Parlamento Toplantısında (Devetom obćenitom saboru) Piskopos Josip Kuković’in Matica Ilirska’ya 400 forints değerinde gümüş para bağış yapması ve Ivan Gundulić’in *Osman* kitabının burada basılan ilk kitap olacağı konuşulmuştur.²³¹ Sonrasında ise 14 Eylül 1842 yılında gerçekleşen 10. Parlamento Toplantısında (Desetom obćenitom Saboru) ise yine bu kuruma yönelik, başta Viyanalı Miloš Obrenović’den gelen 100 gümüş para olmak üzere, büyük bir bağışın yapıldığından bahsedilmiştir.²³² Čitaonica yönetimi Matica Ilirska’nın kaynak sorununa dikkat çekmiştir.

²²⁷ Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.171-172.

²²⁸ Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.172.

²²⁹ Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.173.

²³⁰ Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.197.

²³¹ Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.197.

²³² Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.198.

Kuruluşun daha çok kitap basabilmesi için ödünç verme sistemi ile kaynaklarını artırması gerekiyordu. Ancak kitapların ödünç verilmesi sırasında Čitaonica yönetimi ödünç verilen kişinin ekonomik durumunun incelenip öyle onaylanması şartını getirmişti.²³³

Čitaonica ve Matica Ilirska gün geçtikçe önemini arttırmış ve Macar ulusalcıların dikkatini çekmeye başlamıştı. Bunun üzerine Macar heyetleri Zagreb'deki yetkililerden bu iki kurum hakkında bilgi talep ettiler. Bu gelişme 'İlir' kelimesinin yasaklanmasından sonra ilk kez 13 Nisan 1843'de yapılan Yönetim Kurulu toplantısında görüşülmüştür.²³⁴ Sonraları ise Ilirska Čitaonica ismi Čitaonica olarak, Matica Ilirska ise Matica olarak değiştirilmiştir.

İlerleyen yıllarda Matica daha da büyüyerek Halk Evi (Narodni Dom) adını aldı. Buna ek olarak milli kültürel hazinayı barındıracak bir Halk Müzesi (Narodni Muzej) açılması fikri de 18 Mart 1847 tarihinde Čitaonica yönetiminin düzenlediği toplantıda ortaya atıldı. Müze için gerekli olan sermayenin çoğu Narodna Čitaonica aracılığıyla çok kısa bir süre içinde toplandı. Ancak o dönemde 'İlir' isminin yasaklanması nedeniyle bu kelime yerine 'milli' (narodni) kelimesi kullanılmaya başlandı. Bu tür kısıtlamalar diriliş hareketinin eylemlerinde gerilemelere sebep olmuş ve hatta 21 Aralık 1846'daki Narodna Čitaonica toplantısında Kont Janko Drašković kurumun toplantılarına katılımın azaldığını üzümlere belirtmiştir.²³⁵

Sonraki dönemlerde Čitaonica daha çok Matica ve Narodni Muzej üzerine yoğunlaşmaktaydı. Narodni Dom'un daha fazla özgürlüğe sahip olması nedeniyle bu kurum aracılığıyla daha fazla iş gerçekleştirilebildi. Matica tarafından basılan dekontların İlir isminin 1846 yılında Zagreb'de yasaklı olması nedeniyle basılamaması sonucunda, basımevinin isminin 'Matica horvatsko-slavonska'²³⁶ olmasına karar verildi. İlk başkanı

²³³ Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.198.

²³⁴ Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.201.

²³⁵ Bu toplantıda başkan Janko Drašković, Ravlić'i kast ederek, »[...] bu konu hakkındaki üzüntülerini belirttiler ve soylular (yönetici kadrosu) bu kuruma çok az dikkat gösterip halkımızın iyi insanlarına gereken değeri vermediler...[...]<« demiştir. Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.208.

²³⁶ Ravlić, *Ilirska Čitaonica u Zagrebu*, s.213.

Kont Janko Drašković olan ve 10 Şubat 1842’de kurulan Matica ile diriliş hareketi, getireceği kültürel bilincin tanıtılması ve yayılması açısından önemli bir unsur kazanmış oldu.

İlk başkanı Kont Janko Drašković olan ve yazmanı ise 1846’ya kadar Vjekoslav Babukić olan Matica’da 1844 yılında Ivan Gundulić’in yazdığı *Osman* kitabı yayınlanmıştır. Bu önemli esere ek olarak Antun ve Ivan Mažuranić’in eserleri de yine de burada basılmıştır. Bu dönemde burada editörlük yapan isimler Stanko Vraz, Ljudevit Vukotinović, Dragutin Rakovac, Mirko Bogović ve Andrija Torkvat Brlić iken, 1846 yılından 1851’e kadar kurumun kâtipliğini yapan isimler Stanko Vraz, Andrija Torkvat Brlić ve Jacob Užarević olmuştur. Matica Ilirska’nın önemli edebi eserler yayınlamasının yanında gerçekleştirdiği etkili işlerden biri de Stanko Vraz’ın fikri üzerine çıkartılmaya başlanan *Kolo* dergisidir. O dönemde çıkartılan ilk edebi dergi olan *Kolo*, hem edebi eserler hakkında haberler vermiş, hem de onları değerlendirmiştir. Bu bakımdan Stanko Vraz’ın Slavonya’da edebi eleştiri alanında bir öncü olduğu ve diriliş hareketinin edebi yönünde önemli bir pozisyona sahip olduğu söylenebilir. Bunun dışında, Matica Ilirska ve Narodni Muzej’in doğmasına yol açması nedeniyle “İlir Okuyucularının” o dönemde Zagreb’deki diriliş hareketi topluluklarından en önemlisi olduğu söylenebilir. 1850 yılında Čitaonica kapansa da, önceleri geri planda kalan Matica çalışmalarına devam edebilmiştir.

4.3. Milliyetçi Hareketler

4.3.1. Ilirizm Hareketi

Slavonya ve Dalmaçya’da yaşayan nüfus Habsburg İmparatorluğu’ndaki birçok farklı etnik kökenden oluştuğu için dil ve coğrafya bakımından bir bütünlük bulunmamaktaydı. Dilsel benzerliklerden bağımsız olarak, buradaki halklar bu köklerin etkisinde uzun yıllar kaldıkları için bir birliğin oluşmasına ihtiyaç duymamaktaydı. Alman ve Macar milliyetçiliğinin yükselmesiyle birlikte bu halklar kendilerinin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’ndaki büyük milletlerin hedefi olduklarını hissettiler ve bu baskı

arttıkça diriliş hareketi destekçileri kendilerini sıkışmış ve güçsüz bir halde buldular. Bu bölgelerdeki genç öğrenciler ise diğer Slav öğrencilerle ilişkiler kurarak bu milliyetçiliğe karşı fikirler üretti ve diriliş hareketini başlattılar.²³⁷

1820’lerde bu öğrencilerin kendileriyle aynı görüşleri paylaşan kişilerle birleşip hareketi güçlendirmeleriyle birlikte 1830’lu yıllarda hareket resmen başlamış oldu. Slavonya, Sırbistan, Carniola, Carinthia, Dalmaçya ve İstirya gibi aynı dilin konuşulduğu yerlerdeki öğrenciler İmparatorluk’taki öğrenci merkezlerinde toplandılar. Tarihçilerin İlirizm Hareketi’nin başladığı ve geliştiği yıllarla ilgili tereddütleri bulunmaktadır. Ancak birçok tarihçi bu hareketin başlama noktasını *Novina ve Danica Horvatske* eserlerinin basıldıkları yılları olarak almaktadırlar. İlirizm Hareketi’nin bitişi ise 1849 yılında devrimin başlaması olarak sayılmaktadır.²³⁸ Bu yıldan sonra ise diriliş hareketi içinde büyük bir

²³⁷ Stanišić diriliş hareketini şöyle açıklar: “Ren Nehri ve Alplerin güneyindeki bölgelerde Alman Birliğinin sahip olduğu tarihi bölgelerde yaşayan değişme eğilimli topluluklar, Apenin yarımadasındaki bağlantısız bölgeler ve Habsburg Monarşisinin çok etnikli olması gibi nedenler ile diriliş hareketleri bu bölgelere has bir özellik haline gelmiştir. Bu bölgelerdeki ulusal hareketler, gelenekleri henüz bir toplum bilinci göstermeyen toplumun ideolojisi, politikayı oluşturan temel tabaka ya da etnik toplulukların ideolojik sistemleri ile şekillendirerek ulusları oluşturmuştur. Bu süreçte ulus yeni bir olgu olarak değil, eskinin yeniden düzenlenerek “şanlı” ya da “henüz keşfedilmemiş” kimliklerin “canlandırılması” olarak görülmüştür. Günümüzde bir ulusun yeniden şekillendirilmesi için kullandığımız kelimenin “diriliş” (İtalyanca: risorgimento) olması da bundan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle “Hırvat Diriliş Hareketi” (Hrvatski narodni preporod) ile kastedilen şey, topluma soyluluk ve yurttaşlık ile harmanlanmış gelenek ve sosyal sınıflar ile modern Hırvat ulusunun kurulmasıdır. Bir ulus hareketi olarak ifade edilen olgunun başlangıç aşaması ve bu hareketin temeline “diriliş hareketi” denilmektedir. Hırvatistan’daki Diriliş Hareketi “İlirizm Hareketi” (Ilirski pokret) ismi altındadır. Bunun nedeni, Hırvat Ulusal Bileşme Sürecinin (“Hırvat Diriliş Hareketi”) başlangıcının Güney Slavlarının benimsediği ideoloji olan İlirizm akımıyla birlikte başlayan bir hareket olmasıdır. İdeolojilerde farklı katmanların ve sistemlerin olması bu duruma etki etmiştir.” Stanišić, *Ljudevit Gaj – Od svehrvatstva do ilirstva*, s.20.

²³⁸ Ancak bu fikre karşı olan kişiler de bulunuyordu. Stanišić’e göre, “[...] bir yandan »Dokumenti za naše podrijetlo hrvatskoga preporoda« isimli derlemede yer aldığı gibi Hırvat uyanış hareketinin kökenlerine dikkat çeken tarihçi Franjo Fancev, diğer yandan birçok makalede Hırvat Uyanış Hareketinin Hırvatçılık fikri

değişim yaşandı ve dilsel ve kültürel benzerliklere bağlı mezhepler arası görüşlerin ortaya çıkışı ile “İlirizm Hareketi“ ismi hareketin genel haliyle uyumsuz hale geldi. Bunun sonucunda da diriliş hareketi Hırvat milletinin etnik özellikleriyle ilgili hale gelerek “Hırvat Ulusal Hareketi” adını aldı.

Ljudevit Gaj, Ján Kollár ile tanıştıktan sonra halkı için avantajlı olacak bir görüş geliştirmeye çalıştı. Yapılan tarihsel araştırmalar farklı şeyler söylese de, önemli olan şey yükselen büyük milliyetçilikler karşısında Gaj ve onun gibi düşünenlerin çözüm yolları aramaları ve kendi insanlarını kurtarma çabalarıdır. Tüm bu amaçlar doğrultusunda Gaj Slavlar ile ilgili ayrıntılı bir teori oluşturmak için *Die Schlösser bei Krapina* adlı eserini yazmış ve Ján Kollár ile birlikte Macar milliyetçiliği ve Alman hayranlığının karşısında duracak bir ideoloji inşa etmeye çalışmıştır.

Başlarda bir sonraki adımın ne olacağını tam olarak kestiremeyen Ján Kollár ve Ljudevit Gaj, diriliş hareketine çevrelerine Slav halklarının birliği fikrini yayarak başladılar. O dönemde milliyetçiliğe karşı kurulan “Slav Savunmasının“ ideal modelinin Ruslar, Lehler, Çekler ve Güney Slavlarından oluşması gerektiğini düşündüler. Tüm bu fikirler farklı bölgelerdeki öğrencilerin birbirleriyle temasa geçmesi ile yayılmaya devam etti ve en sonunda Macar ve Alman milliyetçiliğine karşı olarak Panslavcılık doğdu.

Harekete dair fikirlerin giderek yaygınlaşması benzer düşünceleri destekleyen kişiler birbirleriyle temasa geçerek hareketin uygulanması adımına geçti. 1832 yılında Peşte’den Zagreb’e dönüşünden sonra Gaj, kendisiyle aynı düşüncede olan insanları burada toplayarak İlirizm Hareketi’ni uygulamaya geçirmek isteyen istekli ve bilgili bir topluluk oluşturdu. 1835 yılında *Novine* ve *Danica* eserlerini yayınlaması ile birlikte Gaj, hem İlirizm Hareketi’ni başlatmış, hem de bu hareketin temsilcisi, idologu ve örgütleyicisi olmuştur.²³⁹

ile başladığını ve Gaj’ın da bu fikirle yola çıkıp sonraları başka bir yola girdiğini anlatıyordu.” Stanišić, *Ljudevit Gaj – Od svehrvatstva do ilirstva*, s.19.

²³⁹ Daspalatović, *Ljudevit Gaj između kulture i politike*, s.285.

Bu dönemlerde hareketin yayıldığı bölgelerde Slav dilinin farklı ağız ve lehçelerle kullanılması harekette büyük bir açmaz yaratmıştı. Bu duruma yönelik olarak dilin çerçevesinin çizilmesi ve sadeleştirilmesi büyük bir önem taşımaktaydı. Slavonya ve Zagreb çevresinin büyük bir kısmında Čakavski ve Kajkavski lehçeleri, Dalmaçya ve İstirya’da Ijekavski lehçesi, Ragusa Cumhuriyeti’nde ve Krajinna bölgesinde ise Štokavski lehçesi kullanılmaktaydı. Bu karışıklık İlirler için dilin sadeleştirilmesi karşısında bir engeldi. O döneme kadar üretilmiş sayıca fazla olan edebi eserlerin tüm lehçelere benzer bir dilde birleştirilmesi gerekmektedir. Güney Slavlarının birleşmesi fikri de lehçelerin tek bir dil hale gelmesiyle o dönemde bir zafer elde etmiş oldu. Štokavski lehçesinin ortak dil için uygun olarak görülmesiyle de İlirlerin Güney Slavları tek bir Slav topluluğu olarak birleştirmek istedikleri açıkça anlaşılabilir.

Hareketin ilk yıllarında Gaj ve diğer İlirler bu harekete ne isim vereceklerine karar veremiyorlardı. Çünkü bu harekete isim verilmesi ona dâhil edilecek olan ülkelerin, milletlerin ve dillerin de isimlendirilmesi anlamına geliyordu. Böylesine karışık bir konu hakkında Gaj, *Novine* ve *Danica Horvatske* eserlerinin adlarını *Novine Ilirske* ve *Danica Ilirska* olarak değiştirdi. Bu isimlerin değiştirilmesinden sonra eserlerdeki yazım tarzı da değiştirildi ve diğer metinlerde de Štokavski lehçesi kullanılmaya başlandı.²⁴⁰

İlirlerin amaçlarına uygun olarak, başlangıçta İlizizm Hareketi’ne birçok farklı millettten destekçi kazandırılmıştı. Hareketin bu çeşitlilik gayesi, hareketin önemli isimlerinden olan Stanko Vraz’ın Slovenya asıllı olmasından da anlaşılabilir. Sırbistan nüfusunun bir kısmında da kendilerini İlir olarak gören kişiler bulunmaktaydı.²⁴¹ İlirler

²⁴⁰ Đilas’a göre, “İlir ismi küçük bir bölgedeki Hırvatları kapsayan Hırvat ismine kıyasla daha fazla ulusu kapsamı nedeniyle daha uygundu.” Đilas, *Osporavana zamlja – Jugoslovenstvo i revolucija*, s.47.

²⁴¹ Stefanovićeve’ya göre, “İlir hareketine katılan Macaristan’da yaşayan Sırlar Jovan Subotić ve Jovan Sundečić’di. Jovan Subotić (1817-1876) “Kralj Dečanski” şiiri ile ünlendi ve 60’lı yıllarda birçok halk tiyatrosu eseri yazdı. 19. Yüzyılın ikinci yarısında ismini daha çok duyuran Jovan Sundečić (1825-1900), ilk eserinde Hırvat-Sırp birliği konusunu öne çıkardı.” Stefanovićeve Koraljka, *Ideja panspavizma u češkoj književnosti prve polovine 19. veka u poređenju sa istom idejom u srpskoj književnosti*, s.116.

Osmanlı İmparatorluğu yönetiminde bulunan Bosna'daki Katolik rahipler arasında vatanseverlik duygularının artmasını da sağlamıştı. Tüm bunlara bakıldığında hareketin en başından devrimin gerçekleştiği 1849 yılına kadar aynı amaç etrafında toplandığı söylenebilir. Đilas'a göre İlirlerin kendilerine bu ismi uygun görmelerinin nedeni farklı lehçelerden kaynaklanmaktadır. O dönemde Štokavski'nin Kajkavski lehçelerine daha çok benzemesi nedeniyle, bu lehçenin Hırvat lehçesi olması pek fazla kabul edilememekteydi. Bu nedenle Štokavski olduğu iddia edilen İtir ismi Sırp'lar tarafından da kabul edilmiştir.²⁴² İtirler genellikle 'Hırvat' ya da 'Sırp' kelimelerinin kullanımına karşı çıkmamaktaydılar. Ancak bu kelimelerin ulusal bir anlam taşıyan 'İtir' kelimesine göre daha çok bölgesel bir anlam taşıması nedeniyle İtir kelimesi kullanılmıştır.²⁴³ 1847 tarihli *Narodne Novine* makalesindeki Zagreb sulh hakiminin iade edilmesi konusunda Gaj, 'narodni' ve 'horvatski' kelimelerini de ulusal dil çerçevesinde kullanmıştır.²⁴⁴

İtirizm Hareketi en çok Slavonya ve Dalmaçya'daki kültürel bilinçlenme döneminde etkili olmuştur. Bu bölgelerde İtirizm Hareketi'ndeki birlik fikrinin yayılması için birçok konser verilmiş ve etkinlik yapılmıştır.²⁴⁵ Bu etkinliklerde genellikle halk dansları yapılmaktaydı²⁴⁶ ve ayrıca Lisinski tarafından bir İtir operası bestelenmiştir.²⁴⁷

²⁴² Đilas, *Osporavana zamlja – Jugoslovenstvo i revolucija*, s.48.

²⁴³ Đilasa' göre, "İtirler hiçbir zaman "Sırp" ve "Hırvat" kelimelerini kullanmaktan çekinmemiş; ancak bu kelimeleri milli bir adlandırma olarak da benimsememiştir. Bu adlandırmaları İtirler daha çok kabile ve bölge anlamlarında kullanmışlardır. Kiril kelimesine karşı da herhangi bir olumsuz tutum içinde bulunmayan İtirler, Hırvat yönetimleri ve eğitim enstitülerinde Latince ile birlikte kullanmışlardır." Đilas, *Osporavana zamlja – Jugoslovenstvo i revolucija*, s.51.

²⁴⁴ Suyer, Pavel, "Ljudevit Gaj i obnova posljednjeg Gradečkog magistrata g. 1847", *Historijski zbornik - Povjesno društvo Hrvatske*, Zagreb 1956, s.65-66.

²⁴⁵ "18 Nisan'dan önce kaçmışlardı. 1838 yılında "Prvi narodni ilirski koncert" adında bir konser düzenledi ve bu konserde İtir dilinde sadece İtalyan ve Alman operaları sergilendi." Kuhač, *Glasbeno nastojanje Gajevih Ilira*, s.22.

²⁴⁶ "Josip Posezić, Nikola Erdeljac ve David ve Krsto Janković'den oluşan "Osječko tanburaško društvo", 14 Mayıs 1841 tarihinde Pecs şehrinde "İlirsko kolo", "Ilirsku polku", "Povratjanca" i "popievke: "Nek se hrusti",

Kültür aracılığıyla İlizizm ruhunun ‘Hırvat’ ya da ‘Sırp’ ruhunun yerine geçmesi beklenmekte ve bu amaçla bazı şarkıların isimlerinde “Ben genç bir Sırp’ım” yerine “Biz İlizizm” gibi değişiklikler yapılmaktaydı.²⁴⁸

Kültürel alanda yapılan bu değişiklikler zamanla toplumun tüm katmanlarında yapılmaya başlandı. Başlarda kültürel bir mücadele olan hareket, sonraları politik bir mücadeleye dönüştü ve insanların bu kültüre kendilerini yakın hissetmeleri sayesinde artık Slavonya ve Dalmaçya’da kültürel olarak değişimler meydana geldi. İlizizm Hareketi’ne karşı artık ‘yabancı’ hale gelmiş eski kültür tepki çekmeye başlamış ve toplumda bazı değişimler görülmüştür. Zagreb’deki Alman Tiyatrosu’nun sahibi Heinrich Bornstein’ın 1839 yılında *O utemeljenju ilirskog narodnog teatra* (“İlir Ulusal Tiyatrosunun Kurulması Hakkında”) makalesini *Danica*’da yayınlaması bu tepkilere örnek olarak gösterilebilir.²⁴⁹

İlizizm Hareketi tarihsel bağlamda gerçek anlamda bir diriliş hareketidir. Ancak, apolitik ve pasif bir hareket olarak bu oluşum Habsburg İmparatorluğu’na daha yakın gözükmekteydi. Viyana bu hareketi Budapeşte’ye karşı bir direniş olarak görmesi nedeniyle, önceleri ekonomik de dâhil olmak üzere birçok açıdan desteklemiştir. Sonraları ise hareketin kültürel bir diriliş yaratması ve imparatorluğun esaslarına karşı bir duruş sergilemesi nedeniyle, imparatorluk bu harekete olan desteğini bırakmakla kalmayıp, aynı zamanda ‘İlirski’ ve ‘narodni’ kelimelerini de yasaklamıştır. Hareketin en önemli yayın organları *Novine* ve *Danica* idi, ancak sonraları kütüphanenin açılmasıyla birlikte başka alanlarda çalışmalarını sürdürdüler. Vraz’ın *Kolo* eserini yayınlayarak İlizizm Hareketi’ne başka bir katkıda bulundular. Çoğu kişiye göre İlizizm 1849 yılında gerçekleşen Devrim’e

„Hajdemo braćo, hajdjunaci“ ve diğer halk geleneklerini benimseyen bir “İlir eğlencesi” düzenlemiştir.”
Kuhač, *Glasbeno nastojanje Gajevih Ilira*, s.33-34.

²⁴⁷ Kuhač, *Glasbeno nastojanje Gajevih Ilira*, s.35-36.

²⁴⁸ Kuhač, *Glasbeno nastojanje Gajevih Ilira*, s.45.

²⁴⁹ Šidak: “Makalesinde diğer ulusların (Çekler, Macar, Polonyalı) kendi tiyatroları olduğunu ve »Cömert kocaların anadil ile birleştiği Hırvatistan Krallığının başkentinde... en azından milli İlir tiyatrosunu takdim edecek birileri bulunamaz mı?« [...]“ Ravlić, “Ilirska Čitaonica u Zagrebu”, s.175.

kadar etkisini sürdürmüştür ve sonrasında ise Slavonya ve Dalmaçya’da gerçekleşenler bu hareket çerçevesinde değerlendirilmemiştir.²⁵⁰ Bununla birlikte İlizm mücadelesinin İtalyan bir bakış açısıyla incelenmesi için “Il grande Ilirio“ örneği verilebilir.²⁵¹

4.3.2. Devrim (1848 – 1849)

23 Mart 1848’de Kral ve İmparator I. Ferdinand, Jelačić’i danışmanı olarak atamış ve ona yerel yöneticiliğini tanıma anlamına gelen ‘Hrvatski ban’ (Hırvat banı) sıfatını vermiştir. Bu sayede tümgeneral ve iki alayın komutanı olan Jelačić, 8 Nisan 1848’de Viyana’da resmi yemin töreninde taç giymiştir.²⁵² Bu tören aynı zamanda Hırvat Ulusal Kongresi’nin açılış seremonisi sayılarak milli açıdan sembol bir gün olarak tarihe geçmiştir.

Jelačić göreve geldikten sonra başta 25 Nisan 1848 tarihinde köleliği kaldırması olmak üzere birçok değişiklik getirmiştir. Aslında halihazırda var olan kölelik karşıtı yasayı onaylayan Jelačić, bu kararıyla Slavonya kasabalarında bir kahraman olarak görülmüş ve kendisine büyük saygı duyulmasını sağlamıştır. 9 Haziran 1848’de Hırvat Parlamentosu “Hırvatistan, Dalmaçya ve Slavonya Krallığı”nın²⁵³ Macaristan, Konsey ve Hırvatistan Hükümeti ile olan ilişkisine düzenleme getirmiş ve Hırvat dilinin resmi dil olmasına karar vermiştir. Onun çok ileri gittiğini gören V. Ferdinand, buna karşılık olarak 10 Haziran

²⁵⁰ “Macarların baskıları sonucunda İlizm etkisini kaybetti ve üzerinde daha çok düşünülmüş ancak yanlış anlaşılmalı bir düşünce olan “Yugoslavcılık” ortaya çıktı. Önceleri Hırvat müziği alanında ortaya konulan eserler bu yeni düşünceye uymamaktaydı.” Kuhač, *Glasbeno nastojanje Gajevih Ilira*, s.50-51.

²⁵¹ Novak bu makaleden alıntılar yaparak şunları belirtir: “İtalyanca yazılmış “Il grande Ilirio” (Büyük İliya) makalesinde “Avusturya ve Türkiye’deki İlirler kendi kendilerini yönetememektedirler...[...] Verilen mücadele sonucunda kazanılmış bir ödül olarak nitelendirilen Büyük İliya, Güney Slavların memleketidir.” Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.156.

²⁵² Švoger, Vlasta, *Ban Jospi Jelačić u očima svojih savremenika*, s.249-250.

²⁵³ Triune krallığı (Kraljevina Hrvatske, Dalmacije i Slavonije)

1848’de Jelačić’e verilen tüm hakların ve onursal sıfatların geri çekildiğini belirten bir manifesto yayınlamıştır.²⁵⁴ Josip Jelačić bu manifestodan habersiz olarak 19 Haziran 1848’de Viyana’ya Hırvat Parlamentosu’nun Slavlara daha fazla hak kazandırmasını içeren bir düzenlemeyi krala sunmayı amaçlıyordu.²⁵⁵ Manifestonun Triune Krallığı’nda yayılması üzerine Parlamento 21 Haziran 1848’de gerçekleştirdiği oturumda tüm halkı ve İtalyan askerlerini savaşa davet etmiştir.²⁵⁶

Tüm bu etkenlerin Macaristan ve Triune Krallığı arasındaki gerilimi daha da artırmasıyla taraflar Viyana’da çözüm arama yolunu seçti. 29 Temmuz 1848’de Macar yönetici Batthyány ile Jelačić arasında Viyana’da gerçekleşen görüşmeden de sonuç çıkmadı ve Macaristan milliyetçiliği, Peşte’de gerçekleşen devrim ve Alman milliyetçiliğinin yarattığı baskılar sonucunda İmparator V. Ferdinand durumu ve ülkesini kontrol altına almak istedi. Bu doğrultuda imparator, Josip Jelačić’e eski yetkilerini verme amacıyla 10 Eylül’de bir mektup yollayarak yayınladığı manifestoyu geri çektiğini bildirdi. Jelačić askerleriyle birlikte Budapeşte’ye varmak üzereyken, Ferdinand’ın onu Macaristan İmparatorluk Ordusu’nun komutanı ve idarecisi yapmasından sonra, 3 Ekim’de imparatorluk ordusu da bu gruba katıldı.²⁵⁷

Bu dönemde Habsburg İmparatorluğu’nda ayrılıkçı grupların merkeze baskı uygulaması, 28 Eylül 1848’de Budapeşte’de imparatora karşı isyan çıkması ve 6 Ekim 1848’de Viyana’da Büyük Almanya’nın kurulması amacıyla devrimin başlaması gibi birçok olay yaşanmaktaydı.²⁵⁸ Bazılarına göre bu devrim, ayrılıkçı düşüncenin güçlendirilmesi ve Jelačić’in ordusunun Peşte’den uzaklaştırılması amacıyla Macaristan tarafından desteklenmekteydi. Bu gelişmelerden haberdar olan Jelačić, ordusu ile

²⁵⁴ Švoger, *Ban Jospi Jelačić u očima svojih savremenika*, s.252.

²⁵⁵ Avusturya-Macaristan’daki Slavların daha fazla hak elde etmesi anlamına gelen ve Panslavizme karşı olarak çıkan Avustroslavizmin önerdiği bir fikirdi.

²⁵⁶ Švoger, *Ban Jospi Jelačić u očima svojih savremenika*, s.252.

²⁵⁷ Šidak, Jaroslav, “Revolucija godine 1948.-49”, *Historiski zbornik*, Broj 1-4, Povjesno društvo Hrvatske, Zagreb 1948, s.37.

²⁵⁸ Šidak, “Revolucija godine 1948.-49”, s.37.

Viyana'ya döndü ve burayı kuşatma altına aldı. Macaristan'da Macar askerleriyle birlikte hareket eden devrimcilerle imparatorluk ordusunun kısa süren çarpışmasından imparatorluk ordusu galip çıktı ve Jelačić bu savaş sonucunda birçok madalya kazandı.²⁵⁹

16 Aralık 1848'de Prens Windisch-Graetz komutasındaki imparatorluk ordusu Peşte ve Buda'ya ilerlemişti. Üç ayrı bölüme ayrılarak idare edilen ordunun Josip Jelačić tarafından yönetilen kısmı 5 Ocak 1849'da Buda ve Peşte'ye girdi ve bunun üzerine yeni imparator olan I. Franz Joseph, Jelačić'i Rijeka ve geri kalan bölgenin valisi ilan etti. "Hırvatların bulunduğu bölgelerin" birliğinin Hırvat tarihinde ilk kez sağlanması anlamına gelen bu durum, Josip Jelačić'in de saygı duyulan tarihi bir figür olmasına yol açmıştır.²⁶⁰

Josip Jelačić'in Viyana ve Macaristan'daki, Kont Radetzky'nin İtalya'daki, Windisch-Graetz'in ise Çekler arasındaki devrimi bastırması, onların birçok kişi tarafından Habsburg İmparatorluğu'nun kurtarıcısı olarak görülmelerini sağlamıştır. Buna karşılık kimileri bu üç ismi devrimi engellemeleri nedeniyle eski sistemlerin ve karşı devrim güçlerinin savunucuları olarak saymıştır. Özellikle Marx ve Engels'in o dönemde özellikle Josip Jelačić'i bu nedenlerden ötürü suçladıkları bilinmektedir.²⁶¹

Ancak, tüm bu yaşanan gelişmelerin ardından 4 Mart 1849'da Viyana'da yeni bir anayasa çıkartılmıştır.²⁶² Bu anayasaya göre Slavonya ve Dalmaçya'da yaşayan halkın hakları kısıtlanmış ve 1848 yılında başarılan her şey kaybedilmiştir. Birçok İllir çatışma süresince destekledikleri tarafı sorgulamış ve aldıkları kararların aslında Viyana'nın çıkarları için kullanıldığını fark etmiştir. Ancak, Josip Jelačić çalışmaları sayesinde Macaristan'dan bazı bölgeleri ele geçirmeyi başarmıştır.

²⁵⁹ Šidak, "Revolucija godine 1948.-49", s.37.

²⁶⁰ Kuşatma ve Jelačić'in Rijeka ve etrafının valisi; Slavonya, Hırvatistan ve Dalmaçya'nın da yerel yöneticisi haline gelmesine Hırvat tarihi büyük önem vermektedir. Bölgenin "birliğinin" sağlanması da Jelačić'i milli bir kahraman yapmıştır.

²⁶¹ Pederin, "K. Marx i F. Engels o pitanju panslavizma", s.281-282.

²⁶² Novak, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, s.252-262.

O dönemde diriliş hareketi destekçilerinin toplandığı Zagorye’de²⁶³ bulunan Çek devrimci Josef Václav Frič, devrimden sonra Slavonya ve Dalmaçya’daki durumu değerlendirmiş ve Jelačić’i destekleyen kişilerin Ljudevit Gaj gibi yenilikçilerde gördükleri şiddetli tutumdan kaynaklandığını belirtmiştir.²⁶⁴ Verilen tüm bilgilerden hareketle, İlirlerin Bosna, Karadağ, Makedonya ve Sırbistan’daki halkların tümünden oluştuğu ve tüm dilleri ‘kendi’ dilleri saydıkları söylenebilmekte ve hatta bazı kaynaklara göre Karadeniz’i de benimsedikleri belirtilmektedir.²⁶⁵

Sonuç olarak, 19. yüzyıldaki İlizizm Hareketi’nin gelişimi, hareketin önemli isimleri, nasıl şekillendiği ve oluşan durumlara karşı nasıl tepki verildiği bu tezde anlatılmıştır. Hareketin başladığı yıllarda önemli isimlerin belirli bir plana sahip olmaması, onları iç ve dış faktörlerin verdiği ilhamlarla farklı fikirler ve yollar üretmeye itmiştir. 19. yüzyılın ilk yarısında İlizizm Hareketi olarak başlayan hareket, sonraları Hırvat ulusal hareketine evrilmiştir.

Esas itibariyle 19. yüzyılın ilk yarısında incelediğimiz bölgedeki diriliş hareketi, Habsburg İmparatorluğu’ndaki Güney Slavlarının birliğinin sağlanmasını amaçlayan İlizizm Hareketi’ydi. Bu hareketin esaslarında hem İmparatorluk içindeki hem de dışındaki Güney Slavlarının “kültürel” ve “dil” bariyerleri olmaksızın birleştirilmesi yatıyordu. Bunun dışında, (özellikle Viyana kaynaklı) etkenlerin Gaj’ı nasıl etkilediği ve 1849 yılındaki devrimden sonra hareketin nasıl bir yola girdiği de açıkça görülebilmektedir. Yani, 19. yüzyılın ilk yarısındaki Slavonya ve Dalmaçya’daki tek odaklı harekete İlizizm

²⁶³ Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.172.

²⁶⁴ Václav’ın yazdıklarını Drechsler şöyle aktarmıştır: “Hoşnutsuz olduğu anlaşılan Gaj, Jelačić’e karşı duyduğu öfkeyi saklamaya çalışmıyordu bile. “Genç Cegel’e göre Gaj’ın Jelačić’e duyduğu öfkenin nedeni Ban unvanını alamamasıydı.” Dr. Drechsler, *Stanko Vraz – Studija*, s.172.

²⁶⁵ Đilas’a göre, “İlirler için kendi “kanımızdan” (našeg) olanlar ve aynı dili konuştuğumuz halklar Bosna, Karadağ, Makedonya ve Sırbistan ve Karadeniz ve Selanik’te yaşayanlardı.” Đilas, *Osporavana zamlja – Jugoslovenstvo i revolucija*, s.47.

Hareketi denmekteyken, yüzyılın ikinci yarısındaki harekete ise tamamen farklı bir karaktere sahip olan “Hırvat ulusal hareketi” denilmektedir.

SONUÇ

Konunun karmaşık yapısı nedeniyle kesin bir yargıya varmak zor olsa da, 18. yüzyılın sonundan 19. yüzyılın ilk yarısına kadar Slavonya ve Dalmaçya'da devam eden diriliş hareketinin şeklinin zaman içinde değiştiği açıktır. Bunun nedeni iç ve dış olarak iki gruba ayrılabilir farklı etkenlerdir. 19. yüzyılın ilk yarısında Habsburg İmparatorluğu'nun bir parçası olan Slavonya ve Dalmaçya'daki diriliş hareketi, Alman ve Macar milliyetçiliğinin yükselmesi ve Avrupa'da bazı sosyal gelişmelerin yaşanması sonucunda başlamıştır.

Birçok etkenin bir araya gelmesi ile oluşan diriliş hareketi, Slavonya'da o dönemde hissedilen başkaldırı doğrultusunda uygun bir cevap vermek isteyen gruplar tarafından başlatılmıştır. Bu hareketin yönü, özellikle Viyana ve Budapeşte'deki politik eğilimlere göre değişmekteydi. Yükselen milliyetçilik akımıyla tanışan bu hareket, Slavonya'da aynı dili konuşan halk arasında bir direniş ve çözüm hissiyatı yaratmıştı. İlk olarak tüm Slavların birleştirilmesi amacıyla başlayan hareket, Habsburg İmparatorluğu içindeki ve dışındaki Güney Slavlarının birliği amacıyla birleşmiş, 19. yüzyılın yarısında ise Hırvat ulusal hareketi haline gelmiştir.

Bu tezde işlenen konunun karmaşıklığı, eski dönemlerde yaşamış halkların isimlendirilmesindeki yanlışlar ve sonraki dönemlerde milliyetçi bakış açısıyla yapılan tarih yazımından kaynaklanmaktadır. Bugünün değerlerine göre eski dönemi değerlendirmeye çalışan tarih yazarları, diriliş hareketine dair yanlış bir çerçeve çizmişlerdir. Bu yöntem, bugünkü Hırvatistan bölgesinde yaşayan dönemin insanların 'Hırvat' olarak isimlendirilmesine yol açmıştır. Bu nedenle araştırmacıların diriliş hareketiyle ilgili doğru terimleri kullanması zorlaşmıştır.

Slavonya'da 19. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşmiş diriliş hareketine genellikle "Hırvat ulusal hareketi" denilmektedir. Ancak genel kanının aksine bu tezde, 18. yüzyılın başından 19. yüzyılın ilk yarısına kadar gerçekleşen diriliş hareketinin sahip olduğu

ideolojinin, 19. yüzyılın ikinci yarısında farklılaştığı belirtilmiştir. Bu bakımdan bu tezin alternatif başlığı “18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın ilk yarısında Slavonya ve Dalmaçya’daki diriliş hareketi” de olabilir.

Bu tezde ‘İlir’ ve ‘Hırvat’ kelimelerinin ardındaki ideolojilerin en açık şekilde anlaşılması amaçlanmıştır. Bu nedenle diriliş hareketinin, günümüz Hırvatistan bölgesinde İlizizm hareketi ile Slavların birleştirilmesi amacıyla başlayıp 19. yüzyılın ortalarında Starčević’in etkisiyle farklı bir boyuta evrildiği anlatılmıştır. Bu durumun nedeni olarak ise, Viyana’da İlizizm hareketinin getirdiği tehlikelerin görülüp ilk olarak hareketin isminin yasaklanması, sonraysa “Hırvat ulusal hareketi” olarak değişmesini etkilemesi gösterilmiştir.

19. yüzyılda Slavonya (ve de Dalmaçya) bölgesindeki diriliş hareketi ‘İlizizm’ ve ‘Hırvatçılık’ olmak üzere iki harekete ayrılabilir. 19. yüzyılın ortalarındaki gelişmeler bu iki ideoloji arasındaki farkı belirginleştirmiştir. Buna bağlı olarak 19. yüzyılın ikinci yarısındaki İlizizm hareketi kısmen de olsa Južnoslavenstvo, yani “Güney Slavcılığı”dâhilinde sürdürülmüştür. Bu nedenle 19. yüzyılın ilk yarısındaki gelişmeler “Hırvat ulusal hareketi” çerçevesinde değil, Slavonya ve Dalmaçya’daki diriliş hareketinin bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Ne yazık ki, bu iki ideoloji günümüz Hırvat politikasında sürekli olarak iç içe geçmiş bir halde değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

- BARAĆ, Lovorka, vd., “Y Chromosomal Heritage of the Croatian Population and Its Island Isolates”, *European Journal of Human Genetics*, Sayı 11 (2003), 2004.
- BOŠKOVIĆ, Ivan, Hrvatska književnost neoklasicizma i romantizma, Split 2007.
- BRADA, Miho, Dalmatio Superior, Rad Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, Knjiga 276, Zagreb 1949.
- CONSTANTINEANU, Corneliu, *Autoritet Svetoga pisma kao Riječi Božje*, Evanđeoski teološki fakultet, Osijek 2010.
- DE ADMINISTRANDO IMPERIO, 29, 30 i 31. bölüm.
- DEMİR, Hakan, “XIX. Yüzyılda Hırvat İllirizm Hareketi”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, I/1, İstanbul 2012.
- DR. DRECHSLER, Branko, *Stanko Vraz – Studija*, Izdala Matica Hrvatske i Slovenska, Zagreb 1909.
- DILAS, Aleksa, Osporavana zamlja – Jugoslovenstvo i revolucija, *Književne novine*, Beograd 1990.
- GRAČANIN, Hrvoje, “Gepidi, Heruli, Langobardi i Južna Panonija”, *Scrinia Slavonica 7: Od kraja antike do ranog novig vijeka: nestali narodi, ustanove, plemstvo*, Zagreb 2007.
- GOLDSTEIN, Ivo, *Hrvatski Rani Srednji Vijek*, Zavod za hrvatsko povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1995.
- Historija Naroda Jugoslavije*, Sicil I, Zagreb 1953.
- HOLJEVAC, Željko, *Jezik i nacija u hrvatskim i srpskim nacionalnim ideologijama: Starčevićeva polemika iz 1852. godine*, Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«, Zagreb 1999.

- HORBEC, Ivana, *“Učiti administraciju“: školovanja javnih službenika u 18. stoljeću*, Zagreb 2009.
- FINE, John V. A, *When Ethnicity Did Not Matter in the Balkans*, The University Of Michigan Press, Michigan 2006.
- KARATAY, Osman, *In Search of the Lost Tribe – The Origins and Making of the Croatian Nation*, KaraM, Çorum 2003.
- KUHAČ, F. Š., *Glasbeno nastojanje Gajevih Ilira, Svečani spis u spomen proslave pedesetgodišnjice hrv. književnog preporoda*, Nakladom knjižare Mučnjak – Senftlebenove, Zagreb 1885.
- KORALJKA STAFANOVIĆEVA, Belehrad, *“Ideja panspavizma u češkoj književnosti prve polovine 19. veka u poređenju sa istom idejom u srpskoj književnosti“*, *Studia Balcanica Bohemo-Slovaca* 5. Brno, Masarykova univerziteta 2002.
- MARGETIĆ, Luj, *Dolazak Hrvata / Ankunft Der Kroaten*, Biblioteka znanstvenih djela 119, Split 2001.
- MOAČANIN, Nenad, *Turska Hrvatska*, Zagreb 1999.
- MURRAY DASPALATOVIĆ, Elinor, *Ljudevit Gaj između kulture i politike, Savez povijesnih društava Hrvatske*, Zagreb 1977.
- NAMET, Dražen, *Smrt Hrvatskog kralja Zvonimira*, Zagreb 2006.
- NOVAK, Grga, *Dalmacija na raskršću 1848. god.*, Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1948.
- OBŠUST, Kristijan, *“Konstrukcija slovenstva u politici i nauci – stvaranje (sve)slovenskih tradicija”*, *Ideološke koncepcije o slovenskom jedinstvu i njihove refleksije*, Centar za alternativno društveno i kulturno djelovanje, Beograd 2013.
- ORBINI, Mavro, *Kraljevstvo Slovena* (S. Ćirković, ed.), Beograd, 1968.

- PAVLOVIĆ, Vilim, *The Continuity Between the Enlightenment and Nationalism: Politics and Historical Narratives of the Croatian National Revival*, Central European University – Historical department, Budapest 2014.
- PEDERIN, Ivan, “K. Marx i F. Engels o pitanju panslavizma“, *Historijski zbornik*, XXXV (1982).
- PERICA, Vjekoslav, “Uloga crkava u konstrukciji državotvornik mitova Hrvatske i Srbije“, *Historijski mitovi na Balkanu: zbornik radova*, Sarajevo: Institut za istoriju, 2003.
- POPARIĆ, Bare, *Povijest Senjskih Uskoka*, Zagreb 1936.
- RAUKAR, Tomislav, *Venecija i ekonomski razvoj Dalmacije u 15. i 16. stoljeću*, Institut za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1977.
- RAVLIĆ, Jakša, “Ilirska Čitaonica u Zagrebu“, *Historijski zbornik*, Povijesno društvo Hrvatske, Zagreb 1964.
- REDŽIĆ, Enver, “Pisma Ivana Frane Jukića upućena Ljudevitu Gaju, Stanku Vrazu i Fra Grgi Martiću“, *Historijska traganja*, Institut za Istoriju, Sarajevo 2008.
- SOTIROVIĆ B., “Vladislav, Nacionalno samoodretljenje Hrvata i srba putem jezika u Trojednoj Kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji, 1835.- 1848. g.“, *Zgodovinski časopis*, Ljubljana 2004.
- STANIŠIĆ, Nikša, *Ljudevit Gaj – Od svehrvatstva do ilirstva, Nacionalni pokret u Hrvatskoj u 19. stojeću*, Agencija za odgoj i obrazovanje, Zagreb 2008.
- SUYER, Pavel, “Ljudevit Gaj i obnova posljednjeg Gradečkog magistrata g. 1847“, *Historijski zbornik - Povjesno društvo Hrvatske*, Zagreb 1956.
- ŠABANOVIĆ, Hazim, *Bosanski Pašaluk, Postanak i upravna podjela*, Svjetlost, Sarajevo 1982.
- ŠIDAK, Jaroslav, *Hrvatski narodni preporod – Ilirski pokret*, Povjesna istraživanja – školska knjiga*Stvarnost, Zagreb 1988.

- ŠIDAK, Jaroslav, "Ljudevit Gaj kao historiografski problem", *Radovi Zavoda za hrvatsku povjest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Vol. 3. No.1 lipanj 1973.
- ŠIDAK, Jaroslav, "Revolucija godine 1948.-49.", *Historiski zbornik*, Broj 1-4, Povjesno društvo Hrvatske, Zagreb 1948.
- ŠVOGER, Vlasta, *Ban Jospi Jelačić u očima svojih savremenika*, Hrvatski Institut za Povjest, Zagreb 2013.
- TURAN, Ömer, "The role of Russia and England in the rise of Greek nationalism and in Greek independence", *OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara 1999.
- VOJAK, Danijel, "Stanko Vraz u kontekstu povijesti Somobora, Zbornik o Stanku Vrazu hrvatskom pjesniku i književnom kritičaru", *Zbornik radova sa Znanstvenog skupa povodom 200. godišnjice rođenja Stanka Vraza (1810. – 2010.)*, Somobor 2011.
- VUKOVIĆ, Ksenija, *Poduzetnička uloga u 19. stoljeću u hrvatskoj: mogućnost korištenja književnog narativa*, Zagreb 2014.
- VUKELIĆ, Deniver, *Utjecaj katoličke crkve na svjetovne progone vještica u Zagrebu u ranom novom vijeku*, Zagreb 2009.
- ŽIVKOVIĆ–KERŽE, Zlata, *Riječni putovi u hrvatskom podunavlju u 19. stoljeću (potrebe, ograničenja, ostvarenja)*, Slavonski Brod 2013.
- ŽUPAN, Dinko, *Dobre kućanice - Obrazovanje djevojaka u Slavoniji tokom druge polovine 19. stoljeća*, Slavonski Brod 2009.

ÖZET

“Hırvat Milliyetçiliğinin Doğuşu: 19. yy’ın İlk Yarısında Milliyetçi Kişi ve Kuruluşlar” adlı bu tezde, 19. yüzyılın ilk yıllarında Slavonya ve Dalmaçya’da gerçekleşmiş diriliş hareketini başlatan nedenler ve bu hareketin özellikleri anlatılmaktadır. Tezde diriliş hareketini şekillendiren iç ve dış faktörlerin yanı sıra, hareketin yapısına katkıda bulunan tarihi olaylardan da bahsedilmektedir. Tezin ilk bölümünde Hırvatların kökenleriyle ilgili teorilerden bahsedilecektir. Sonraki bölümlerde ise Devrim Hareketinin yapısını ve yönünü etkileyen unsurlar işlenecektir. Başlangıçta bu hareketi etkileyen unsurlar; kilise, ekonomi, diğer etnik gruplar, Panslavizm, Osmanlı, Yunan ve Roma dönemleriydi. Tezin genel konusu olan Slavonya ve Dalmaçya’dakidiriliş hareketi özelliklerinin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, Slavonya ve Dalmaçya’da geçmişte yaşamış halklar da ele alınmıştır. Bu bölümde işlenen başlıca konular Devrim Hareketinin önemli isimleri, hareketin yayılmasında etkili olmuş unsurlar, hareketi öne çıkaran önemli olaylar ve bu olayların medyadaki yeridir. Tezin yazılmasındaki asıl amaç ise, 19. yüzyılda yaratılmaya başlanmış ve modern bir ülkenin temellerini atmış karmaşık bir hareket olan Slavonya ve Dalmaçya’daki diriliş (milli) hareketini aydınlatmaktır.

ANAHTAR KELİMELEER: *Ulusal Hareket, Diriliş Hareketi, Hırvatistan, 18. yüzyıl, 19. yüzyıl, Slavonya, Dalmaçya ve İstirya bölgesi*

ABSTRACT

National movements in Croatia (end XVII and first half of the nineteenth century) is the theme that describes the national (Revival) movement in what is now the Republic of Croatia (Slavonia and Dalmatia with Istria). Through this thesis we will briefly describe the basic external and internal influences that shaped this national (Revival) movement, as well as the historical background that influenced their design. A lot of attention will be given to the marking of the population of the region of Slavonia and Dalmatia in the past, in order to obtain a clearer picture of this complex issue. The first part of the thesis will be devoted to theories about the origin of the Croatian Ethnos. Later on, it will be given more details about the influences on the design and direction of the Revolutionary Movement. In the first place, there are different influences; influence of the church, economic influence, influence of the other ethnos, influence of pan-Slavism, influence of the Ottoman, Greek, and Roman period. At the very least it will be given some basic information about the main elements of the revival movement in Slavonia and Dalmatia in the end XVII and first half of the nineteenth century. Here we primarily think of the main actors of the Revolutionary Movement, the institution that contributed to the realization of the movement, the important events and the media through which the movement manifested itself. This thesis will try to illuminate the problem of the revival (national) movement in Slavonia and Dalmatia. It will try to illustrate in a simple way, the complexity of creating a nation in the 19th century, and shaping it into a modern Country.

KEYWORDS: *National Movement, Resurrection Movement, Croatia, 18th century, 19th century, Slavonia, Dalmatia and Istirya region.*

ÖZGEÇMİŞ

Darel Kapetanović. 28 Mayıs 1986 tarihinde Čapljina'da (Bosna-Hersek) doğdum. İlköğretimi 2001 yılında burada bitirdikten sonra, lise eğitimimi 2005 yılında Mostar'da tamamladım. Saraybosna Üniversitesi Tarih Fakültesi'nde lisans derecesi almak üzere 2007 yılında Saraybosna'ya taşındım. Saraybosna Üniversitesi'nden 2012'de mezun olduktan sonra, Türkiye'den devlet bursu (Türkiye Bursları) kazandım ve Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırma Enstitüsü'nde tarih üzerine yüksek lisans tezi yazmaktayım.